

ਸਾਡਾ ਵਿਰਸਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਿਹਤ

ਸੰਪਾਦਕ : ਡਾ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :-
ਡਾ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਪ੍ਰਧਾਨ,
ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਪਿੰਗਲਵਾਰਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੋਸਾਇਟੀ (ਰਜਿ:)
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।
ਫੋਨ ਨੰ: 0183-2584586, 2584713, ਫੈਕਸ: 0183-2584586

ਅਕਤੂਬਰ 2017 ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਛਪੀ 10,000

ਪਿੰਗਲਵਾਰੇ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਦਾਨ ਉੱਪਰ ਸੈਕਸ਼ਨ 80-ਜੀ
ਇਨਕਮ ਟੈਕਸ ਦੀ ਧਾਰਾ 1961, ਅਧੀਨ ਟੈਕਸ ਦੀ ਛੋਟ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ।

The donations made to Pingalwara are
exempted from Income Tax under Section
80-G, of I.T. Act 1961.

ਮੁਫਤ ਭੇਟਾ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ਡਾ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ,
ਪ੍ਰਧਾਨ,

ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਪਿੰਗਲਵਾਰਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੋਸਾਇਟੀ (ਰਜਿ:), ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
ਟੈਲੀਫੋਨ: 0183-2584586, 2584713, ਫੈਕਸ: 0183-2584586
website: [www. pingalwara.org](http://www.pingalwara.org)
E-mail: pingalwara57@gmail.com

ਛਾਪਕ:

ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ,
ਪਿੰਗਲਵਾਰਾ ਬਿਲਡਿੰਗਜ਼, (ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ) ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

ਤਤਕਰਾ

ਕ੍ਰਮ ਅੰਕ	ਵਿਸ਼ਾ	ਪੰਨਾ
ਮੁਖ-ਬੰਦ		V
1.	ਛੈਲ ਨਵਾਬਾਂ ਦੇ ਘਰ ਢੁੱਕਣਾ	1
2.	ਪਰਿਵਾਰਕ ਤੰਦਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਲੋਕ ਖੇਡਾਂ	7
3.	ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਉੱਤੇ ਮੰਡਰਾ ਰਿਹਾ ਖ਼ਤਰਾ	12
4.	ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਵੱਸਦਾ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਬ	17
5.	ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹਰਾ ਇਨਕਲਾਬ	20
6.	ਵਿਆਹਾਂ 'ਤੇ ਪੈਸਾ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਨਾ ਉਡਾਓ	25
7.	ਸਾਡਾ ਵਿਰਸਾ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਿਹਤ	27
8.	ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼	31
9.	ਸਦਾਚਰਣ	36
10.	ਲੱਚਰ ਗਾਇਕੀ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ	42
11.	ਅਫ਼ਸੋਸਨਾਕ ਹੈ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਵਾਲੇ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਰੁਝਾਨ	44
12.	ਵਿਰਸੇ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਸੀ ਨਲਕੇ ਦਾ ਮਿੱਠਾ-ਮਿੱਠਾ ਪਾਣੀ	47
13.	ਸੁੰਦਰਤਾ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਨਾਮ ਸੱਭਿਆਚਾਰ	49
14.	ਵਧ-ਫੁਲ ਰਹੀ ਹੈ ਗ਼ਲੀਜ਼ ਗਾਇਕੀ	52
15.	ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਾਹ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸੁਹਿਰਦ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ	56
16.	ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ	60

17.	ਸਾਂਝੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਸੀ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ	65
18.	ਰਸਾਤਲ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤਕਾਰੀ ਤੇ ਗਾਇਕੀ	70
19.	ਜੀਵਨ ਲੱਜ਼ਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਗਲ ਰਹੀ ਦਿਸ਼ਾਹੀਣ ਆਧੁਨਿਕਤਾ	75
20.	ਲੋਪ ਹੋ ਰਹੇ ਗੁੱਤਾਂ ਤੇ ਪਰਾਂਦੇ	79
21.	ਇੰਞ ਬਣਦੇ ਹਨ ਕਾਝੁਨੀਆਂ, ਚਾਟੀਆਂ, ਘੜੇ ਤੇ ਮੱਟ	81
22.	ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਬਦਲਦੀ ਤਸਵੀਰ	83
23.	ਸਾਵਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ	86
24.	ਵਿਰਾਸਤ ਤਲਾਅ, ਟੋਭੇ, ਢਾਬ, ਡਿੱਗੀਆਂ ਅਤੇ ਖੂਹ	88
25.	ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੋਰ ਸੀ (ਕਵਿਤਾ)	91
26.	ਸੱਭਿਆਚਾਰ (ਕਵਿਤਾ)	93
27.	ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਕਾਰਜ	95

ਮੁੱਖ-ਬੰਦ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ, ਖਾਣਾ-ਪੀਣਾ, ਸਭ ਨਾਲ ਵਿਉਹਾਰ ਅਤੇ ਸਿਹਤ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕੌਮ ਦਾ ਵਿਰਸਾ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉੱਥੋਂ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵੀ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਆਓ ਗੱਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਰੀਏ। ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਦੇਣ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤਵਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਅਤੇ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੱਟੜ ਇਸਲਾਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਖਨਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਰਗ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਵੰਡ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਰਦਾਰੀ ਪੱਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੱਚ ਦਾ ਹੋਕਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ :

ਸਭੇ ਸਾਝੀਵਾਲ ਸਦਾਇਨਿ ਤੂੰ ਕਿਸੈ ਨ ਦਿਸਹਿ ਬਾਹਰਾ ਜੀਉ ॥
(ਅੰਗ ੯੭)

ਸਚਹੁ ਓਰੈ ਸਭੁ ਕੇ ਉਪਰਿ ਸਚੁ ਆਚਾਰ ॥ (ਅੰਗ ੬੨)

ਬਾਕੀ ਸਭ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਵੀ ਦੇਣੀਆਂ ਪਈਆਂ; ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ 'ਤੇ ਅਟੱਲ ਰਹੇ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਕੀਤਾ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਫੂਕੀ ਗਈ। ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ, ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਅਤੇ ਵੰਡ ਛਕਣਾ ਇਸਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣ ਗਏ।

ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ : ਇਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਲਾਭ ਹੋਇਆ, ਲੋਕੀਂ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਹੋਈ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮੱਲ ਅਖਾੜੇ ਬਣਵਾਏ। ਪੰਜਾਬੀ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਵੀ

ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਕਮਾਈ ਰੰਗ ਲਿਆਉਣ ਲੱਗੀ। ਚੰਗੀ ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਕਸਰਤ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਜੁੱਸੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਅ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗਾ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਮਤਲਬ ਅਵਾਰਾ ਫਿਰਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜੁੱਸੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਕੀ ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਕਿੱਧਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ? ਇਸ ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਲਈ ਪੈਸਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਵੀ ਲੈਣੀ ਪਏ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਅਸੀਂ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਤੋਂ ਖਪਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵੀ ਸਿੱਖ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕਾਰੀਗਰ ਵੀਰ ਆਪਣੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਭੈਅ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਨਾ ਕੱਢ ਸਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਉਹ ਨਹੀਂ ਰਹੀਆਂ। ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਹ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਜਲਦੀ ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਚੱਲਦਾ ਰਹੇ।

ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਵਰਗੀਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਦੂਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਨਾਮ ਜਪਣਾ : ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਣ ਨਾਲ ਦਇਆ, ਪਿਆਰ, ਪਰਉਪਕਾਰ, ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਅਤੇ ਸੰਜਮ-ਮਈ ਜੀਵਨ ਦੇ ਗੁਣ ਸਹਿਜ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨਸਾਨ ਅਣਖ ਨਾਲ ਜਿਊਣਾ ਸਿੱਖ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ :

ਸੋ ਜੀਵਿਆ ਜਿਸ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸੋਇ ॥

ਨਾਨਕ ਅਵਰੁ ਨ ਜੀਵੈ ਕੋਇ ॥

ਜੇ ਜੀਵੈ ਪਤਿ ਲਥੀ ਜਾਇ ॥

ਸਭੁ ਹਰਾਮੁ ਜੇਤਾ ਕਿਛੁ ਖਾਇ ॥

(ਅੰਗ ੧੪੨)

ਜਦੋਂ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਔਗੁਣ ਆਪੇ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਥਾਇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਸਾਜਨੁ ਬੰਧੁ ਸੁਮਿਤ੍ਰੁ ਸੇ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਿਰਦੈ ਦੇਇ ॥

ਅਉਗਣ ਸਭ ਮਿਟਾਇ ਕੈ ਪਰਉਪਕਾਰੁ ਕਰੇਇ ॥

(ਅੰਗ ੨੧੮)

ਨਾਮ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਭੇਖੀ ਸਾਧੂਆਂ ਅਤੇ ਠੱਗਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਨਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :

ਬਾਬਾ ਹੋਰੁ ਖਾਣਾ ਖੁਸੀ ਖੁਆਰੁ ॥
ਜਿਤੁ ਖਾਧੈ ਤਨੁ ਪੀੜੀਐ ਮਨ ਮਹਿ ਚਲਹਿ ਵਿਕਾਰੁ ॥

(ਅੰਗ ੧੬)

ਝੂਠਾ ਮਦੁ ਮੂਲਿ ਨ ਪੀਚਈ ਜੇ ਕਾ ਪਾਰਿ ਵਸਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਸਚੁ ਮਦੁ ਪਾਈਐ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਜਿਸੁ ਆਇ ॥

(ਅੰਗ ੫੫੪)

ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਧਰਮ ਵੱਲੋਂ ਸਿਖਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਨਿਰੇ ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰਹਿ ਗਏ ਤਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਗਿਰਾਵਟ ਆ ਗਈ । ਆਪੋ-ਧਾਪੀ ਵਧ ਗਈ, ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਗਏ । ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਰਸਾਇਣਿਕ ਖੇਤੀ ਨੇ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਆਲਸੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਤੂਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, “ਕੰਮ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗੱਭਰੂ ਵਿਰਸੇ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਖੇੜਿਆਂ ਤਾਂ ਵਾਂਵੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ । ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਵਾਂਙੂ ਹੈ ।”

ਇਕੱਠੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਤੇ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਖੇੜਿਆਂ ਦੇ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ । ਦੁਖ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਘਟਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਖ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਧਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਲਮ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਅੱਜ ਆਪੋ-ਧਾਪੀ ਅਤੇ ਝੂਠੀ ਸ਼ਾਨੋ-ਸ਼ੌਕਤ ਅਤੇ ਦਿਖਾਵੇ ਕਰਕੇ ਜਵਾਨ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵੀਰ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਪਏ ਹਨ ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦਇਆ, ਪਿਆਰ, ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਵਰਗੇ ਗੁਣ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਲੱਚਰ ਗੀਤਾਂ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਤ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਕ-ਮੁਸ਼ਕ ਅਤੇ ਗੁੰਡਾ-ਗਰਦੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ “ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਤੁਹਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਹਨ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।”

ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਦਾਤਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾਤਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਾਡੀ ਹੋਂਦ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾਤਾਂ ਲਈ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਸੀ । ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਦਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਵਸਤੂਆਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਡਾ ਵਿਹਾਰ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਮਤਲਬ-ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਦਰੱਖਤਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਕੱਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਦਰਿਆ ਵੀ ਮਲੀਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜ਼ਹਿਰ ਪਾ-ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮਾਂ ਵਾਲਾ ਵਰਤਾਓ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :

ਪਵਣੁ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਧਰਤਿ ਮਹਤੁ ॥ (ਅੰ: ੮)

ਇਹ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਤਾਂ ਹਾਂ, ਪਰ ਸਾਡਾ ਵਿਹਾਰ ਹਵਾ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਕਰੂਰਤਾ ਭਰਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਕਿਰਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਹਾਂ । ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਦਾਰੇ ਜੋ ਸੇਵਾ ਲਈ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ।

ਆਓ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਉੱਤੇ ਮਾਣ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰੀਏ ।

ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸਾਹਿਤ ਛਾਪ ਕੇ ਮੁਫਤ ਵੰਡਣ ਵਿੱਚ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਦਸਵੰਧ ਭੇਜਣ । ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !

ਡਾ: ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ
ਮੁੱਖ ਸੇਵਾਦਾਰ,

ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੋਸਾਇਟੀ (ਰਜਿ.) ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

ਫੈਲ ਨਵਾਬਾਂ ਦੇ ਘਰ ਢੁੱਕਣਾ....

-ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਤੂਰ

ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਮਿਹਨਤ-ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਲੋਕ ਕਿਰਤੀ ਅਖਵਾਏ। ਪਹੁ ਫੁੱਟਦੀ ਨੂੰ ਖੇਤ ਵਾਹੁੰਦੇ ਕਿਸਾਨ, ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਕਾਮੇਂ, ਕੰਧਾਂ ਕੋਠੇ ਲਿੱਪਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ, ਪਸ਼ੂ ਚਾਰਦੇ ਬਾਗੀ ਮੁੰਡੇ, ਆਟਾ ਪੀਂਹਦੀ ਮਸ਼ੀਨ ਦੇ ਘੁੰਗੂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼, ਫੇਰੀ ਲਾਉਂਦੇ ਸਬਜ਼ੀ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ, ਮੁਹਾਰੇ ਡੁੰਗਦੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਇੰਝ ਕੰਮ-ਧੰਦੇ ਲੱਗੇ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸਨ, ਸਾਊ ਅਤੇ ਕਾਮੇ, ਪਤਲੇ ਅਤੇ ਛਾਂਟਵੇਂ ਸਰੀਰਾਂ ਵਾਲੇ, ਕੁੜਤੇ-ਪਜਾਮੇ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੇ, ਸੁਹਜ ਤੇ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ, ਛੁਹਲੇ ਤੇ ਨਾਜ਼ੁਕ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਰਵਟ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਖੇਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਾਈਂ ਰਹਿ ਗਈ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਜੋ ਤਸਵੀਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਉਹ ਹੈ ਵਿਹਲੜ ਤੇ ਗਵਾਰ, ਬੋਝਲ ਤੇ ਭਾਰੇ, ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਰੰਗ ਤੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਲੀਆਂ, ਟੈਟੂ ਤੇ ਫਟੀਆਂ ਜੀਨਜ਼, ਮੋਟਰ ਬਾਈਕ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਜੀਪਾਂ, ਪੀਜ਼ੇ ਤੇ ਬਰਗਰ। ਇਸ ਅਭਾਗੇ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਲੰਬੀ ਹੈ।

ਕਿਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਡਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਉਪਜਿਆ ਅਤੇ ਕਣਕ, ਮੱਕੀ ਤੇ ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਫੁੱਟੀਆਂ ਵਾਂਙ ਕਿਰਤੀਆਂ ਤੇ ਸੁਆਣੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਮਨ ਆਪਣਾ ਆਪ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੰਗ ਉਸ ਨੂੰ ਅਮੀਰੀ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ। ਕਾਮਿਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇੜੇ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੇ ਤੰਦਰੁਸਤ ਤੱਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਬੰਦਾ ਰੋਟੀ ਵੇਲਾ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਪਿਆ ਚਾਹ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਠੰਢਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮਨ-ਪ੍ਰਚਾਵੇ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਉਹ ਜੋ ਬੋਲੇਗਾ ਉਹ ਗੀਤ ਬਣੇਗਾ; ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਇੰਝ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਣ-ਗੁਣਾਉਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੋਲ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਚਾਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੋਹ-ਮਾਘ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਣਕ ਦੇ ਖੇਤ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਲਾਉਂਦੇ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਗਾਉਣ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਕਪਾਹ ਚੁੱਗਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਇਸੇ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ :

“ਜਦ ਪੈਣ ਕਪਾਹੀਂ ਫੁੱਲ ਵੇ ਧਰਮੀ ਬਾਬਲਾ,
ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਰੁੱਤ ਲੈ ਦਈਂ ਮੁੱਲ ਵੇ ਧਰਮੀ ਬਾਬਲਾ।”

ਫਸਲਾਂ ਵਾਂਙ ਸਾਡੇ ਗੀਤ ਵੀ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਉਪਜੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਸੁਹੱਪਣ ਦੀ ਛੁਹ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਨਿੱਘ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇੰਝ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮਹਿਕ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕਰ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਹੈ। ਕੰਮ ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗੱਭਰੂ ਵਿਰਸੇ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਖੇੜਿਆਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਵਾਂਙ ਹੈ।

ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਜਦ ਫੁੱਲ ਪੈਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋ ਮੇਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੇ ਕਣ-ਕਣ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈ। ਮੇਲੇ ਸਾਡੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਮਹਿਕ ਹਨ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਮੇਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ। ਮਿਹਨਤ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦ ਮਨ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਖੀਵਾ ਹੋ ਕੇ ਨੱਚਣ-ਟੱਪਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਮੇਲਿਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ। ‘ਚਿੱਟੇ ਚਾਦਰੇ ਗਲਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਗਾਨੀਆਂ’, ਮੇਲੇ ਸੁਹੱਪਣ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਾ-ਦਿਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਵਿਸਾਖੀ, ਪੱਕੀ ਫਸਲ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਖੀਵੇ ਹੋਏ ਮਨ ਦੀ ਮੌਜ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਲਾ-ਮੁਹੱਲਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਾਰਾਂ ਦੇ ਗਾਉਣ ਲੱਗਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਚਿੱਠਿਆਂ ਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੇਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਲੇ ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਦਾ ਰੱਜ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਢੋਲ ਵੱਜਦਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਜਲੇਬੀਆਂ ਨਹੀਂ ਖਾਧੀਆਂ, ਸਮਝੋ ਉਹ ਹਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮੀਲ-ਪੱਥਰ ਤੋਂ ਪਿਛਾਂਹ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀਆਂ ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੀਆਂ ਗਾਨੀਆਂ ਤੇ ਚਮਕਦੇ ਧਲਿਆਰੇ, ਪਸ਼ੂ-ਮੇਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੇ ਨਾਪ-ਤੋਲ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਪੈੜ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੇਲਿਆਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਬਦਲਣ ਲੱਗੇ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਅਤੇ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਮੇਲਿਆਂ ਦੇ ਅਮੀਰ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਰਾਜੇ-ਮਹਾਰਾਜੇ ਗਵੰਤਰੀਆਂ ਤੋਂ ਗਾਉਣ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ-ਪ੍ਰਚਾਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਹਿਲਕਾਰ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਗਵੰਤਰੀ ਨੂੰ ਸੱਦਣ ਲਈ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲੇ, ਪਰ ਉਹ

ਮਸ਼ਹੂਰ ਗਵੰਤਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਤੇ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗਵੰਤਰੀ ਦੀ ਦੱਸ ਪਾਈ। ਜੱਕੋ-ਤੱਕੀ ਵਿੱਚ ਅਹਿਲਕਾਰ ਉਸ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ, ਉਹ ਝੱਟ-ਪੱਟ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਉਹ ਦੁਚਿੱਤੀ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਜੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਗਾਉਣ ਪਸੰਦ ਨਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਦਿਆਂ ਗਵੰਤਰੀ ਨੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੁਆਇਆ ਕਿ ਜੇ ਰਾਜਾ ਖੁਸ਼ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਤਿੰਨੋਂ ਮਹਿਲਾਂ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਰਾਜੇ ਦਾ ਆਸਣ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਫੇਰ ਬਿੜਕਿਆ। ਗਵੰਤਰੀ ਦਾ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਝੰਜੋੜਿਆ ਗਿਆ, ਇੱਥੋਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤੌਹੀਨ ਜਾਪੀ। ਪਿੰਡ ਵਾਪਸ ਕਿਵੇਂ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਇਹ ਸਵਾਲ ਉਸ ਦੇ ਜਿਹਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਹਿਸ-ਨਹਿਸ ਕਰ ਗਿਆ। ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਕੇ ਤਰਸ ਭਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਗਈਆਂ। ਰਾਜੇ ਦੇ ਆਸਣ ਵੱਲ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਕੇ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਰਾਜੇ ਦੇ ਆਸਣ ਦੇ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਮੁੱਠੀ-ਮੁੱਠੀ ਰੇਤਾ ਵਿਛਾ ਦਿਓ, ਮੈਂ ਸੱਸੀ ਸੁਣਾਵਾਂਗਾ ਤੇ ਉਸ ਰੇਤੇ 'ਤੇ ਡਾਚੀ ਤੇ ਸੱਸੀ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਵਿਖਾ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਸੱਚਮੁੱਚ ਸੰਗੀਤ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਤਾਕਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਗੀਤਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਗਵੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਜਵਾਨੀ ਅੱਗੇ ਜੋ ਪਰੋਸਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਹੁਣ ਗੀਤ ਇੰਡਸਟਰੀ ਬਣ ਗਏ ਨੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤਾਂ ਪੁੰਗਰ ਰਹੇ ਬੀਜਾਂ ਵਾਂਗ ਕੋਮਲ ਤੇ ਰੂਹ ਨੂੰ ਖੇੜਾ ਦੇਣ ਵਾਂਗ ਤਾਜ਼ਗੀ ਭਰਪੂਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਅਤੇ ਜੁਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਨੌਜਵਾਨ ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਫਿਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਕ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜ-ਛੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ 'ਤੇ ਲੜਾਈਆਂ ਝਗੜਿਆਂ ਦੇ ਸੱਤ-ਸੱਤ, ਅੱਠ-ਅੱਠ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਰਜ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤਰੀਕਾਂ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਉਹ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਫੇਰ ਉਲਝ ਜਾਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਕਚਹਿਰੀ ਤਰੀਕਾਂ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ, ਠੇਡੇ ਖਾਂਦੇ ਫਿਰਦੇ। ਮੈਂ ਨਾਪਣ-ਤੋਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੇ ਖੇਡ ਮੇਲੇ ਦੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਤੇ ਵੱਢਣ-ਟੁੱਕਣ ਦੇ ਸਿਖਰ ਤਕ ਪੁੱਜ ਗਈ। ਖੇਡ ਮੇਲੇ ਦੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ, ਬੋਰਡ 'ਤੇ ਫੋਟੋਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਲੜਾਈ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ। ਇੱਕ

ਨੇ ਬਾਹਰੋਂ ਮੁੰਡੇ ਬੁਲਾ ਕੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕੁੱਟਿਆ ਤੇ ਦੂਜੇ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲਿਆ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਨੌਜਵਾਨ ਕੋਈ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨਾ ਮਿਲਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਦੌਰਾਨ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਵੇਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖ ਲਵੋ। ਇੱਕ-ਦੋ ਲੜਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਫੇਰ ਅਚਾਨਕ ਤਕਰਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਗੰਭੀਰ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਘਟਨਾ ਮੌਕੇ ਉੱਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਚਾਰੋਂ ਨੌਜਵਾਨ ਜੇਲ੍ਹ ਚਲੇ ਗਏ। ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਅਜਿਹੇ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਾਈ ਝਗੜਿਆਂ ਤੋਂ ਸੰਗੀਨ ਜੁਰਮਾਂ ਤਕ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤੈਅ ਕਰ ਗਏ। ਜੇਲ੍ਹ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਹੋਰ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸਥਿਤੀ ਲਗਾਤਾਰ ਗੰਭੀਰ ਹੁੰਦੀ ਗਈ। ਅਜਿਹੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੜਾਈ ਝਗੜਿਆਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਿਸਟਮ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਦੋ ਔਰਤਾਂ ਦਿਨ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਹਿਰ ਦਫ਼ਤਰ ਆਈਆਂ। ਇੱਕ ਨੇ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹਦਾ ਪੁੱਤਰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਲਈ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁੱਟਦਾ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਉਸ ਔਰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਘਰ ਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਹਸਪਤਾਲ ਭਰਤੀ ਕਰਵਾਇਆ ਪਰ ਫਿਰ ਨਸ਼ਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਮੰਗ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਮੈਂ ਅਸਮਰੱਥਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਟ ਕੇ ਕਮਰੇ ਅੰਦਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਅੰਦਰੋਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਭੰਨਦੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। (ਉਸ ਨੇ ਨਾਲ ਆਈ ਔਰਤ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।) ਹੁਣ ਦੂਜੀ ਔਰਤ ਬੋਲਣ ਲੱਗੀ, ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਦਾ ਖੜਕਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਸੋਚਿਆ ਹੀ ਨਾ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੁੱਟਿਆ ਵੀ ਹੈ। ਉਹ ਔਰਤ ਝੁਕ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਵੇਖਣ ਲੱਗੀ। ਉਸ ਔਰਤ ਦੀ ਇੱਕ ਅੱਖ ਲਾਲ ਤੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਉਸ ਪਾਸੇ ਸੋਜ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਹਰ ਮਾਂ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤ ਉਸ ਦੀ ਅਰਥੀ ਨੂੰ ਮੋਢਾ ਦੇਣ, ਪਰ ਇਸ ਮਾਂ ਨੇ ਜੋ ਅਰਜ਼ੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਉਸ ਦੀ ਆਖਰੀ ਲਾਈਨ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਆਦੀ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਇਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਪ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਰ ਪਲ ਪੁੱਤਾਂ ਦੀ ਸੁੱਖ ਮੰਗਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕਿਸ ਮੁਕਾਮ 'ਤੇ ਆਣ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਜਦ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਤਾਂ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ

ਹੋ ਕੇ ਸਿਨਮਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਲਮ ਵੇਖਣ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਸਲਾਹਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਸੁਨੇਹੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਸਾਲਮ ਟਾਂਗੇ ਬੁੱਕ ਕਰਵਾ ਲਏ ਜਾਂਦੇ । ਪਜ਼ਾਮਿਆਂ ਤੇ ਚਾਦਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਮੂਹਰੇ ਹੋ-ਹੋ ਸਿਨਮਾ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੁੰਦੇ । ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਡਾਇਲਾਗ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਤਾੜੀਆਂ ਵੱਜਦੀਆਂ । ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦੇ । ਦਿਲ ਨੂੰ ਛੂਹ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਗੀਤ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਲੋਕ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਆਨੇ ਦੇ ਆਨੇ ਸਕਰੀਨ ਵੱਲ ਵਗ੍ਹਾ-ਵਗ੍ਹਾ ਮਾਰਦੇ । ਫਿਲਮ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਗਲਾ ਸ਼ੋਅ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁਆਨੀਆਂ-ਚੁਆਨੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ । ਕੰਮਾਂ-ਧੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਥੱਕਿਆ ਸਰੀਰ ਮਨ ਦੀ ਲੋਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸਾਵਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ਮਹੀਨੇ ਮੈਂ ਵੀਹ-ਪੰਝੀ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੀ ਫਿਲਮ ਵੇਖਣ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਰਾਤ ਅੱਠ ਵਜੇ ਸ਼ੋਅ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਅਗਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਸੱਤ-ਅੱਠ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਗਰੁੱਪ ਬੈਠਾ ਸੀ । ਫਿਲਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਜੋ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸੁਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ । ਕਾਸਟਿੰਗ ਗੀਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਨੇ ਬਾਹਾਂ ਉਲਾਰ-ਉਲਾਰ ਕੇ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਫੇਰ ਦੋ ਜਣੇ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗੇ । ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਖਾਧਾ-ਪੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਆਖ਼ਰ ਫਿਲਮ ਰੋਕ ਕੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਬਾਉਂਸਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਨਮਾ ਹਾਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ । ਸੱਤਰ-ਪਝੰਤਰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਪੱਲਿਉਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਿਖਰ ਦਾ ਸਿਰੜ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਖੇਡ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਚੈਂਪੀਅਨਜ਼ ਟਰਾਫੀ ਦੌਰਾਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ । ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਜਿੱਤ ਕੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਤਨ ਪਰਤੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਰ ਕਦਮ ਫੁੱਲ ਪੱਤੀਆਂ ਨਾਲ ਢੱਕ ਲਿਆ ਗਿਆ । ਉਸ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਦਾ ਸਰਵੋਤਮ ਖਿਡਾਰੀ ਹਸਨ ਅਲੀ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਲੱਧੇ ਵਾਲਾ ਵੜੈਚ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਹੈ । ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਈ ਘਰ ਸਨ । ‘ਲੱਧੇ ਵਾਲਾ ਵੜੈਚ’ ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ‘ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਨਾ’ ਦੀ ਰੌਂਗਟੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ।

ਸੰਸਾਰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਜਦੋਂ ਹਸਨ ਅਲੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਤਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਉਸ ਅੱਗੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ, ਇਹ ਮੁਕਾਮ ਕਿਵੇਂ ਹਾਸਲ ਹੋਇਆ, ਕਈ ਸਵਾਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ । ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਭੈਣਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਆਵਾਂ ਕਰਕੇ, ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਮਾਂ ਵਰਗੀ; ਉਹ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਘਰ ਦੀ ਦੇਹਲੀ ’ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ । ਭਾਰਤ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨ ਤੇ ਮੀਡੀਆ ਵੱਲੋਂ ਉਕਸਾਉਣ ’ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਇੱਕ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਕਦੇ ਉਹ ਜਿੱਤ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਕਦੇ ਅਸੀਂ ਜਿੱਤ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਸੀ, ਉਹ ਕੋਠੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਵਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਇੰਝ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਵਿਕਟ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਹ ਇੱਕੋ ਵਾਕ ਬੋਲਿਆ, ‘ਮਿਹਨਤ ਕਰਿਓ, ਤੁਸੀਂ ਸੰਸਾਰ ਜਿੱਤ ਸਕਦੇ ਹੋ ।’

ਛੈਲ ਨਵਾਬਾਂ ਦੇ ਘਰ ਢੁੱਕਣਾ,
ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਢੁੱਕਣਾ,
ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਵੇ ਮਾਂ ਦਿਆ ਸੁਰਜਣਾ ।
ਸੋਹਣੇ ਤੇ ਚੀਰੇ ਵਾਲਿਆ ਵੇ,
ਚੀਰਾ ਕਲਗੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੰਗਾਰਿਆ ਈ ।

ਲੋਰੀਆਂ, ਘੋੜੀਆਂ, ਮਾਹੀਆ, ਸੁਹਾਗ, ਲੋਕਧਾਰਾ ਦੇ ਹਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਥਾਹ ਲਾਡ-ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ । ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਮੁੱਲ ਮੋੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਗੱਭਰੂ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਗੁਣ-ਗੁਣਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਲੰਘ ਜਾਵੇ ਇਸ ਲੇਖ ਦਾ ਇਹੋ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ ।

ਸੰਪਰਕ : 98158-00405

(ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੰ: ਟ੍ਰਿ: 09-07-2017 'ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

ਪਰਿਵਾਰਕ ਤੰਦਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਲੋਕ ਖੇਡਾਂ

-ਡਾ: ਰਾਜਵੰਤ ਕੌਰ ਪੰਜਾਬੀ

ਆਨਲਾਈਨ ਰਹਿਣ ਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਮਸਰੂਫੀਅਤ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਹਾਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੱਲ ਨਾ ਜਚੇ ਪਰੰਤੂ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਗੱਲ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਜਾਓਗੇ। ਅੱਜ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਗਭਗ ਇਕਹਿਰੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਕੋਲ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲ ਸਕੂਲ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਰੰਤੂ ਆਨਲਾਈਨ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਖੇਡਦੇ ਹੋਏ ਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮਾਵਾਂ ਨਾਲ ਆਨੇ-ਬਹਾਨੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਖਾਣਾ-ਪੀਣਾ ਵਿਸਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੰਪਿਊਟਰ, ਟੀ.ਵੀ., ਮੋਬਾਇਲ ਵਿੱਚ ਏਨਾ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠ ਤੇ ਅਣਗੌਲਿਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਪਰੰਤੂ ਹੈ ਇਹ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਆਨੇ ਸੱਚ। ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਆਨਲਾਈਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਖਾਸਕਰ ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਹੂਲਤ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਆਸ਼ਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫ਼ਤ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੁਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਭੂਮਿਕਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਆਨਲਾਈਨ ਖੇਡਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਬਣੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਬੱਚੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅੱਕ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਪਰੰਤੂ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਤੀਜਾ ਘਰਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਗੜਨ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਮਾਪੇ ਘਬਰਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਰਜਣ? ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਉੱਦਮ ਅੱਗੇ ਲੱਛਮੀ ਤੇ ਪੱਖੇ ਅੱਗੇ ਪੌਣ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਪਹਿਲ-ਕਦਮੀ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਕੁਝ

ਦਿਮਾਗ਼ ਵਰਤਣਾ ਪਏਗਾ, ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਕੱਢਣਾ ਪਏਗਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੱਥ-ਪੈਰ ਮਾਰਨੇ ਪੈਣਗੇ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਤੇ ਕਿਵੇਂ? ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਦਿਨ ਦੇ ਚੌਵੀ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਜਾਂ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਨਾ ਕੱਢਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਅਧੀਨ ਅਨੇਕ ਬਹਾਨੇ ਘੜੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ; ਪਰ, ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰ ਅੰਜਾਮ ਉਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਆਪਾਂ ਸਾਰੇ ਅਗਾਊਂ ਖੌਫ਼ਜ਼ਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਸੋਚਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਛੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਬੇਹਤਰੀਨ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਿਤਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਕੱਢਣਾ ਹੈ ਵਿਰਾਸਤੀ ਖੇਡਾਂ ਲਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਵਰਜਿਸ਼ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜੋ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰੱਖਣ ਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਵਿਰਾਸਤੀ ਖੇਡਾਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖੇਡਣੀਆਂ ਸੌਖੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਹਿਲਜੁਲ ਬਣਦੀ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਦੌੜਣਾ, ਕੁੱਦਣਾ, ਨੱਚਣਾ-ਟੱਪਣਾ ਜਾਂ ਤੇਜ਼, ਮਜ਼ਬੂਤ ਤੇ ਲਚਕਦਾਰ ਬਣਨਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼/ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗੇਂਦ, ਧੱਕਾ, ਕੋਟਲਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਸਤੂ ਮਾਰਨਾ। ਇਸ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿੱਚ ਵਿਰਾਸਤੀ ਖੇਡਾਂ ਲੋਕ-ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ-ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਿਓ। ਜੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਕੋਲ ਇਹ ਸਮਾਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਿਓ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਤੇ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇਹ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਸਕੇ। ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਆਮ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪਸੰਦੀਦਾ ਭੋਜਨ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵਕਫ਼ੇ ਬਾਅਦ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਤੋਂ ਅੱਕ-ਥੱਕ ਕੇ ਕਦੇ ਨਾ ਕਦੇ ਮੇਲੇ ਜਾਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਫਿਲਮ ਵੇਖਣ ਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਭਰ

ਸਰਦੀ ਵਿੱਚ ਲੋਹੜੀ ਦੀ ਰਾਤ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਅੱਗ ਦੁਆਲੇ ਬੈਠ ਕੇ ਅਰਾਮ ਤੇ ਸਕੂਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਹੋਰ ਨੁਕਤਾ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਮਨੋਰੰਜਨ ਵਾਸਤੇ ਸਮਾਂ ਕੱਢਣ ਵੇਲੇ ਨਾਨੀ-ਨਾਨਾ ਜਾਂ ਦਾਦੀ-ਦਾਦਾ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ । ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਦੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਹੋਣ । ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਹੋਰ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੈ ।

ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਪੁੱਜ ਕੇ ਏਨੀ ਗੱਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਕੱਢਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਾਂ ਕੱਢਣਾ ਹੈ ਲੋਕ-ਖੇਡਾਂ ਲਈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬੱਚਿਆਂ, ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਮਦਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਖੇਡਣ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਸਰੀਰਕ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਣ 'ਤੇ ਕੈਰਮ, ਲੁੱਡੋ ਤੇ ਚੈੱਸ ਵਰਗੀਆਂ ਬੋਰਡ ਖੇਡਾਂ ਅਤੇ ਤਾਸ਼ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ਼ਬਦ ਸਿਰਜਣਾ ਜਾਂ ਅੰਤਾਕਸ਼ਰੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਕੰਪਿਊਟਰ ਜਾਂ ਉੱਚ-ਤਕਨੀਕੀ ਯੰਤਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ।

ਹੁਣ ਕਿਆਸ ਕਰੋ ਕਿ ਐਤਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਹੁਣ ਕੋਈ ਪਰੰਪਰਕ ਖੇਡ ਖੇਡਣੀ ਹੈ । ਇੱਥੇ ਫਿਰ ਇਕ ਮਸਲਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜਵਾਨ ਵੀ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵੀ; ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਲੋਕ-ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਵੱਲ ਵਧੇਰੇ ਤਵੱਜੋਂ ਦੇਣੀ ਬਣਦੀ ਹੈ । ਕੁਝ ਮਸ਼ਵਰੇ ਹਨ । ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹ ਖੇਡ ਖੇਡਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ ਜੋ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ 'ਘੱਟ ਉਮਰ ਜੱਟ' ਲਈ ਹੋਵੇ । ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ; ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਬਚਪਨ ਹੰਢਾ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਤੇ ਬੱਚੇ ਅਜੇ ਬੱਚੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਨ-ਮਨ ਨੇ ਅਜੇ ਓਨਾ ਅਨੁਭਵ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਹਾਂ, ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਬਣ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਝਮੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਨਿਜਾਤ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾ ਲਵਾਂਗੇ । ਦੂਜਾ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਇਕ ਖੇਡ ਚੁਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਇੱਕੋ ਵੇਲੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਉਮਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਖੇਡਣ ਲਈ ਢੁਕਦੀ ਹੋਵੇ; ਜਿਵੇਂ ਲੁਕਣ-ਮੀਟੀ । ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਕੁਝ ਨਵਾਂ

ਤੇ ਹੋਰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਸਮੂਹ ਦਾ ਹਰ ਮੈਂਬਰ ਉਸ ਖੇਡ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ-ਬੁੱਝਦਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਆਪਾਂ ਖੇਡਣ ਲੱਗੇ ਹਾਂ । ਸਭ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਮਝਾ ਦਿਉ ਕਿ ਆਪਾ ਖੇਡ ਦਾ ਖੇਡ ਵਾਂਙ ਆਨੰਦ ਮਾਣਨਾ ਹੈ ਤੇ ਖੇਡ ਨੂੰ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਖੇਡਣਾ ਹੈ । ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੇਡ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਸਵੀਕਾਰਨਾ ਹੈ । ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਖੇਡਣਾ ਹੈ । ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਡਾ ਕਦੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਖਿਆਲ ਨਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਖੇਡਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਅਸੀਂ ਸਰੀਰਕ ਕਸਰਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗ ਤੇ ਏਕਤਾ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਸਰਗਰਮੀ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਉਮਰ, ਧਰਮ ਜਾਂ ਜਾਤ ਦੇ ਵਖਰੇਵੇਂ ਭੁਲਾ ਕੇ ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਇਕ ਸੂਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰੋਅ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਏਦਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਨਿਖਾਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਖੇਡਾਂ ਅਖ਼ੀਰ 'ਤੇ ਅਸਫਲ ਜਾਂ ਅਯੋਗ ਹੋਣ 'ਤੇ ਵੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਸਗੋਂ ਚੁਣੌਤੀ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਦੱਸਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਅੱਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਹੋਮ ਵਰਕ ਜਾਂ ਟਿਊਸ਼ਨ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਵੀ ਬੱਚੇ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ਆਤਮ-ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ । ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਹੀਂ । ਅਸੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਰਬਰਾਹ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ, ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਤਾ ਤੋੜ ਜਿਹਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਸਿੱਖਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਕੋਲੋਂ । ਸਾਡੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਣਾ ਹੈ । ਸੋ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਮੰਗ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਦੇਈਏ । ਭਾਵੇਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੀ ਪਰ ਦੇਈਏ ਜ਼ਰੂਰ । ਲੋਕ-ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਦੇਣ ਨਾਲ ਧੀਰਜ, ਸਬਰ, ਸੰਤੋਖ, ਸੰਜਮ, ਧਿਆਨ/ਇਕਾਗਰਤਾ, ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਓਟਣ, ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ, ਚਿੰਤਾਮੁਕਤ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਵਾਰੀ ਲੈਣ ਤੇ ਦੇਣ ਜਿਹੇ ਅਨੇਕ ਗੁਣ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਚਰਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਣਗੇ । ਬੱਚੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਰਾਬਤਾ ਵੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਗੇ ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੀ ਵਧੀਆ

ਕਰਨਗੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਨਰ ਦਾ ਵੀ ਵਿਕਾਸ ਹੋਵੇਗਾ । ਆਪਣੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਉਹ ਗ਼ਲਤ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੈਣਗੇ । ਆਖਰੀ ਗੱਲ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜ ਕੇ ਆਤਮਘਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ।

ਆਓ, ਵਿਰਾਸਤੀ ਖੇਡਾਂ ਵੱਲ ਆਪਣੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿਖਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਰੋਲ ਮਾਡਲ ਬਣਾਏ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਸਹਿਜ ਤੇ ਉੱਤਮ ਤਰੀਕਾ ਹਨ । ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਦਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨਾਲ ਬਿਤਾਇਆ ਸਮਾਂ ਹੀ ਵਧੀਆ ਤੇ ਸਾਰਥਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਿਤਾਇਆ ਸਮਾਂ ਹੈ । ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਅੱਜ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਪਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਪਲ ਹੋ ਨਿੱਬੜਣਗੇ ।

-ਅਸਿਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ,
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ।
ਮੋਬਾਈਲ : 5678-86223

(ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਜੀਤ 02-07-2017 'ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

LL

ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਉੱਤੇ ਮੰਡਰਾ ਰਿਹਾ ਖ਼ਤਰਾ

-ਡਾ: ਹਰਸ਼ਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਕੁਝ ਸੱਭਿਅਤਾਵਾਂ ਵੱਲ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਿਉਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ । ਪਹਿਲਾਂ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਮਾਇਆ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੀ । ਮੈਕਸਿਕੋ ਤੋਂ ਗੁਟਮਲਾ ਤਕ ਫੈਲੇ ਕਮਾਲ ਦੇ ਪੱਕੇ ਪਿਰਾਮਿਡ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਮਾਹਰ, ਲਿਖਾਰੀ, ਕੈਲੰਡਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਾਹਰ, ਪੌੜੀਦਾਰ ਫਾਰਮ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਮਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਖਿਰ ਸਾਲ ੯੦੦ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿੰਡ-ਪੁੰਡ ਕਿਉਂ ਗਏ? ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲੋਕ ਲਿਖਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਰੱਖਦੇ ਸਨ । ਗਜ਼ਬ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹਾਲੇ ਤਕ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਬੋਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕੁ ਚਾਨਣਾ ਹਾਲੇ ਤਕ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਮਰ ਮੁੱਕ ਜਾਣ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਏ ਗਏ, ਉਹ ਸਨ: ੧. ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਬਦੀਲੀ; ੨. ਲੜਾਈਆਂ; ੩. ਸੋਕਾ ਅਤੇ ੪. ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਕਮਾਈ ਲਈ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਤੇ ਉੱਥੋਂ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਉੱਥੇ ਦਾ ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਣਾ ।

ਬਹੁਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਇਸ ਤੱਥ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਏਨੀ ਅਗਾਂਹ-ਵਧੂ ਸੱਭਿਅਤਾ ਜੋ ਸੋਕਿਆਂ ਨਾਲ ਲੜੀ, ਖ਼ੁਰਾਕ ਦੀ ਕਮੀ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਵੱਲ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦੀ ਰਹੀ, ਅਖ਼ੀਰ ਲੜਾਈ-ਝਗੜਿਆਂ ਤੋਂ ਔਖੀ ਹੋ ਕੇ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਗਈ । ਇੱਕ ਗੱਲ ਜੋ ਖਿੱਚ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਇੰਨੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜੁਬਾਨ ਦਾ ਬਚੇ ਰਹਿਣਾ । ਕਾਰਨ ਸੀ-ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਜੁਬਾਨ ਲਿਖਣ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ । ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜੁਬਾਨ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਬਚੇ ਰਹਿ ਗਏ । ਸ਼ਹਿਰੀ ਤਾਂ ਦੂਜੀਆਂ ਜੁਬਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਚ ਮਿਚ ਗਏ ।

ਸਿੰਧ ਘਾਟੀ ਦੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੀ ਗੱਲ । ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੜੱਪਾ ਸੱਭਿਅਤਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ੫੦ ਲੱਖ ਬੰਦੇ, ਜੋ ਮੌਜੂਦਾ ਭਾਰਤ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ,

ਇਰਾਨ ਤੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਜਿੰਨੀ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਮਾਲ ਦੇ ਘਰ-ਬਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਿਕਾਸੀ ਦੇ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਲਗਭਗ ੩੦੦੦ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਕੇ ਕਾਰਨ ਢਿੱਡ ਭਰਨ ਤੋਂ ਔਖੇ, ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਵੱਲ ਤੁਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਏ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਘੱਟ ਪਾਣੀ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸੀ; ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਸੈਂਪਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਾਟ ਹੀ ਅਖੀਰ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਖਾਤਮੇ ਵੱਲ ਲੈ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਹੇਠਲੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਲੋਕ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਵਪਾਰੀ ਵੀ ਖਾਣ ਪੀਣ ਨੂੰ ਤਰਸਦੇ ਮਹਿੰਗਾਈ ਤੇ ਸੋਕੇ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਉਹ ਥਾਂ ਛੱਡ ਗਏ। ਫਿਰ ਰਾਜੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ? ਅਮੀਰ ਤਬਕਾ ਵੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਹ ਥਾਂ ਤਿਆਗ ਗਿਆ।

ਈਸਟਰ ਸੱਭਿਅਤਾ ਵੀ ੭੦੦ ਤੋਂ ੧੨੦੦ ਸਾਲ ਤਕ ਵਧਦੀ-ਫੁਲਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਅਖੀਰ ਸਾਰੇ ਦਰਖੱਤ ਵੱਢਣ, ਪਾਣੀ ਦਾ ਸੋਮਾ ਮੁਕਾਉਣ ਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅੰਨ-ਦਾਤਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਸਦਕਾ ਇਹ ਸੱਭਿਅਤਾ ਵੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਤੁਰਕੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ੯੦੦੦ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰ ਕੇ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਇਲੀਨੋਇ ਵਿਚਲੇ ਮਿੱਸੀਸਿੱਪੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਕਾਰੀਗਰ ਸਨ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਭਾਂਡੇ, ਘਰ ਬਾਰ ਤੇ ਵੱਡੇ ਮਕਾਨ ਵੀ ਸਾਲ ੬੦੦ ਤੋਂ ੧੪੦੦ ਈਸਵੀ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਂਭੀ ਰੱਖੇ। ਪਰ, ਅਖੀਰ ਕੰਮ ਕਾਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਤਬਕਾ ਹੋਰ ਥਾਈਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਾਟ ਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ੪੦,੦੦੦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਥਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਛੱਡਣ ਉੱਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਗਈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੋਰ ਸੱਭਿਅਤਾਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਖਤਮ ਹੋਈਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਕਾਰਨ ਇਹੋ ਲੱਭੇ ਗਏ ਹਨ: ਸੋਕਾ ਤੇ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕਮੀ, ਬਿਮਾਰੀਆਂ, ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਵੱਲ ਕੰਮ ਕਾਰ ਦੀ ਭਾਲ ਵਾਸਤੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ, ਮੌਸਮ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਕਹਿਰ।

ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ ਉਸ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਬਚੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਲੋਕ, ਕਾਰੀਗਰ ਜਾਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਜੁਬਾਨ ਨੂੰ ਬੋਲਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਥਾਂ ਬਦਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇੱਕ ਗੁੱਟ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਬਣਾਈ ਰੱਖੀ। ਯਾਨੀ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਬਦਲਣ ਬਾਅਦ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ

ਨਾਲ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਨਾਲ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਜੁਬਾਨ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦੀ ਤੰਦ ਟੁੱਟਣ ਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਅਮੀਰ ਤਬਕਾ ਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਨੌਜਵਾਨ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਭਿਅਤਾ ਵਿੱਚ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਏ।

ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸੱਭਿਅਤਾਵਾਂ ਥਾਂ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾਲ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਦਾ ਢੰਗ ਬਦਲ ਕੇ ਦੂਜੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਣਾ ਕੇ, ਆਪਣਾ ਅਸਲ ਰੂਪ, ਜੁਬਾਨ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਗਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਥਾਂ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਦੂਜਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਜੁਬਾਨ ਅਪਣਾਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੇ ਅੱਧੇ ਸ਼ਬਦ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਤੇ ਤੀਜੀ ਪੁਸ਼ਤ ਤਕ ਜੁਬਾਨ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਦਫ਼ਨ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਸਾਹਿਤ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਬਚਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਹੁਣ ਇਸ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਸਿਰਫ ਖੰਡਰ ਹੀ ਬਚੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤਕ ਇਸ ਦੇ ਇੰਨੇ ਟੋਟੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿ ਆਕਾਰ ਵਜੋਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਉੱਤੇ ਅਸਰ ਪਿਆ ਗੁਰੂਆਂ, ਪੀਰਾਂ, ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦਾ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਆਚਰਣ ਰੱਖ ਕੇ, ਹੱਕ ਹਲਾਲ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ, ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਹੱਕ ਨਾ ਮਾਰਨ, ਪਿਆਰ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ, ਔਰਤ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ, ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗਣਾ, ਖੁੱਲ੍ਹਾ-ਭੁੱਲ੍ਹਾ ਸੁਭਾਅ, ਮਹਿਮਾਨ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ, ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਖਾਣਾ, ਵੰਡ ਕੇ ਖਾਣਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਪੂਰੇ ਪਿੰਡ ਵੱਲੋਂ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਣਾ ਆਦਿ ਅੰਗ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਅਹਿਮ ਅੰਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚਲੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਿਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਘਾਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕਰੀਏ: ੧. ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਵੱਧ ਪੰਜਾਬੀ ਵੱਸ ਚੁੱਕੇ ਹਨ; ੨. ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੱਧਰ ਬਹੁਤ ਨੀਵਾਂ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ; ੩. ਅੰਨ-ਦਾਤੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ; ੪. ਪਿਤਾ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦਾ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਭਰਾ ਆਪਣੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਚੱਬ ਰਹੇ ਹਨ; ੫. ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਸੈਰ ਲਈ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨਚਲਾ ਸ਼ਰਤ ਲਾ ਕੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਨਿਰਵਸਤਰ

ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਗੱਲ ਰਫ਼ਾ-ਦਫ਼ਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ; ੬. ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਜਵਾਈ ਤੇ ਧੀ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਧੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ; ੭. ਕੋਈ ਵੀ ਬੰਦਾ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਰਸੂਖ ਵਰਤ ਕੇ ਗਰਭਵਤੀ ਔਰਤ ਤਕ ਦਾ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੁੱਟ ਕੇ ਜਾਂ ਕਤਲ ਕਰ ਕੇ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ੮. ਇਕਤਰਫ਼ਾ ਪਿਆਰ ਦਾ ਜਵਾਬੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਨਾ ਮਿਲਣ ਉੱਤੇ ਚੱਲਦੀ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਮਨਚਲਾ ਆਸ਼ਿਕ ਕੁੜੀ ਉੱਤੇ ਤੇਜ਼ਾਬ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰਾਹ ਚੱਲਦੇ ਬਾਕੀ ਲੋਕ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਕੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ੯. ਨਾਬਾਲਗ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹਿਕ ਬਲਾਤਕਾਰ ਆਮ ਗੱਲ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ; ੧੦. ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਲੱਚਰਤਾ ਪਰੋਸੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਕਾਮ ਉਕਸਾਉ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜ਼ੋਰਾਂ ਉੱਤੇ ਹੈ; ੧੧. ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਰਚੇ ਵਧੀਆ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ; ੧੨. ਜੁਬਾਨ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਤੇ ਇਸ ਜੁਬਾਨ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕ ਤਿਆਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ; ੧੩. ਹੋਰਨਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਏਨੇ ਲੋਕ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਵੱਸ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਮੌਜੂਦਾ ਵਸਨੀਕਾਂ ਉੱਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ੧੪. ਬਾਹਰੋਂ ਖਰੀਦ ਕੇ ਲਿਆਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਸਦਕਾ ਅੱਗੋਂ ਜੰਮ ਰਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਜੁੱਸਾ ਤੇ ਨੁਹਾਰ ਵੀ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਕੀ ਇਹ ਸਾਰੇ ਤੱਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਵਿਗਾੜ ਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ? ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਅਨੇਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਜੋ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਦਿੱਸ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਬਹੁਤਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ । ਜੇ ਇਹੀ ਹਾਲ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰੋਂ ਘਟ ਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਵਿਹੂਣਾ, ਕੈਂਸਰ ਪੀੜਤ, ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਮਾਰ ਝੱਲਦਾ ਪੰਜਾਬ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਤਿਲ-ਤਿਲ ਮਰਦਾ ਵੇਖ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦਾ ਅੰਤ ਵੀ ਵੇਖ ਲਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੁੱਖਾਂ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਜੀਨ ਵੀ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਬਚਣ ਲੱਗਿਆ ।

ਉਹ ਸੱਭਿਅਤਾਵਾਂ, ਜੋ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਭੇ ਕਾਰਨ ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਅਗਾਊਂ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਗੜੇ

ਹਾਲਾਤ ਜੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਨਾ ਸੰਭਾਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ੫੦ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਤੇ ਜੁਬਾਨ ਉੱਤੇ ਭਾਰੇ ਸਾਬਤ ਹੋਣਗੇ । ਜੀਨ (Gene) ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਅਗਲੀ ਪੁਸ਼ਤ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਖਿਡੌਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਜੁਬਾਨ....? ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਛੱਡ ਚੁੱਕਿਆਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪੁਸ਼ਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿੰਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤ ਰਚ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਅਗਲੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸਥਿਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ।

ਸੰਪਰਕ : 0175-2216783

(ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੰ: ਟ੍ਰਿ: 09-07-2017 'ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

LL

“ਜਦੋਂ ਤਕ ਸਾਡੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਵੋਟਾਂ ਲਈ ਬਾਬਿਆਂ ਅੱਗੇ ਮੱਥੇ ਰਗੜਦੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਧਰਮ ਦੇ ਉੱਚ ਅਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜੱਫਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੇ ਤਲਵੇ ਚੱਟਦੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਝਣ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਪਨਪਦੀ ਰਹੇਗੀ, ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਥਾ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ, ਬਾਬੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜਾਨ ਵਾਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ । ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਲਈ ‘ਪ੍ਰਵਚਨ’ ਤੇ ਅਮੀਰਾਂ ਲਈ ‘ਮੈਡੀਟੇਸ਼ਨ’ ਵਾਲੇ ਬਾਬੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ‘ਭੁੱਖ’ ਕਾਇਮ ਹੈ । ਇਹ ਭੁੱਖ ਮਾਨਸਿਕ, ਸਰੀਰਕ ਜਾਂ ਢਿੱਡ ਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਜਿੱਥੇ ਪੂਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਦਿੱਸੇ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੱਬ ਬਣਾ ਕੇ ਲੋਕ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਹਲਕਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਜਦੇ ਆਏ ਹਨ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਭਗਤੀ ‘ਰੱਬ’ ਬਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਸ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਐਸ਼ੋ ਅਰਾਮ ਇਸੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਕਰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।”

-ਡਾ. ਹਰਸਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਵੱਸਦਾ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਬ

-ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੂਰਪੁਰ

ਸਮਾਜ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਲਗਾਤਾਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦਲਣ ਵਾਲਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਇਨਕਲਾਬ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦਲੀਆਂ ਹਨ। ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾਅ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਉਨੀ ਹੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤਬਦੀਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਹਰੇ, ਚਿੱਟੇ ਇਨਕਲਾਬ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਦੌਰ ਨੂੰ ਵੱਡੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦਾ ਦੌਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ, ਸੁਭਾਅ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਅਤੇ ਰਸਮਾਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤਬਦੀਲ ਹੋਈਆਂ। ਖੇਤੀ ਦੇ ਸੰਦ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕੰਮਕਾਜ, ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨ, ਵਿਆਹ-ਸ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ, ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੁਆਣੀ ਦੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਆਦਿ ਸਭ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤਬਦੀਲ ਹੋਏ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਮਿਹਨਤੀ ਲੋਕਾਂ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਨੇਹ ਅਤੇ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ; ਪਰ ਅੱਜ ਮੰਡੀ ਦੀਆਂ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਬਟੋਰੂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਦਰ ਭਾਰੂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਬਾਜ਼ਾਰਮੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਰੁਖੀ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਹਾਇਕ ਧੰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਸਨਅਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਲਈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਲਗਭਗ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਆਪਣਾ ਭਵਿੱਖ ਧੁੰਦਲਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਵੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਭਲਾਈ ਸਮਝਣ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ/ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਵੱਡਾ ਸੰਕਟ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬਾਜ਼ਾਰੂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਾਲ ਵਿਛਾਏ ਹਨ। ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕਮਾਊ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਕਾਰਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਭਾਰੂ ਹੋਈ ਹੈ। ਗਲਤ

ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀਆਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਹਿੰਗੀ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਵੱਡੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ, ਉੱਚੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ, ਵਿਆਹਾਂ ਅਤੇ ਮਰਗਾਂ 'ਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਬੇਤਹਾਸ਼ੇ ਖਰਚਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾਈ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਵਿਖਾਵੇ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਭਾਰੂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਰਤ ਦੇ ਖਾਸੇ ਤੋਂ ਟੁੱਟਣ ਕਾਰਨ ਸਰੀਰਕ ਪੱਖੋਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅੱਜ ਹਾਲਾਤ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਪੌਣ-ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਕੇ ਇੱਥੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਖੱਟਿਆ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ; ਸਗੋਂ ਉਲਟਾ ਕਰਜ਼ਾਈ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਆਬੋ ਹਵਾ ਹੁਣ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਵਾਹਕ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਰਹਿਣ ਲਈ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਾਲਾ ਘਰ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਜਿਸ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਹੈ ਜ਼ਰੂਰ ਸਵੱਛ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਲੀਤ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਗੰਦੀ ਹਵਾ ਕਾਰਨ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਪਨਪ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਸੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਰਸੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ 'ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਵੱਸਦਾ', ਪਰ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਵੱਸਦਾ। ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਸੰਚਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੇ ਹੁਣ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ। ਲਗਭਗ ਹਰ ਪਿੰਡ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਧੜੇਬੰਦੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ। ਲੋਕ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਲੜ ਝਗੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੋਰ ਉੱਚੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲਣ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਨੋ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਧੜੇਬੰਦੀਆਂ ਨਾਲ ਪਏ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕੇਸ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਕੇਸ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਧੜੇਬੰਦੀ ਦੀ ਹੋਈ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੀਡਰ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਵੀ ਬਦਲ ਲਈ ਪਰ ਲੋਕ ਅਜੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਪਿਛਲੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮੇਲਿਆਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮੇਲੇ ਲਾ ਕੇ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਆਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਪਿੰਡ ਜੋ ਧੜੇਬੰਦੀ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ ਉੱਥੇ ਇੱਕੋ ਥਾਂ 'ਤੇ

ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਧੜੇ ਵੱਲੋਂ ਮੇਲਾ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜਾ ਧੜਾ ਆਣ ਜੁੱਟਦਾ ਹੈ । ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਇਹਨਾਂ ਮੇਲਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਘਟੀਆ ਗੀਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਣਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਲਈ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਪੈਸਾ ਖਰਚਣਾ ਸਾਡੇ ਬੌਧਿਕ ਪੱਖੋਂ ਕੰਗਾਲ ਹੋਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਹੈ । ਜੇ ਇਸ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਾਰਥਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਮਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਰਕ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਸਮਾਜਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਪੱਖੋਂ ਅਸੀਂ ਲਗਾਤਾਰ ਗਿਰਾਵਟ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਅਤੇ ਮੰਡੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਵਸਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰੀਆ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਵਿਕਰਾਲ ਰੂਪ ਧਾਰ ਗਈ ਹੈ, ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਘਰ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕੋਪ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਪਾਣੀ ਹਰ ਸਾਲ ਹੋਰ ਡੂੰਘਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਲੜਾਈਆਂ ਝਗੜੇ, ਲੁੱਟਮਾਰ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਮਾੜੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਭੰਨੇ ਲੋਕ ਆਤਮ-ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਸੀਂ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਹਨਾਂ 'ਚੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕੇਵਲ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਰਥਕ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੱਲ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋ ਰਹੀ ਪੈਸੇ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਊਰਜਾ ਨੂੰ ਯੋਗ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਖਰਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

ਅਸੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਕੇਵਲ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਰਪਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ 'ਤੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਸਾਜਗਾਰ ਹਾਲਾਤ ਬਣੇ ਰਹਿਣ । ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਸਿੱਖਿਆ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪੱਖੋਂ ਸਾਡੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅੱਜ ਆਦਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹੇ । ਬਦਲ ਰਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਦਮ ਨਾਲ ਕਦਮ ਮਿਲਾ ਕੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹੋਈਏ ।

ਸੰਪਰਕ : 98550-51099

(ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੰ: ਟ੍ਰਿ: 15-11-2016 'ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹਰਾ ਇਨਕਲਾਬ

-ਡਾ. ਸਵਰਾਜ ਸਿੰਘ

ਪਿਛਲੀ ਇਕ ਸਦੀ ਦੌਰਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ; ਉਹ ਹਨ ੧੯੪੭ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਹਰਾ ਇਨਕਲਾਬ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੀ ਕੜੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਸਾਮਰਾਜੀ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸਨ । ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੰਤਾਲੀ ਵਾਲੀ ਵੰਡ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰਾ ਇਨਕਲਾਬ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਦੀ ਦੇਣ । ਵੰਡ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਡਾ ਵੰਡ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ, ਨੇ ਸਾਡੇ ਲੇਖਕਾਂ, ਚਿੰਤਕਾਂ, ਕਵੀਆਂ, ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਘੱਟ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਸਾਡੇ ਉੱਪਰ ਪਏ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ, ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣਿਕ ਦੁਰ-ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਲਿਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਰ ਵੀ ਪਰਤਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੱਸੋਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆਈਆਂ; ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜੱਟਾਂ ਦਾ ਉਜਾੜਾ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਵੱਸੋਂ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਧਾ । ਇੰਝ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੱਧਰ ਲਗਾਤਾਰ ਡੂੰਘਾ ਹੋਈ ਜਾਣਾ ਜੋ ਇਕ ਦਿਨ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਉਪਜਾਊ-ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਬੰਜਰ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਰਸਾਇਣਿਕ ਖਾਦਾਂ ਅਤੇ ਕੀੜੇਮਾਰ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇ ਦੁਰਉਪਯੋਗ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰਥਾ ਵਿਆਹ ਦਾ ਨਿੱਤ ਨਵੀਆਂ ਸਿਖਰਾਂ ਛੋਹ ਰਿਹਾ ਨਿਘਾਰ; ਭਾਵ ਇਹ ਸਾਰੇ ਤੱਥ ਸਾਨੂੰ ਹਲੂਣ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਹੋਰ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੀਏ । ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰਾ ਇਨਕਲਾਬ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਕੱਢ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ ਸੀ ।

ਹਰਾ ਇਨਕਲਾਬ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਮੀਰ ਕਿਸਾਨੀ ਦਾ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜ ਨਾਲ ਗੱਠਜੋੜ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਜਮਾਤ

ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵ ਮੰਡੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਈ । ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਆਧਾਰ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਗਈ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਸਿੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਿੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸਿਰਫ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਖਿੱਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੱਟ ਕਿਸਾਨੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਜੱਟਾਂ ਦੀ ਸਿਰਕੱਢ ਭੂਮਿਕਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਪਨਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜੱਟ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਬਣੇ ਸਨ । ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ਾਇਦ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੇ ਹੀ ਜੱਟਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਵਾਇਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਅਧਾਰ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਮਨੁੱਖੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ।

ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਮੀਰ ਕਿਸਾਨੀ ਜੋ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜੱਟ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਕੜ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਲਈ ਉੱਪਰੋਂ-ਉੱਪਰੋਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਖਪਤਕਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਪਨਾਇਆ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਾਮਰਾਜੀ ਖਪਤਕਾਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ; ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ 'ਤੇ ਇਹ ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਬਣਾਉਣੀ ਜੱਟ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਠੋਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਸੱਚਾਈ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਖੌਤੀ ਜੱਟ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਜੱਟਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਮੀਰ ਕਿਸਾਨੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਮੰਡੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਨੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਜਮਾਤ ਦਾ ਸਦਾਚਾਰ, ਸਲੀਕਾ ਅਤੇ ਨਫੀਸਤਾ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਈ ਸਗੋਂ ਆਪਣਾ ਅਨਘੜਤ, ਉਜੱਡ ਤੇ ਕਰੂਰ ਰੂਪ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਕਰੂਰ

ਅਤੇ ਉਜੱਡ ਰੂਪ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੱਟ ਦੇ ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਅਕਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਕਿਰਤ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਮੂਲ ਅਧਾਰ ਹੈ । ਸਾਮਰਾਜੀ ਖਪਤਕਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਕਿਰਤ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜਿਆ ਹੈ । ਕਿਰਤ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਣ ਕਾਰਨ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਸਿੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਈ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਅਚਨਚੇਤ ਸਿੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਸੋਚੀ-ਸਮਝੀ ਸਾਮਰਾਜੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਭਾਰਤ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਖ਼ਤਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਜ਼ਬੇ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ । ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ; ਜਿਵੇਂ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ, ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚਾਰ ਅਰਥਾਤ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ, ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਾਉਣੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ । ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਖੋਜ ਕਰਵਾਈ ਤਾਂ ਜੋ ਜਾਤੀਵਾਦ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਉਤੇਜਿਤ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ । ਸਿੱਖਾਂ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜੱਟ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖ ਵਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਸ ਮੰਤਵ ਵਿੱਚ ਸੀਮਿਤ ਸਫਲਤਾ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕੀ । ਉਹ ਜੱਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜਗੀਰੂ ਅੰਸ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿੱਖ ਵਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਏ । ਅਮੀਰ ਕਿਸਾਨੀ ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਕਿਸਾਨੀ ਸਿੱਖ ਵਿਰਾਸਤ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਰਹੀ ।

ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀ ਹੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਾਮਰਾਜੀ ਅਧੂਰੇ ਰਹਿ ਗਏ ਤੇ ਉਹ ਕੰਮ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਨੇ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ । ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਸਦਕਾ ਜੱਟ ਕਿਸਾਨੀ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਅੱਜ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖ ਵਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ । ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਮੀਰ

ਕਿਸਾਨੀ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀ ਪਿਛਲੋਂ ਬਣ ਗਈ । ਇਹ ਜਮਾਤ ਕਿਰਤ, ਸਿੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਟੁੱਟੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਾਧਾਰਨ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਤਨਾਂ ਸਦਕਾ ਹੀ ਇਸ ਨੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਖਪਤਕਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਅਖੌਤੀ ਜੱਟ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ 'ਤੇ ਠੋਸ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਉਜੱਡਵਾਦ ਵੱਲ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਅਖੌਤੀ ਜੱਟ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਜੱਟ ਦਾ ਰੂਪ ਕਿਰਤ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ, ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਜੱਡਵਾਦੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਹ ਵੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਿਰਕੱਢ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਅਧਾਰ ਗੁਆਇਆ, ਸਗੋਂ ਬਾਕੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅੱਜ ਸਮੁੱਚਾ ਪੰਜਾਬ ਸਾਮਰਾਜੀ ਖਪਤਕਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਰੂਪ ਸਾਡਾ ਰਵਾਇਤੀ, ਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰਤ ਜੱਟ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦਾ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ, ਬਣਾਉਟੀ ਅਤੇ ਉਜੱਡਵਾਦੀ ਰੂਪ ਹੈ । ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਅਧਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਬੌਧਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਅਗਵਾਈ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਧਰਤੀ ਦੇ ਬੰਜਰ ਬਣਨ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਅਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਤੇ ਨੈਤਿਕ ਬੰਜਰਪੁਣੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵੀ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਜਟਿਲ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜੱਟ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਵਿਰਾਸਤ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜੱਟ ਦੀ ਸਹੀ ਅਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਪਛਾਣ ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਹੁਣ ਅਧੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਬੋਲ-ਚਾਲ, ਗੀਤਾਂ, ਟੀ.ਵੀ., ਫਿਲਮਾਂ, ਟਰੱਕਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਾਂ ਆਦਿ 'ਤੇ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੱਖ ਸ਼ਬਦ ਲਗਭਗ ਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਸਿਰਫ਼ ਜੱਟ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਜੱਟ ਤੋਂ ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣ । ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ

ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਸਤਿਕਾਰਤ ਸਥਾਨ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬ ਸੀ । ਸਿੱਖ ਇਨਕਲਾਬ ਨੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਜਗਾਈ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਨੂੰ 'ਹੰਕਾਰ' ਬਣਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਸਵੈ-ਮਾਣ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਤੱਤ ਹੈ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਨਾਂਹ-ਪੱਖੀ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਵਿਕਾਸ ਵੱਲ ਲਿਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹੰਕਾਰ ਵਿਨਾਸ਼ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਜੜ੍ਹ ਹਾਲੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਟਾਹਣੀਆਂ ਅਤੇ ਪੱਤੇ ਹਨ । ਜੇ ਜੜ੍ਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਟਾਹਣੀਆਂ 'ਤੇ ਪੱਤੇ ਹਰੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ । ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜੜ੍ਹ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਸਾਡੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪਹਿਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਸੰਪਰਕ : 98153-08460

(ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੰ: ਟ੍ਰਿ: 03-08-2017 'ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

LL

ਵਿਆਹਾਂ 'ਤੇ ਪੈਸਾ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਨਾ ਉਡਾਓ

-ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹੇਰਾਂ

ਵਿਆਹ ਦੇ ਰੂਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਬੰਧਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੁੰਦੀ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀ ਇਸ ਨੂੰ ਜੀਅ ਦਾ ਜੰਜਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਧੜਾ-ਧੜ ਉੱਸਰ ਰਹੇ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਮੈਰਿਜ ਪੈਲੇਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਆਹ ਹਰ ਇੱਕ ਲਈ ਹੁਣ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਪੀੜੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਲੜਕੀ ਪੱਖ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ। ਉਹ ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਕਾਰਨ ਵੱਡੇ ਤੇ ਖਰਚੀਲੇ ਪੈਲੇਸ ਬੁੱਕ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚ ਖਾਧਾ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਖਰਾਬ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਜਦੇ ਡੀ.ਜੇ. ਕੋਲ ਆਮ ਇਨਸਾਨ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਸਕਦਾ। ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਨੱਚਦੀਆਂ ਡਾਂਸਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਓ ਦਾਦੇ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਲੋਕ ਪੈਸੇ ਵਾਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰ ਡਾਂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀ ਨੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਫੋਕਾ ਸਮਾਜਿਕ ਦਿਖਾਵਾ ਅਤੇ ਪਖੰਡ ਦਾ ਮੌਕਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹੀ ਵਿਆਹ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਘਾਟਾ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੱਤਰ ਅੱਸੀ ਦੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੇਖੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਬੜੇ ਹੀ ਸਾਧਾਰਨ ਖਾਣੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਭ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਖਾਣਾ ਖੁਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਬਹਿਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਅੱਜ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਵਿਆਹ ਉੱਪਰ ਪਿਛਲੇ ਤੀਹ ਪੈਂਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਕਮਾਈ ਬੜੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਕਾ, ਫਿਰ ਰਿੰਗ ਸੈਰੇਮਨੀ, ਸ਼ਗਨ, ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ, ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਐਨਾ ਲੰਬਾ ਖਿੱਚਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੈਰਿਜ ਪੈਲੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ

ਲਈ ਬਣਿਆ ਖਾਣਾ ਆਮ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਦਿਨ ਚੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਦਿਨ ਖਾਣੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕੁਝ ਹੀ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਤਾਂ ਹਮਾਤੜ ਸੌ ਦੇ ਸੌ ਸ਼ਗਨ ਪਾ ਕੇ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸੋਚਦੇ ਹਨ। ਜਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਉੱਥੇ ਠਹਿਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਖਾਂਦੇ ਜਾਂ ਪੀਂਦੇ ਹਨ।

ਦਿਖਾਵਾ ਤੇ ਪਖੰਡ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਵੱਲ ਮੁੜਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਭ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹੈ। ਸਰਦੇ ਪੁੱਜਦੇ ਲੋਕ ਜੇ ਦਿਖਾਵਿਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨ ਤਾਂ ਮੱਧ ਵਰਗ ਤੇ ਗਰੀਬ ਵਰਗ ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਕਰਜ਼ਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਏਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੁੜੀ ਪੱਖ ਤੋਂ ਦਾਜ ਦੀ ਝਾਕ ਰੱਖਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ, ਜੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪੰਜਾਹ ਸੱਠ ਲੱਖ ਦੀ ਕੋਠੀ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦੋ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਦਾ ਫ਼ਰਨੀਚਰ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ? ਜੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਤੀਹ ਚਾਲੀ ਲੱਖ ਲਾ ਕੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿਵਾਈ ਅਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਕਾਬਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਅਜੇ ਵੀ ਦਾਜ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੈ? ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਕਾਫ਼ੀ ਧਨ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਮੁੰਡਾ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸੈੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀਏ ਅਤੇ ਲੋੜਵੰਦ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣੀਏ।

ਸੰਪਰਕ : 98763-27047

(ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੰ: ਟ੍ਰਿ: 09-05-2017 'ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

LL

ਸਾਡਾ ਵਿਰਸਾ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਿਹਤ

-ਅਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਟੱਲੇਵਾਲੀਆ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੌਮ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਉਦੋਂ ਤਕ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਸ ਦੇ ਬਾਸ਼ਿੰਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤ ਨਾ ਹੋਣ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਲਈ, ਸੁੱਖ-ਸਹੂਲਤਾਂ, ਐਸੋ-ਅਰਾਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਏ, ਪਰ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਅਜਿਹੀ ਤਰੱਕੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਰਾਈਫਲਾਂ ਅਤੇ ਤੋਪਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਥਰ-ਥਰ ਕੰਬਦੇ ਅਤੇ ਜੁੱਸੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕੀ ਭਾਅ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਪਾਂ ਦਾ। ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਗੱਲਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ।

ਸਾਡਾ ਵਿਰਸਾ ਬਹੁਤ ਮਹਾਨ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਲੜ ਲਾਇਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਚੇਤ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰਹਿਣ ਲਈ ਵੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੀ ਮੀਲਾਂ ਲੰਬੀ ਪੈਦਲ ਯਾਤਰਾ ਇਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਲੰਬੀ ਦੂਰੀ ਪੈਦਲ ਤਹਿ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮੱਲ ਅਖਾੜਿਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਿਸੇ ਮਕਸਦ ਲਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖਾੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਲੋਕ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਿਸ਼ਟ-ਪੁਸ਼ਟ ਰਹਿ ਸਕਣ। ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ 'ਕਿਰਤ ਕਰਨਾ' ਵੀ ਇਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਹਦੀ ਭਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਰਤੀ ਮਨੁੱਖ ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਪਾਲਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿਰਤ ਵਿੱਚ ਖੁੱਭਿਆ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਮੁਤਾਬਕ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਹੱਡ-ਪੈਰ ਚੱਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਨਸੀਹਤਾਂ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਚਰਣ ਉੱਚਾ ਹੈ ਉਹ ਏਡਜ਼ ਵਰਗੀਆਂ ਨਾਮੁਰਾਦ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੱਲੋਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਖਾਣ ਕਰਕੇ ਤੰਬਾਕੂ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ

ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੈਂਸਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਵਿਕਾਰਾਂ ਉੱਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਸਾੜੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ:

ਮਿਠਤੁ ਨੀਵੀ ਨਾਨਕਾ ਗੁਣ ਚੰਗਿਆਈਆ ਤਤੁ ॥ (ਅੰ: ੪੨੦)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹਦਾਇਤਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ:

ਬਾਬਾ ਹੋਰੁ ਖਾਣਾ ਖੁਸੀ ਖੁਆਰੁ ॥

ਜਿਤੁ ਖਾਧੈ ਤਨੁ ਪੀੜੀਐ ਮਨ ਮਹਿ ਚਲਹਿ ਵਿਕਾਰ ॥

(ਅੰਗ ੧੬)

ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀ ਗਈ ਫ਼ਤਹਿ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਹੁਣ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਲਾਗ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀ ਫ਼ਤਹਿ ਦੀ ਅਸੀਂ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੁਲਾਈ ਗਈ ਫ਼ਤਹਿ ਵਿੱਚ ਅਦਬ, ਸਤਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਫ਼ਤਹਿ ਬੁਲਾਉਣ ਜਾਂ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਜੋਸ਼ ਭਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਖਿੜ ਉੱਠਦਾ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹੀ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਲਦੀ ਉੱਠਣ ਨਾਲ ਮਾਨ ਚੁਸਤ-ਫੁਰਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਕਸਰਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਦਿਲ ਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸੈਰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਰ ਨਾਲ ਸੌਣਗੇ, ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਕਿਵੇਂ ਜਾਗਣਗੇ? ਇਹ ਹੈ ਸਾਡਾ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸਾ।

ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਡੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਾਡੀ ਰਸੋਈ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸਾਮਾਨ ਨਾਲ ਲੈਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਸਾਡੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਲ ਲੱਭ ਸਕਣ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸੁਆਣੀ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਚਾਟੀ ਵਿੱਚ ਮਧਾਣੀ ਚਲਾਉਂਦੀ ਤਾਂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਤੌਲੇ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਲੱਸੀ ਬਹੁਤ ਸੁਆਦ ਅਤੇ ਗੁਣ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਮੋਢਿਆਂ ਦੇ ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਕਸਰਤ ਵੀ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਕੁੰਡੇ ਵਿੱਚ ਮਸਾਲਾ ਰਗੜਨਾ ਜਾਂ ਚਟਨੀ ਰਗੜਨੀ, ਉਹ ਵੀ ਨਿੰਮ ਦੇ ਘੋਟਣੇ ਨਾਲ। ਨਿੰਮ

ਵੀ ਗੁਣ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਕੁੰਡੇ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਥੋੜ੍ਹੀ ਮਿੱਟੀ ਭਰ ਕੇ ਮਸਾਲੇ ਜਾਂ ਚਟਨੀ ਵਿੱਚ ਰਲਣ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਵਿਚਲੇ ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ ਦੀ ਘਾਟ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ । ਗਿੱਧਾ ਅਤੇ ਭੰਗੜਾ ਵੀ ਸਾਡੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਹੈ । ਜਿੱਥੇ ਗਿੱਧਾ-ਭੰਗੜਾ ਮਨ-ਪ੍ਰਚਾਵੇ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਰੀਰਕ ਕਸਰਤ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਘੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਭਰਨਾ, ਜਿੱਥੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਰੱਖਦਾ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਘੜਾ ਵੀ ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਸਰੋਤ ਹੋ ਨਿੱਬੜਦਾ ਸੀ । ਲੋਹੇ ਦੀ ਕੜਾਹੀ ਵਿੱਚ ਸਬਜ਼ੀ ਬਣਾਉਣਾ, ਤਾਂਬੇ ਦੇ ਜੱਗ ਜਾਂ ਗੜਵੀ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਰੱਖਣਾ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਘਟੇ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਚਾਟੀਆਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਮਿਕਸੀ, ਘੜਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਫਿਲਟਰ, ਫਰਿੱਜ, ਵਾਟਰ ਕੂਲਰ, ਕੜਾਹੀਆਂ ਜਾਂ ਕੁੱਜਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ-ਕੁੱਕਰ; ਉਹ ਵੀ, ਸਿਲਵਰ ਅਤੇ ਸਟੀਲ ਦੀ ਚਮਕ-ਦਮਕ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਰਸੋਈਆਂ ਤਾਂ ਚਮਕਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਇਹ 'ਚਮਕ-ਦਮਕ' ਵਾਲੇ ਸਟੀਲ ਅਤੇ ਸਿਲਵਰ ਨੇ ਖੋਹ ਲਈ, ਉਹਦੀ ਘਾਟ ਕਿਵੇਂ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ?

ਵਿਗਿਆਨ ਇਹ ਤੱਥ ਜੱਗ ਜਾਹਰ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿਲਵਰ ਅਤੇ ਸਟੀਲ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਸਾਡੇ ਮਿਹਦੇ ਅਤੇ ਅੰਤੜੀਆਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਕੜਾਹੀਆਂ ਕਿਉਂ ਬੁਰੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਸੁਆਣੀਆਂ ਦੇ ਡੌਲਿਆਂ 'ਚ ਕੜਾਹੀਆਂ ਮਾਂਜਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਲੋਹੇ ਦੀ ਕੜਾਹੀ ਰਿਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੱਕੇ ਰੇਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਂਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਧੰਨ ਸਨ ਉਹ ਦਾਦੀਆਂ-ਨਾਨੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਟੱਬਰ ਪਾਲ ਗਈਆਂ । ਉਹ ਵੀ ਛੁਟੀਆਂ ਜਾਂ ਪਾਥੀਆਂ ਦੀ ਅੱਗ 'ਤੇ । ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾ ਲੈਂਦਾ, ਸੌਂਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਅੱਜ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਸੁਆਣੀਆਂ ਢਾਈ ਟੋਟਰੂਆਂ ਦੀ ਰੋਟੀ, ਉਹ ਵੀ ਗੈਸੀ ਚੁੱਲ੍ਹੇ 'ਤੇ ਪਕਾਉਣ ਤੋਂ ਆਨਾ-ਕਾਨੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਕਹਿ ਦੇਣਗੀਆਂ ਪਕਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਓਵਨ ਵਿੱਚ ਗਰਮ ਕਰਕੇ ਖਾ ਲਿਓ । ਓਵਨ ਵਿੱਚ ਬਣਿਆ ਅਤੇ ਗਰਮ ਕਰਕੇ ਖਾਧਾ ਖਾਣਾ ਪੇਟ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸਾਡੀਆਂ ਰਸੋਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਲੀ ਮਿਰਚ, ਅਜਵੈਣ, ਹਰੜ, ਸੌਂਫ, ਇਲੈਚੀ, ਲੌਂਗ ਗੁੰਮ ਹਨ ਜੋ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਸਨ । ਹੁਣ ਸਾਡੀਆਂ ਰਸੋਈਆਂ ਅਤੇ ਫਰਿੱਜਾਂ ਦਵਾਈਆਂ ਨਾਲ

ਭਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ।

ਸਾਡਾ ਮਹਾਨ ਵਿਰਸਾ ਤੇ ਅਮੀਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਪੱਛਮ ਵਾਲੇ ਸਾਥੋਂ ਖੋਹ ਕੇ ਲਿਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਮਾੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਪਣਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਅਸੀਂ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ ਛੱਡ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਫਲ ਖਾਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਦੁੱਧ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਫਲਾਂ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਘਟ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਮੰਗ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ । ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀਆਂ ਕੀਟ-ਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਆਓ, ਆਪਣੇ ਜੋਗੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਗਾਈਏ । ਜੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੱਢ ਰਹੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚਾ ਵੱਧ ਹੈ ਤੇ ਆਮਦਨ ਘੱਟ, ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਣ । ਸਿਹਤ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਪਣੀਆਂ ਮੱਝੀਆਂ-ਗਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਚੰਗਾ ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ, ਲੱਸੀ ਖਾਧਾ-ਪੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰਹਿ ਸਕੀਏ ।

ਸੰਪਰਕ : 98146-99446

(ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੰ: ਟ੍ਰਿ: 21-11-2015 'ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

LL

ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼

-ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਿੱਲੋਂ

ਉਸ ਮਾਨਸਿਕ ਦੁਰਬਲਤਾ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਦਿਨ-ਕਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਭਰਮਾਂ-ਵਹਿਮਾਂ ਦੀ ਟੇਕ ਲੈਣੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਉੱਪਰ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਨਾ ਇਸ ਉੱਪਰ ਕਿ ਕਦ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਵੇਗਾ; ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਸਮਾਂ ਕਿਵੇਂ ਬੀਤਦਾ ਹੈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤਕ ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੋਮਲ-ਕਲਾ, ਸਾਹਿਤ, ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤ ਸਾਡੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਖੇਤਰ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਬਿਤਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਅਤੇ ਤਾਜ਼ਗੀ ਅਰਪਣ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਨਾ ਸਵਰਗ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਨੀਰਸ ਅਕੇਵਾਂ। ਇਹ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੇ ਜਿਹੇ ਅਰਥ ਹਰ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸਨੂੰ ਅਰਪਣ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਅਸਲ 'ਚ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪੁਲੰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਕਲਾ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਭਰਮਾਂ-ਵਹਿਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਹਕੀਕਤ ਆਧਾਰ ਵਾਲੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਠਰੰਮੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਆਵੇਗ ਅਤੇ ਇਸ਼ਕ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਉਬਲਦੇ ਅਨੁਭਵ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਨਿਭ ਸਕਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਬੇਚੈਨ ਅਤੇ ਅਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਉਪਰੰਤ, ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜ ਕੇ ਝੱਖੜ ਵਾਂਗ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਹਾਂ, ਜਦ ਤਕ ਇਹ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਖੁਮਾਰ ਅਤੇ ਸਰਫਰਾਜ਼ ਅਹਿਸਾਸ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਬੇਗਾਨਾ ਹੋ ਕੇ ਖੀਵਾ ਹੋਇਆ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨਾਲ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਥੱਕ ਹਾਰ ਕੇ ਛੇਕੜ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਚ ਆ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਵੇਸ਼ ਦੇ ਭੁਗਤ ਕੇ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ, ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਵਧੀਕੀ ਜਾਪਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ ਉਸ 'ਚ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਰਸੇ 'ਚ ਮਿਲੇ ਜੀਨਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ 'ਚ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਦੀ ਵੀ ਗੰਭੀਰ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਜੀਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਅਧੀਨ ਦਿਮਾਗ ਅੰਦਰ ਰਿਸ ਰਹੇ ਰਸ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਦਿਮਾਗ ਅੰਦਰ ਰਿਸ ਰਿਹਾ ਆਕਸੀਟਾਸਿਨ ਨਾਮ ਦਾ ਹਾਰਮੋਨ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ 'ਚ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨੂੰ ਉਤੇਜਿਤ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਚ ਇਹ ਹਾਰਮੋਨ ਘੱਟ ਮਾਤਰਾ 'ਚ ਰਿਸਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ੱਕੀ ਸੁਭਾਅ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੋਰਨਾਂ 'ਚ ਭਰੋਸਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਮੋਹਮਈ ਸੰਬੰਧਾਂ 'ਚ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ 'ਚ ਪਾਲਬੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਸਮਾਜਿਕ ਅਰੋਗਤਾ ਲਈ ਸਰਾਪ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ 'ਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਇਸ ਹਾਰਮੋਨ ਲਈ ਬੇਗਾਨੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਹਾਰਮੋਨ ਦਾ ਰਿਸਣਾ ਰੁਕ ਜਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਮਾਮੂਲੀ ਮਾਤਰਾ 'ਚ ਰਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਦੂਜੇ 'ਚ ਜਿਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਆਸਰੇ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਬੀਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਅੱਜ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਘਾਟ ਹੈ। ਤਨ ਦੀ ਤੰਦਰੁਸਤੀ, ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋਇਆ ਮਨ ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰਵਾਜ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਆਦਰਸ਼ ਬਿਤਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੂਲ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ 'ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਰ, ਹਰ ਬੀਤਦੇ ਦਿਨ, ਨੀਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤਨ ਦੀ ਅਰੋਗਤਾ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਅੱਜ ਵਪਾਰ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਕਰਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕਰਮਭੂਮੀ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਗੱਲ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਜ਼ ਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਖ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਨੇ ਝੰਭ ਛੱਡੇ ਹਨ।

ਉਧਰ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਵੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਨਿੱਘਾ ਵਤੀਰਾ ਠਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ 'ਚ ਸਾਡਾ ਜਿਹੜਾ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜੋ ਵੀ ਕਰੇਗੀ, ਸਾਡੇ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ 'ਚ ਰੱਖ ਕੇ ਕਰੇਗੀ, ਉਹ ਵੀ ਵਹਿਮ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਲਈ ਮਾਨਵੀ ਹੋਂਦ ਇੰਝ ਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੀਟ ਜਾਂ ਮਲੁੱਪ ਜਾਂ ਫਿਰ ਵਗਦੀ ਨਦੀ ਜਾਂ ਰੁਮਕਦੀ ਹਵਾ। ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਨਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ, ਕੁਦਰਤ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਸੀ। ਉਹ ਉਹੋ ਕੁਝ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ, ਜੋ ਉਸਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕੁਝ ਉਸ ਨੇ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਹੜੀ ਸਥਿਤੀ ਜਾਂ ਜਿਹੜਾ ਜੀਵ ਜਾਂ ਨਿਰਜੀਵ ਉਸ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਸ ਦਾ

ਬਣਿਆ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੇ ਨਿਯਮ ਸਰਬਵਿਆਪਕ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਜੀਵਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰਜੀਵਾਂ ਉੱਪਰ ਇਕਸਾਰ ਲਾਗੂ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ 'ਚ ਅਸੀਂ ਇਕੋ-ਇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹਾਂ, ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਖੱਲਾ ਬਿਤਾਉਣ ਲਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਦਿਆਂ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਣ ਦੀ ਸੂਝ ਬਿਨਾਂ ਅਸੀਂ ਪਾਣੀ ਉੱਪਰ ਡਿਕੋ-ਡੋਲੇ ਖਾ ਰਹੇ ਕਾਠ ਦੇ ਛਿੱਲੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣਾ। ਅੱਜ ਇਸੇ ਸੂਝ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਦੇ ਯਤਨ ਸਾਡੇ 'ਚੋਂ ਬਹੁਤੇ, ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਭਰਮਾਏ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜ਼ਰਾ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਤੱਕੋ, ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਜਾਲ 'ਚ ਉਲਝੀ ਸਾਡੀ ਸਿਆਸਤ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਰ ਇਕ ਗਲੀ ਦੀ ਨੁੱਕਰ 'ਚ ਸਿੰਘਾਸਨ ਸਜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਚੋਲਾ ਪਾਈ ਧਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪੀ ਪੁਰਸ਼ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਭਾਵੇਂ ਚਿਲਮ ਫੜੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਪਿੱਛੋਂ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ 'ਚ ਅੰਕਿਤ ਸਾਫ਼ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ “ਤੰਬਾਕੂ ਦਾ ਸੇਵਨ ਅਰੋਗਤਾ ਦਾ ਵੈਰੀ ਹੈ।” ਤੰਬਾਕੂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਵਿਭਚਾਰ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਕੋਈ ਇਸ ਸਵੈ-ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਉਸਨੂੰ ਉੱਤਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ :

“ਇਹ ਭਾਰਤ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਮਨ ਆਇਆ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਨਾ ਦੰਭ ਭੰਡੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਪਖੰਡ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇੱਥੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ।”

ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਅਸੀਂ ਕੌਣ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕੀ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹ ਹਾਂ ਜੋ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਕੀ ਹੈ, ਪਰ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਫ਼ਰਕ ਜ਼ਰੂਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੰਭ ਅਤੇ ਪਖੰਡ ਨਾਲ ਵਧੀਆ ਸੰਬੰਧ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਸਰੇ ਗਿਆਨ ਵਿਹੂਣੇ ਮਨਾਂ ਦਾ ਵਧੀਆ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜਾਰਜ ਬਰਨਾਲਡ ਸ਼ਾਅ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਉਹ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜਿਹੜੇ ਪੜ੍ਹਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਣ 'ਚ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਆਕਸਫੋਰਡ-ਕੈਂਬਰਿਜ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਮੁਲਕ 'ਚ ਉੱਥੋਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਵੀਹਵੀਂ

ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ 'ਚ ਹੈ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਇੱਕੀਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ 'ਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਸਿੱਖਿਆ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ 'ਚ ਵੀ ਅਣਉੱਚਤ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ। ਇਸੇ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਡਾ.ਰਾਧਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਨਾਂ 'ਚ ਸਿੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਸਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਉਪਚਾਰਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅੱਜ ਤੋਂ ਲਗਪਗ ਢਾਈ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ, ਯੂਨਾਨੀ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ਰ ਪਲੈਟੋ ਨੇ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕਲਾਸ 'ਚ ਬੈਠੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਦ ਉਹ ਹਿਸਾਬ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਦ ਇਕ ਨੇ ਪਲੈਟੋ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ, “ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਲਾਭ ਪੁੱਜੇਗਾ ?”

ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪਲੈਟੋ ਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅਸ਼ਰਫ਼ੀ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ: “ਅੱਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਵੇਖਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹਾਂਗਾ।”

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪਲੈਟੋ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ: “ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਾਣ ਗਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ, ਪਰ ਫਿਰ ਇਹ ਸੋਨੇ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਕਿਉਂ ?”

ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ: “ਇਸ ਲਈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇੱਥੇ ਬਿਤਾਇਆ ਗਿਆ ਸਮਾਂ, ਬਿਨਾਂ ਕਮਾਈ ਕੀਤਿਆਂ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਸੀ।”

ਅੱਜ ਸਿੱਖਿਆ-ਸੰਸਥਾਵਾਂ 'ਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ 'ਚ ਟਾਵੀਂ ਗਿਣਤੀ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਅੱਜ ਦੇ ਸੰਸਾਰ 'ਚ ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਗਿਆਨ ਦੀ ਲੋਅ ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਹੀ ਟਿਮਟਿਮਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਧਰਮ ਵੀ ਗਿਆਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਬਣਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਧਾਰਮਿਕ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ :

“ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣੁ ॥”

ਪਰ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਹਨ, ਧਰਮ 'ਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ, ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਫ਼ਰਮਾਨ ਨੂੰ ਅਰਥ ਅਰਪਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਧਰਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ:

ਏਕੁ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਤੂ ਮੇਰਾ ਗੁਰ ਹਾਈ ॥

(ਅੰ: ੬੧੧)

ਅਤੇ

“ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤਿ ਸਬੈ ਏਕੈ ਪਹਿਚਾਨਬੋ।”

ਪਰ ਨਾਸਤਿਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਆਸਤਿਕ ਟੋਲੇ ਅਤੇ ਟੋਲੀਆਂ 'ਚ ਵੱਟੇ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਸ 'ਚ ਲੜ ਝਗੜ ਵੀ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਧਰਮ ਸਦਾ ਹੀ ਸਨੇਹਮਈ ਸ਼ਾਂਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਮਾਨਵਤਾ ਲਈ ਵੀ ਅਤੀ ਮਹੱਤਵ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੜਦੇ ਭਿੜਦੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਨਿੱਜੀ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਹਾਂ, ਪਰ ਨਾਮ, ਇਸ ਨੂੰ ਕਦੀ ਧਰਮ ਲਈ ਜਹਾਦ ਦਾ, ਕਦੀ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਅਤੇ ਕਦੀ ਵਤਨ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਹੀਆ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਅਜਿਹੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਮਾਹੌਲ 'ਚ ਕੀ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਆਦਰਸ਼ ਪਾਲ ਸਕਣ ਯੋਗ ਹੈ ? ਕੀ ਇਹ ਆਕਾਸ਼ 'ਚ ਉੱਡ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਅਜਿਹੇ ਮਾਹੌਲ ਅਧੀਨ ਆਕਾਸ਼ੀ ਪਰਵਾਜ਼ ਤਾਂ ਕੀ, ਇਹ ਤਾਂ ਕੁੱਕੜ ਜਿੰਨੀ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਸਕਣ ਯੋਗ ਵੀ ਨਹੀਂ।

ਸੰਪਰਕ :0175-2214547

(ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੰ: ਟ੍ਰਿ: 20-09-2015 'ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

LL

ਸਦਾਚਰਣ ਵੀ ਸਾਡੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਦੋ ਅਮੋਲਕ ਵਸਤਾਂ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਉਹ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਵਾਸੇ ਨੂੰ ਸੁਹੇਲਿਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਦੂਜੀ ਉਹ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਦਾ ਨਾਮ 'ਸਦਾਚਰਣ' ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਦਾ ਨਾਮ 'ਧਰਮ' ਜਾਂ 'ਮਜ਼ਹਬ'। ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਸਦਾਚਰਣ ਤੇ ਧਰਮ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਸੰਗਲੀ ਵਾਂਙ ਆਪੋ ਵਿਚ ਪੁਰੋਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਦਾਚਰਣ ਤਾਂ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਾਲੇ 'ਇਖਲਾਕ' ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਾਲੇ 'ਮੁਰੈਲਿਟੀ' ਕਰਕੇ ਸੱਦਦੇ ਹਨ। ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ, ਦਯਾ ਕਰਨੀ, ਸ਼ੀਲ ਸੁਭਾਉ ਰੱਖਣਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਕਾਰਣ ਦੁਖ ਨਾ ਦੇਣਾ; ਆਪਣੀ ਪਤ ਅਰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਪਤ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਰਖਣਾ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ, ਚੋਰੀ, ਯਾਰੀ, ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਆਦਿਕ ਅਨੇਕ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾਚਰਣ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਕੇ ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਹੋਣਾ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ ਇਹ 'ਧਰਮ' ਹੈ।

ਹੁਣ ਆਪ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਗੁਣਾਂ ਅਰਥਾਤ ਸਦਾਚਰਣ ਬਿਨਾਂ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ, ਅਰ ਜਦ ਤਕ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਮਹਾਤਮਾਂ ਤੇ ਧਰਮੀਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗੇ ਕਿ ਸਦਾਚਰਣ ਕੀਹ ਹੈ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਭਉ ਨਾ ਪਵੇ ਅਰ ਇਹ ਲੰਮੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਉਪਜੇ ਕਿ ਅੰਤ ਸੰਸਾਰ ਸੁਆਰਨਾ ਹੈ, ਤਦ ਤਕ ਸਦਾਚਰਣ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਕਈ ਨਾਸਤਕ ਭੀ ਸਦਾਚਰਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਤਦ ਉਤ੍ਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਦਾਚਰਣ ਇਕ ਪਾਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸ਼ੋਭਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਦਾ ਇਕ ਪੜਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ। ਜੇਕਰ ਇਕ ਖੇਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਤਾਂ ਵਾਹੀ ਗੋਡੀ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਫਲ ਪਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਰ ਉਹਨਾਂ ਸੁਖਾਂ ਪਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਫ਼ਸਲ ਪੱਕੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਪਰ ਕਾਮੇ ਦਾ ਵਾਹੀ ਗੋਡੀ ਕਰਨਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਜਾਵੇ, ਕੋਈ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਨਾ ਜਾ ਦੱਸੇ ਕਿ ਵਿਹਲਾ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਮਤਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਘੱਟ ਮਿਲਣ ਅਰ

ਬਦਨਾਮੀ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇ ਫੇਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਨੌਕਰ ਹੀ ਨਾ ਰਖੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਦਾਚਰਣ ਅਰ ਧਰਮ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹਨ। ਸਦਾਚਰਣ ਨੂੰ ਪੌੜੀਆਂ ਸਮਝੋ ਅਰ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮਹੱਲ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ ਦੀ ਡਿਉਢੀ ਜਾਣੋ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾਚਰਣ ਦੇ ਗੁਣ ਕੀ ਹਨ। ਇਹ ਉਹ ਉਤਮ ਵਸਤੂ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਬਾਨੂ ਬੱਧਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲੋਕੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਗਲਾ ਕੱਟ ਦੇਣ ਤੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਘੁਲ ਘੁਲ ਕੇ ਹੀ ਮਰ ਜਾਣ। ਕਈ ਸੱਜਣ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਨਹੀਂ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਅਰ ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ ਕਰ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਕੀ ਵਸਤੂ ਹੈ? ਕਾਨੂੰਨ ਸਦਾਚਰਣ ਵਰਤਾਰਾ ਸਿਖਾਲਦਾ ਹੈ ਅਰ ਸਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਹੋੜਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀਤਿਆਂ ਮਨ 'ਚ ਬੇਅਰਾਮੀ, ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬੇਪਤੀ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਲੇਸ਼ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਦੁਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕਾਨੂੰਨ ਸਦਾਚਰਣ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਗਾਹੀ ਅਰ ਹੋਰ ਸਬੂਤਾਂ ਕਰਕੇ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਣ, ਅਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੂੰ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਪਰਜਾ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਸੀਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ।

ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਡਰ ਉਹਨਾਂ ਡਗ ਪੁਰਖਾਂ ਪਰ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾਚਰਣ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਉਠਾਉਂਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਕ ਐਉਂ ਚੰਗਾ ਸਮਝ ਆ ਜਾਏਗਾ: ਸਦਾਚਰਣ ਤਾਂ ਐਉਂ ਹੈ ਜਿੱਕੁਰ ਅਰਾਕੀ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਮਾਲਕ ਦਾ ਖੰਘੂਰਾ, ਜਾਂ ਚਾਬਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼, ਜਾਂ ਵਾਗ ਦਾ ਤਣੁਕਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ; ਪਰ ਖੋੜੇ ਨੂੰ ਜਦ ਤਕ ਘੁਮਿਆਰ ਦਾ ਸੋਟਾ ਨਾਂ ਵੱਜੇ ਕੁਝ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਜੇ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਸਦਾਚਰਣ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵੇ ਅਰ ਕੇਵਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਡਰ ਹੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਵਰਤਣੇ ਦਾ ਕਾਰਣ ਰਹਿ ਜਾਵੇ, ਤਦ ਜੇਲਖਾਨੇ ਸਾਰੇ ਭਰ ਜਾਣ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਕੈਦੀਆਂ ਦੇ ਵਸਾਉਣੇ ਪੈਣ ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੰਦੋਬਸਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਸਦਾਚਰਣ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਬੁਹਾਰੀ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹ ਹੈ, ਪਰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਏ ਤੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਠਾ ਕਰਦਾ, ਵਿੰਗੇ ਹੋ ਗਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਧੇ ਕਰਦਾ ਅਰ ਨਿਕਾਰੇ ਹੋ ਗਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਸਦਾਚਰਣ ਆਦਮੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਫਤ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਤੋਂ

ਖਾਲੀ ਹਨ ਉਹ ਪਸ਼ੂ-ਪੁਣੇ ਵਲ ਰੁਖ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਡੰਡਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲਖਾਨੇ ਦੇ ਕਾਂਜੀ ਹੌਸ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਇਹੋ ਸਿਖਾਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾਚਰਣ ਧਾਰਨ ਕਰੋ।

ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾਚਰਣ ਦਾ ਸਾਡੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਸੇਬੇ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਪਲ ਭਰ ਵਾਸਤੇ ਸੋਚੋ ਕਿ ਜੇ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਉੱਕਾ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਜਾਣ ਅਰ ਸੱਚ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਨਾ ਰਹੇ ਤਦ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇ? ਜੇ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਜਤ ਸਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਵਿਭਚਾਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਕਿੱਡਾ ਅਨਰਥ ਆ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਚੋਰ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇ? ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰ ਇਸੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਸਦਾਚਰਣ ਵਿਚ ਤਕੜੇ ਹਨ, ਉਹ ਢਿਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸੁਖੀ ਹਨ, ਦੇਖੋ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ ਇਕ ਗੁਣ ਹੈ ਅਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੌਮ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿੰਨਾਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮਾਲ ਖਰੀਦਣਾ ਚਾਹੋ ਤਦ ਉਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੇਜਣਗੇ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਪੂਰੀ ਤਸੱਲੀ ਰੁਪਯੇ ਦੀ ਨਾਂ ਕਰ ਲੈਣ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਮਾਲ ਵਲੈਤ ਘਲਣਾ ਚਾਹੋ ਤਦ ਐਵੇਂ ਭੇਜਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਰ ਉਹ ਜੋ ਵੱਟਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੇਜਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਕਾਰਨ ਕੀ ਕਿ ਸੱਚੇ ਨਾਂ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਤਬਾਰ ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਹੋਣ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੌਮ ਵਿਚ ਇਹ ਭਾਰੀ ਗੁਣ ਹੈ ਤੇ ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਕਹਿਣਾ ਇਕ ਸਖਤ ਗਾਲੀ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਿਮਲੇ ਮਸੂਰੀ ਆਦਿ ਕਿਸੇ ਪਹਾੜ ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਓ, ਅਸਬਾਬ ਪਹਾੜੀਏ ਮਸੂਰ ਨੂੰ ਚੁਕਾ ਕੇ ਘਰ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਓ, ਆਪੋ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਪੁਚਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦਾ ਇਤਬਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦੇਖੋ ਕਿ ਇਤਬਾਰ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ, ਅੱਖ ਪਰੇ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਤੇ ਅਸਬਾਬ ਉਡਿਆ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਾਕੀ ਦੇ ਗੁਣ ਸਮਝ ਲਵੋ।

ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਯੂਨਾਨੀਆਂ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਪਰ ਹੱਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਵਰਗਾ ਸਦਾਚਾਰੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਐਨੀ ਉਪਮਾ ਲਿਖੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਜ ਕਲ ਫਖਰ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਭੀ ਘੱਟ ਸੀ, ਪੁਲਸ ਤੇ ਜੇਲਖਾਨੇ ਭੀ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ, ਪਰ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ

ਸਦਾਚਰਣ ਘਟਿਆ, ਕਾਨੂੰਨ, ਪੁਲਸ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਤੇ ਜੇਲਖਾਨੇ ਵਧੇ। ਹੁਣ ਆਏ ਸਾਲ ਜੋ ਜੁਰਮ ਵਧਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਭੀ ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾਚਰਣ ਘਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਕਾਇਮੀ, ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਵਾਧਾ ਸਦਾਚਰਣ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅਪਣੀ ਕੌਮ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਏ, ਇਹ ਦੇਸ਼ ਮਹਾਂ ਪਤਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦਸ ਜਾਮੇ ਧਾਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਦਾਚਰਣ ਅਰ ਧਰਮ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਜੋ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਪਰ ਤੁਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਵਧ ਗਿਆ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਦ ਅੱਸੀ ਅੱਸੀ ਰੁਪਏ ਸਿੱਖ ਦੇ ਸਿਰ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਅਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਇਸ ਕੌਮ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦ ਕੋਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤਦ ਦੁਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਗਾਹੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਡਿੱਠਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਉਗਾਹ ਸਿਖ ਭੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਇਕ ਸਿਖ ਉਗਾਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਦਾਲਤ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ।

ਭਾਵੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੈਰੀ ਸਨ, ਪਰ ਸਿਖ ਦੇ ਸਦਾਚਰਣ ਪਰ ਐਡਾ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿਖ ਦਾ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ਅਸੰਭਵ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਕੌਮ ਦੇ ਸਦਾਚਰਣ ਨੇ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਪਰ ਭੀ ਅਪਣਾ ਸਿੱਕਾ ਬਿਠਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਰ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਇਸ ਗਲ ਦੀਆਂ ਧੁੰਮਾਂ ਪੈ ਗਈਆ ਸਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਤੇ ਗਰੀਬ ਕੌਮ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੇਖੋ ਕਿ ਜਦ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਅੰਗੋਜ਼ਾਂ ਦਾ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ ਤਦ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹ ਵਖਤ ਪਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਅਜ ਤਕ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਕਈ ਅੰਗੋਜ਼ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਖ ਜਦ ਸਾਡੇ ਵੈਰੀ ਸਨ, ਬੜੇ ਹੀ ਸਖਤ ਵੈਰੀ ਸਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੋਈ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਜਦ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਅੰਗੋਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੁਲਹ ਕੀਤੀ ਤੇ ਮਿਤ੍ਰ ਬਣੇ ਤਾਂ ਐਸਾ ਬਚਨ ਪਾਲਿਆ ਕਿ ਜੈਸੇ ਗੂੜੇ ਵੈਰੀ ਸਨ ਵੈਸੇ ਹੀ ਗੂੜੇ ਮਿਤ੍ਰ ਸਾਬਤ ਹੋਏ।

ਅਜ ਕੱਲ (੧੯੦੦ ਈ:) ਦੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਦੀ ਸਦਾਚਰਣ ਬਾਬਤ ਕਿਹਾ ਹੈ: -“ਜਿਧਰ ਕਿਧਰ ਸਿਖ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹੌਸਲੇ ਦੇ ਧਨੀ, ਪੂਰੇ ਮਰਦ, ਅਰ ਸੱਚੇ (ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ) ਹਨ। ਜਿਸ ਸ਼ਹਨਸ਼ਾਹ ਦੀ ਓਹ ਪਰਜਾ ਹਨ ਉਸਦੇ ਪੂਰੇ ਨਿਮਕ

ਹਲਾਲ, ਜਿਸ ਫੌਜ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਓਹ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਫੌਜ ਨਾਲ ਅੰਗ ਪਾਲਣ ਵਾਲੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਉਤੇ ਲਹੂ ਡੋਹਲਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿ ਓਹ ਤਾਬੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਬੇਖੌਫ ਐਸੇ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਮੌਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਹੋਵੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।”

ਸਾਡਾ ਸਦਾਚਰਣ ਦੂਸਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਵਤਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਥੋੜੇ ਦਿਨ ਹੋਏ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਮਿਤ੍ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਯਾਗ ਤੋਂ ਚਿਠੀ ਆਈ, ਓਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਅਪਣੀ ਕੋਠੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੈਠਾ ਕੇਸ ਹਰੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਇਕ ਅੰਗੋਜ਼ ਬਾਲਕ ਮਦਰੱਸੇ ਜਾਂਦਾ ਖੜੇ ਗਿਆ ਤੇ ਮੇਰੇ ਕੇਸਾਂ ਵੱਲ ਤਕਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਲ ਮਗਰੋਂ ਓਹ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਿਆਇਆ। ਇਕ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਪਾਨੀ ਹੋ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ: ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਸਿਖ ਹਾਂ। ਤਦ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹਾਂ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਪੈਂ ਪੁਛਿਆ ਤੁਸੀਂ ਸਿਖਾਂ ਬਾਬਤ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਉਹ ਬਾਲਕ ਬੋਲਿਆ : Yes, the honest people, ਅਰਥਾਤ, ਹਾਂ ਦਿਆਨਤਦਾਰ (ਸੱਚੇ) ਲੋਕ’। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿਖ ਓਹ ਹਨ ਜੋ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਵਿਚ ਉਜਾਗਰ ਹਨ। ਪਯਾਰੇ ਸਜਣੋ ! ਦੇਖੋ ਸਾਡੇ ਸਿੱਖ ਨਾਮ ਨੇ ਕਿੱਡੀ ਉਜਾਗਰੀ ਪਾਈ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੌਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੀ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਹੈ।

ਪਰ ਹੁਣ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਪਾਕੇ ਸੋਚੀਏ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਕੀਹ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਸ਼ੋਕ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾਚਰਣ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਢਿੱਲੇ ਹੋਣ ਲਗ ਪਏ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਅਜੇ ਓਹੋ ਸੋਭਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਾਡੀ ਪਿਛਲੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਫਲ ਹੈ। ਅਗੋਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਤਦੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਦਾਚਰਣ ਵਿਚ ਪੱਕੇ ਰਹੀਏ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਬਦਨਾਮੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਜਿਵੇਂ ਧੁੱਪ ਸੂਰਜ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਨਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਧੁੱਪ ਭੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਤਿਵੇਂ ਸ਼ੋਭਾ, ਨੇਕ ਨਾਮੀ ਤੇ ਉੱਨਤੀ ਸਦਾਚਰਣ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੈ।

ਹਾਂ, ਕੌਮੀ ਤਰੱਕੀ ਜਿਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਸਦਾਚਰਣ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੀ ਆਸਰਾ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੌਮ ਵਿਚ ਭਲਿਆਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਵਿਚ ਭਲਿਆਈ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਆਕੇ ਰਲਦੇ ਹਨ, ਪਿਛੇ ਜੋ ਸਾਡੀ ਤਰੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਕੀ ਇਹ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਆਸਰੇ ਸੀ ਕਿ ਫੋਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕਾਂ ਤੇ ਅਖਬਾਰ ਨਵੀਸਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸੀ ? ਇਹ ਕੇਵਲ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਸਦਾਚਰਣ ਕਰਕੇ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਇਕ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਖ ਜਾ ਬੈਠਦਾ ਸੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਉਸਦੇ ਮਗਰ

ਹੋ ਤੁਰਦੇ ਸਨ । ਕਿ ਕਾਰਣ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਹੀ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਵਢਦੀ ਸੀ ਉਦੋਂ ਸਿਖ ਵਧਦੇ ਸਨ ਤੇ ਅਜ ਕਲ ਅਮਨ ਅਮਾਨ ਹੈ ਤੇ ਸਿਖ ਵਧਣੇ ਦੀ ਥਾਂ ਘਟ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਾਰਣ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਕੌਮ ਸਦਾਚਰਣ ਵਿਚ ਪਿਛੇ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜਿਥੇ ਜਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਠੰਡ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜੀਵ ਉਥੇ ਆ ਠਹਿਰਦੇ ਹਨ। ਤਿਵੇਂ ਸਦਾਚਰਣ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਖਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੱਚ ਦੇ ਢੁੰਡਾਊ ਉਸ ਪਾਸ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸੁਮੱਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਐਸੇ ਪੁਰਖ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਵਧਣਗੇ ਅਸੀਂ ਆਪ ਤੋਂ ਆਪ ਵਧਾਂਗੇ ।

(ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ੭ ਅਗਸਤ ੧੯੫੯ 'ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

LL

ਲੱਚਰ ਗਾਇਕੀ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਾਬ-ਬੰਦੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਈ ਸਰਕਾਰ ਹੁਣ ਲੱਚਰ ਗਾਇਕੀ ਰੋਕਣ ਤੋਂ ਵੀ ਪੱਲਾ ਝਾੜਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਾਬ ਅਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਘੁਣ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਵੇਂ ਹੀ ਅਸਲੀਲ ਗਾਇਕੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਰਹੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸਾਡਾ ਨਰੋਆ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਰਸਾਤਲ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ ਹੈ। ਗਾਇਕੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਵਧ-ਫੁੱਲ ਰਹੀ ਗਾਇਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ 'ਤੇ ਸੁਆਲੀਆ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਗਾਇਕੀ ਵਿੱਚ ਲੱਚਰਪੁਣਾ, ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਲਾਸ ਦੀ ਵਸਤੂ ਮੰਨਣ, ਕਿਰਦਾਰਕੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਵਡਿਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਪਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ।

ਗਾਇਕੀ ਵਿੱਚ ਆਈ ਇਸ ਗਿਰਾਵਟ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਵਰਤਾਰੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਵਿਸ਼ਵ ਸੁੰਦਰੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਸੁੰਦਰੀ ਵਰਗੇ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਕਿਰਦਾਰਕੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਖ਼ਪਤਕਾਰੀ ਦੌਰ ਦੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰੀ ਵਰਤਾਰੇ ਨੇ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝਣ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਧਾਈ ਹੈ। ਸਿਆਸੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਧਨ, ਨਸ਼ਾ ਅਤੇ ਬਾਹੂਬਲ ਦਾ ਦਬਦਬਾ ਆਮ ਵਰਤਾਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਪਾਰਟੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਕਦੇ ਬੀਰ-ਰਸੀ ਢਾਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਟੇਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਇੱਥੇ ਵੀ ਅਖੌਤੀ ਲੋਕ ਗਾਇਕਾਂ ਦੀ 'ਛਹਿਬਰ' ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਉੱਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਿਆਸੀ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੰਜਾਬ ਬੱਸਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਚਰ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਕੋਈ ਲੁਕੀ ਛਿਪੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੀਆਂ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਵੀ ਹੁਣ ਨਿੱਘਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮੌਕਿਆਂ ਤੇ ਆਰਕੈਸਟਰਾ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਲਈ ਅਧਨੰਗੇ ਵਸਤਰ ਪਹਿਨ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਨ-ਪ੍ਰਚਾਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੁੜੀਆਂ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕਿਰਦਾਰ ਵਿੱਚ ਨਿਘਾਰ ਦਾ ਨਮੂਨਾ

ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਮਾਹੌਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਆਗੂਆਂ, ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਮੋਹਤਬਰਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਜੋ ਵੰਨਗੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਕਬੱਡੀ ਕੱਪ ਉੱਤੇ ਮੁੰਬਈ ਫਿਲਮ ਨਗਰੀ ਦੀਆਂ ਹੀਰੋਇਨਾਂ 'ਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਦੇ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਠੁਮਕੇ ਹੇਠ ਮਾਂ ਖੇਡ ਦਾ ਹਉਕਾ ਦੱਬ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਨੀਤੀ ਤਹਿਤ ਹਰ ਸਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਸ਼ਰਾਬ ਪਿਆ ਕੇ ਵੱਧ ਪੈਸਾ ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੂਬਾ ਹੈ ਪਰ ਅਜੇ ਤਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਤੋਂ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਕੋਈ ਖੇਤੀ ਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਉੱਤੇ ਫਖਰ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੀਤੀ ਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦਾਅਵੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਬਾਕੀ ਦੇ ਵਾਅਦਿਆਂ ਵਾਂਗ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਰਹਿ ਗਏ। ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਭਾਗ ਅੰਤਿਮ ਸਾਹਾਂ 'ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਗਾਇਕਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਜਵਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਸੁਣਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਵੋਟਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਾਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਦੌਰ ਚਲਾਉਣ ਪਿੱਛੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਵੀ ਗ਼ੈਰ-ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਹੀ ਤਰਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੁਆਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਾਮੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਹਾਉਂਦੇ? ਆਗੂ ਜਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੂਤ ਕਹਾਉਣ ਲਈ ਸਟੇਜੀ ਬੜ੍ਹਕਾਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਕਿਉਂ ਪਾ ਰੱਖੀ ਹੈ? ਆਗੂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਮਹਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਭੱਜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਠੋਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੀਤੀ ਤੁਰੰਤ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਸਰਕਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੇਕਰ ਲੋਕ ਜਿਹਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੱਚਰਤਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਇਕੱਲੀ ਨੀਤੀ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਠੋਕਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਚਰ ਗਾਇਕੀ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ ਵੀ ਵਿਆਪਕ ਅੰਦੋਲਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਉਣਾ ਪਵੇਗਾ।

(ਪੰ: ਟ੍ਰਿ: 9-4-15 'ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

ਅਫਸੋਸਨਾਕ ਹੈ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਵਾਲੇ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਰੁਝਾਨ

-ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਟਹਿਣਾ

ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ ਦੋ ਹੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਮੈਂ ਕੁਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਸ਼ੌਕ, ਭਵਿੱਖੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ, ਫਿਲਮਾਂ ਤੇ ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ ਬਾਬਤ ਪੁੱਛਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਜਿਉਮੈਟਰੀ ਬਾਕਸ ਵਰਗੇ ਸਮਾਰਟ ਫੋਨ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਉਂਗਲਾਂ ਮਾਰਦੇ-ਮਾਰਦੇ ਉਹ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਆਪਣਾ ਭਵਿੱਖ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾ ਕੇ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸਨ ਤੇ ਕਈਆਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗਾਇਕੀ, ਗੀਤਕਾਰੀ ਜਾਂ ਅਦਾਕਾਰੀ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸਨ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, 'ਤੁਹਾਨੂੰ ਗਾਇਕੀ ਜਾਂ ਅਦਾਕਾਰੀ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮਿਹਨਤ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ, 'ਫਲਾਣੇ ਫਲਾਣੇ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਗਾਣਾ ਆਉਂਦੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਚੰਗਾ ਹੀ ਗਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।'

ਖੈਰ, ਜਦੋਂ ਪਸੰਦੀਦੇ ਗਾਣਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਕੁਝ ਕੁ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੇ ਤੇ ਸੰਜੀਦਾ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਾਣਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਲਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਵੱਢਣ-ਟੁੱਕਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸ਼ਰਾਫਤ ਦੀ ਥਾਂ ਬਦਮਾਸ਼ੀ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਸਰ ਤੁਸੀਂ 'ਗੁੰਡੇ ਰਿਟਰਨਜ਼' ਗਾਣਾ ਸੁਣਿਐ., ਕਿੰਨਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹੈ ਇਹ ਗੀਤ?"

ਮੈਂ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਸੁਣਿਆ ਜ਼ਰੂਰ। ਸੁਣਨਸਾਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਰਗ ਇਸ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ 'ਮਾਣ' ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਸੋਚਣੀ ਕੀ ਹੈ, ਉਹ ਪੇਸ਼ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, 'ਬੋਡੇ ਪਿੰਡ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਕਾਲ ਪੈ ਜਾਊ, ਜੇ ਵੈਲੀਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ।' ਵੀਡੀਓ ਵਿੱਚ ਬਦਮਾਸ਼ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਸ਼ਕ ਆਧੁਨਿਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੈਂਪ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਡਲ ਕੁੜੀ ਲਈ ਵੀ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇੰਝ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋਵੇ।

ਮੈਂ ਉਸ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਲੰਘੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਸਾਊ ਜਿਹੇ ਕਲਾਕਾਰ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੱਦ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਟੱਪਦੇ ਸਨ, ਗਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਗ ਝਲਕਦੀ ਸੀ, ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਸੀ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਾ ਉਹ ਗਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਾਫ਼ਤ ਦਾ ਪੱਲਾ ਛੱਡਦੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ। ‘ਬਦਮਾਸ਼ੀ’ ਸ਼ਬਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ’ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਗਾਲ੍ਹ ਵਾਂਗ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚਣੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਸਰੋਤਿਆਂ ਸਿਰ ਚੱਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਬਣ ਕੇ ਰਿਹਾ ਜਾਵੇ।

ਪਰ ਨਵਾਂ ਦੌਰ ਕੇਹਾ ਹੈ ? ਨਵੇਂ ਪੂਰ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ‘ਸ਼ਰੀਫ਼ੀ’ ਤੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਕਿਉਂ ਹੈ ? ਇਹ ਸਾਊ ਦਿੱਸਣ ਨੂੰ ਗੁਨਾਹ ਕਿਉਂ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ? ਇਹ ‘ਗੁੰਡੇ’ ਕਹਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਾਣ ਕਿਉਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ? ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਕਿਸੇ ਗ਼ਲਤ ਕੋਲੋਂ ਮਿਲ ਗਈ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਗ਼ਲਤ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ?

ਅਸਲ ’ਚ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ‘ਗੁੰਡਿਆਂ’ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਤਾਂ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਗਾਣਾ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਬਾਕੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਵਗਦੀ ਗੰਗਾ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਧੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਹੜੇ ਕਲਾਕਾਰ ਨੇ ਹੁਣ ‘ਗੁੰਡੇ ਰਿਟਰਨਜ਼’ ਗਾਇਆ, ਉਸ ਦਾ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਗੁੰਡੇ ਨੰਬਰ ਵੰਨ’ ਗਾਣਾ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ‘ਯੂ ਟਿਊਬ’ ’ਤੇ ਦੇਖਿਆ। ਉਸੇ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਉਸ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬੁਲੰਦ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਕਲਾਕਾਰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਸੀਖਾਂ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠਾ ਗਾ ਰਿਹੈ, ‘ਜਿਹੜੇ ਮਾਰਦੇ ਸੀ ਤੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਗੋੜੀਆਂ ਮੈਂ ਕੱਲਾ ਕੱਲਾ ਠੋਕਦਾ ਰਿਹਾ।’ ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ’ਚ ਬੈਠਾ ਹੀ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹੈ। ਜਾਪਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਸਨੂੰ ਅਦਾਲਤੀ ਚੱਕਰਾਂ, ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਨਾਲੋਂ ਕੱਟੇ ਜਾਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਵੇਗਾ।

ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਖਾਸ ਉਮਰ ਵਰਗ ਦਾ ਸਰੋਤਾ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਗਾਣਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਜਿਸ ਦਿਨ ਦੀਨਾਨਗਰ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਥਾਣੇ ’ਤੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਦਿਨ ਭੜਕੀਲਾ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਈਟਾਂ ਉੱਤੇ ਫੋਟੋ ਪਾ ਕੇ ਸੂਝਵਾਨ ਸਰੋਤਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਆਪਣੀ

ਥਾਣੇਂ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਸਨ ਕਿ ਗਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਵੀਹ ਵੀਹ ਬੰਦੇ ਅੱਖ ਝਪਕਦਿਆਂ ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਬੰਦੂਕਾਂ ਮੋਢਿਆਂ ’ਤੇ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਹੋ, ਡੱਬ ’ਚ ਰਿਵਾਲਵਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋ, ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਲਾਉਣੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨੀ ਸੁਭਾਅ ਦੱਸਦੇ ਹੋ, ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ? ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੀ ਸੂਰਮਗਤੀ ਪਰਖਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗਾਇਕੀ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਸਮੂਹਿਕ ਪਸੰਦ ਬਣੇ; ਜਿਸਨੂੰ ਜਵਾਨ, ਅਧਖੜ, ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਾਰੇ ਇਕ ਸਮਾਨ ਪਸੰਦ ਕਰਨ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਚਰਤਾ ਜਾਂ ਭੜਕੀਲਾਪਣ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਿਲਮਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਸਲ ਵਿਰਾਸਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਪੰਜਾਬ ’ਚ ਵੱਸਦੇ ਬਹੁਤੇ ਸਰੋਤੇ, ਦਰਸ਼ਕ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਪਰ੍ਹੇ ਹਨ।

ਵਿਗੜਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ, ਗੁਮਰਾਹ ਹੁੰਦੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੇ ਕਤਲੋ-ਗਾਰਦ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਸੀਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਰੰਗਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਿਉਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਨਾਂਅ ’ਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਅਰਥ ਇਹੀ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ‘ਚੰਗੇ’ ਦੇ ਉਲਟ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਇੱਥੇ ਅਮਨ- ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋਵੇ, ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਇੱਥੇ ਭਾਈਚਾਰਿਕ ਏਕਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹੇ।

(ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਜੀਤ 5-10-2015 ’ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

LL

ਵਿਰਸੇ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਸੀ ਨਲਕੇ ਦਾ ਮਿੱਠਾ-ਮਿੱਠਾ ਪਾਣੀ

-ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਟਹਿਣਾ

ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ‘ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਨਲਕੇ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਲਕਾ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਦਰ ਦਰਜਨਾਂ ਫੁੱਟ। ਉਹ ਨੀਵਾਂ ਰਹਿ ਕੇ, ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਿੱਠੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਠਾਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕੋਈ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗੋੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।’

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸਬਕ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਤੇ ਅੱਜ ਇਸ ਫੋਟੋ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸਭ ਕੁਝ ਮੁੜ ਚੇਤੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਰਮੀ ਰੁੱਤੇ ਤਪਦੇ ਰਾਹੀਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨਲਕੇ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਰਾਹਤ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਵੱਡਾ ਮੁੱਲ ਤਾਰ ਕੇ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਜਦੋਂ ਗਲਾ ਸੁੱਕ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਉਦੋਂ ਇਹ ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਣੀ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰਲਾ ਸੋਕਾ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਬਲਿਹਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਪਿੰਡਾਂ, ਕਸਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ’ਤੇ ਲੱਗੇ ਨਲਕੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਵੀ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਪੀ-ਪੀ ਲੋਕ ਦੁਆਵਾਂ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ ਅੱਗ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਫੇਰ ਨਲਕੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਚੇਤੇ ਵੀ ਕੀ ਆ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਪਰ ਅਫਸੋਸ, ਅੱਜ ਸਾਡੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੱਧਰ ਏਨਾ ਡੂੰਘਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਲਕੇ ਵਿਰਲੇ ਟਾਵੇਂ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਚੱਲਦੇ ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੱਧੇ ਪੁਰਜੇ ਕੋਈ ਲਾਹ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰਾ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਅਸੀਂ ਏਨੀ ਕੁ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰ ਲਈ ਕਿ ਨਲਕੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਗਏ। ਹਰ ਸਾਲ ਕਈ-ਕਈ ਫੁੱਟ ਪਾਣੀ ਹੇਠਾਂ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਅਣਜਾਣ ਬਣੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ।

ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਤਪਦੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਠਾਰਨ ਲਈ ਜੂਸ, ਕੋਲਡ ਡਰਿੰਕ, ਲੱਸੀ ਸਮੇਤ ਸੌ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਜੇ ਪਾਣੀ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਕਿਵੇਂ ਬਣਨਗੀਆਂ। ਡੱਬਾਬੰਦ ਬਣਾਉਣੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਨਲਕੇ ਦਾ ਸ਼ਰਬਤ ਵਰਗਾ ਠੰਡਾ ਮਿੱਠਾ ਪਾਣੀ ਮਾਤ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਮਾਹਰ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਡੇ ’ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਅਸੀਂ ਪੈਰ ’ਤੇ ਕੁਹਾੜੀ ਨਹੀਂ, ਕੁਹਾੜੀ ’ਤੇ ਪੈਰ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੀਆਂ ਨਾਦਾਨੀਆਂ ਦਾ ਖਮਿਆਜ਼ਾ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਭੁਗਤਣਗੀਆਂ। ਅਸੀਂ ਕੁਦਰਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਣਾਂਗੇ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ’ਤੇ ਸਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਬਚੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਨਲਕਾ ਤਾਂ ਇਕ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀ ਕੀ ਖਤਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਵੈਸੇ ਅਸੀਂ ਰੁੱਖ ਵੱਢਣ, ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਗੰਧਲਾ ਕਰਨ, ਧਰਤੀ ਦੀ ਹਿੱਕ ’ਚ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਘੋਲਣ ’ਤੇ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਦੋਂ ਸੁਧਰਾਂਗੇ ਅਸੀਂ, ਕਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਵੇਗਾ।

ਆਓ ! ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਬਣੀਏ। ਰੋਬੋਟ ਬਣ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਖਤਮ ਨਾ ਕਰੀਏ। ‘ਜਲ ਹੈ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਹੈ’ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝੀਏ।

ਮੋਬਾਇਲ : 98141-78883

37, ਪ੍ਰੀਤ ਇਨਕਲੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਰੋਡ, ਜਲੰਧਰ
ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਜੀਤ 31-05-16 ’ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !

ਸੁੰਦਰਤਾ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਨਾਮ ਸੱਭਿਆਚਾਰ

—ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਲਲਤੋਂ

ਸੰਸਾਰੀਕਰਨ ਅਤੇ ਉਦਾਰੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਅਧੀਨ ਸੰਨ ੧੯੯੧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘੱਟ ਵਿਕਸਿਤ ਅਤੇ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਏਸ਼ਿਆਈ, ਅਫਰੀਕੀ ਲਾਤੀਨੀ, ਅਮਰੀਕੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਲੀਅਨ-ਟ੍ਰਿਲੀਅਨ ਡਾਲਰਾਂ ਦੇ ਮਹਾਂ ਬਜਟਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਬਹੁਕੌਮੀ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਆਮ ਸੂਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਹਰ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਤੋਂ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਜਾਣੂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਿੱਤੀ ਸਰਮਾਏ ਦਾ ਇਹ ਹੜ੍ਹ ਪੁਰਾਣੀਆਂ/ਨਵੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਅੰਦਰ ਲਗਾਤਾਰ ਤਿੱਖਾ ਵੇਗ ਫੜਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਨਵ-ਬਸਤੀਆਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਮਰਾਜੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਰਥਿਕ ਹੱਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਹਮਲੇ ਵੀ ਤੇਜ਼ ਕਰੇ। ਪੂਰਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੇ ਘਣਛਾਵੇਂ ਦਰੱਖਤ ਵੀ ਵੱਢ-ਟੁੱਕ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਉੱਪਰ ਬਾਕਾਇਦਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪਿਉਂਦ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਤਾਂ ਕਿ ਮਨਇੱਛਤ ਨਤੀਜੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਨਿੱਘਰੀ ਹੋਈ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਕਸਦ 'ਖਾਓ, ਪੀਓ ਅਤੇ ਐਸ਼ ਕਰੋ' ਹੈ। ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਧੁਰਾ ਤਿਨ ਡਬਲਯੂ ਭਾਵ ਵੂਮੈਨ, ਵੈਲਥ ਅਤੇ ਵਾਈਨ-ਭਾਵ ਔਰਤ, ਪੈਸਾ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਹਨ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਅਤੇ ਭੋਗਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿਲਕਸ਼ ਖਿਡੌਣੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਲਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਕ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ-ਬਿੰਦੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੂਰਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਆਗਿਆਕਾਰ, ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਪਾਲਣਹਾਰ ਤੇ ਰਾਖੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੱਲਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ-ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਨਰੋਈ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ (ਬੇਸ਼ੱਕ ਪਿਛਲੇ ੨੦ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਧਾਰਾ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਖੋਰਾ ਲਾਇਆ ਹੈ) ਵਿੱਚ ਬੇਗਾਨੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਉਮਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਧੀ, ਭੈਣ ਅਤੇ ਮਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੱਗ-ਜਣਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਰੰਗ-ਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਦੀ

ਬਜਾਏ 'ਧੀ ਘਰਾਣੇ ਦੀ' ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਭਾਵ ਔਰਤ ਦੇ ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਨੇਕ ਕੰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਸਿੱਧੇ-ਅਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਕੇ 'ਮਿਸ ਇੰਡੀਆ' 'ਮਿਸ ਵਰਲਡ' 'ਮਿਸ ਯੂਨੀਵਰਸ' (ਪੂਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ!) 'ਮਿਸ ਪੰਜਾਬਣ' ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੁੰਦਰਤਾ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਵਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੇਸ਼ੀ-ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਨਅਤਕਾਰ, ਵਪਾਰੀ ਅਤੇ ਕਈ ਅਮੀਰਜਾਦੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਲਈ ਫੰਡ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਮਸ਼ਹੂਰੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰਕ ਹਿੱਤ ਵੀ ਅੱਗੇ ਵਧਣ। ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਮੋਹਰੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਸੁੰਦਰਤਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੈਸ, ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪਸਾਰ ਦੀ ਚਕਾਚੌਂਧ ਨਾਲ ਗੁਮਰਾਹ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਤਾਜ ਸਿਰ ਧਰਨ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਪਈਆਂ ਸੈਂਕੜੇ ਲੜਕੀਆਂ ਮਹੀਨਿਆਂ-ਬੱਧੀ ਖੁਰਾਕ ਘੱਟ ਕਰਨ, ਬਣਾਵਟੀ ਸੁੰਦਰੀਕਰਨ, ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਡਿਜ਼ਾਈਨਿੰਗ ਅਤੇ ਕਈ ਰਿਹਸਲਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਦੌਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੱਜਾਂ ਮੂਹਰੇ ਸੱਜ-ਧੱਜ ਕੇ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਾਂਙ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੱਖਾਂ-ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕ ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲਾਂ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪੱਛਮੀ ਵਰਤਾਰਾ ਕਦੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕੁਝ ਲੋਕ ਦੇਖੀ ਤਾਕਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸਨੂੰ ਠੋਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੌਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰੀਰਕ-ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੀਰਤ ਨੂੰ ਵਜ਼ਨ ਦੇਣ ਦਾ ਬੁਰਕਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਹਾਊਸ ਹੋਲਡ, ਟੈਲੇਂਟ ਅਤੇ ਕੁਇੱਜ਼ ਰਾਊਂਡ ਵੀ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਖੀਰ, ਸਿਰੇ ਦੇ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੁਆਰੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਜ-ਵਿਆਹੀਆਂ ਦੁਲਹਨਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਜੱਜਾਂ ਮੂਹਰੇ ਤੋਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੈਸ/ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲਾਂ ਨਾਲ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਇਹ 'ਸੁੰਦਰੀਆਂ' ਹਾਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ, ਗਹਿਣੇ, ਪਹਿਰਾਵੇ, ਕੰਪਨੀਆਂ, ਬਿਊਟੀਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਡਿਜ਼ਾਈਨਰਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਤਕਰੀਬਨ ਪਿਛਲੇ ੨੦ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਵਿਕਸਤ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਮੁਲਕ ਪੱਧਰੀ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ 'ਸੁੰਦਰੀਆਂ' ਨੂੰ ਹੀ ਲਗਾਤਾਰ ਮਿਸ ਵਰਲਡ ਜਾਂ ਮਿਸ ਯੂਨੀਵਰਸ ਐਲਾਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ,

ਨਾ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ, ਕੈਨੇਡਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾਂ ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ 'ਸੁੰਦਰੀਆਂ' ਨੂੰ । ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਲੜਕੀ ਵੀ ਇੰਨੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ 'ਸੁੰਦਰੀ' ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਕਰ ਸਕੇ? ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ । ਮੰਡੀਆਂ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਮਰਾਜੀ ਹਿੱਤ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰਬ ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਕਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇੱਥੇ ਆਪਣਾ ਸਮਾਜਿਕ-ਅਧਾਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਲਈ ਪੂਰਬ ਦੀ 'ਸੁੰਦਰੀ' ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਪੂਰਬ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਛਮ ਵਾਲੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੰਗ-ਵਲਗਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਨਾਇਕਾਵਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁਗ਼ਲ ਧਾੜਵੀ ਜਾਬਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜੂਝਣ ਵਾਲੀ ਮਾਈ ਭਾਗੋ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਲਾਲਾਂ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਰਾਣੀ ਝਾਂਸੀ, ਬੀਬੀ ਗ਼ਦਰੀ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ, ਦੁਰਗਾ ਭਾਬੀ ਭੈਣ ਅਜੀਤਾ (ਕੇਰਲ) ਜਿਹੀਆਂ ਵੀਰਾਂਗਣਾਂ ਹਨ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਰਹਿਣਗੀਆਂ, ਨਾ ਕਿ ਨਿੱਘਰੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕ ਫਿਲਮੀ ਨਾਇਕਾਵਾਂ ਤੇ ਕਥਿਤ ਸੁੰਦਰਤਾ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰੀਆਂ । ਅਸਲੀ ਨਾਇਕਾਵਾਂ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਸਾਂਭਦੇ ਹੋਇਆਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਹੋਣੀ ਨੂੰ ਬਦਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਸ ਦੇ ਮਿਹਨਤੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਨਵਾਂ-ਨਰੋਆ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਿਰਜਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਮਹਾਨ ਨਾਇਕਾਵਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਰੰਗਿਆ ਇਹੀ ਸ਼ਾਹ ਰਾਹ ਦਰੁਸਤ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਰਾਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਰਬਾਰੀ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਆਓ, ਸਮੁੱਚੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਿਘਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਸਾਰੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰਨ ਲਈ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅੱਗੇ ਆਈਏ । ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਇਸ ਚੁਣੌਤੀ ਦਾ ਡਟ ਕੇ ਟਾਕਰਾ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਰਾਖੇ ਬਣ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਨਿੱਤਰੀਏ ।

(ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ 19 ਜਨਵਰੀ 2013 ਵਿੱਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

ਵਧ-ਫੁਲ ਰਹੀ ਹੈ ਗਲੀਜ਼ ਗਾਇਕੀ

-ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਟਹਿਣਾ

ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਵੱਲ ਝਾਤ ਮਾਰ ਕੇ ਵੇਖੋ, ਕਿੰਨੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਮਾੜਾ ਗਾਇਆ—ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ਤ ਕੀਤੀ । ਜਾਪਦੈ ਜਿਵੇਂ ਪੂਰਾ ਪੰਜਾਬ ਹੀ 'ਦੜ ਵੱਟ ਜ਼ਮਾਨਾ ਕੱਟ' 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰ ਮੂੰਹ ਭੂਆਂ ਖਲੇ ਗਿਆ ਹੋਵੇ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਰੰਗਲੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਕਾਲਖ਼ ਮਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਏ, ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਗਾਇਕੀ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਕਾਮੁਕਤਾ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਖੇਡ ਖੇਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਏ, ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਸਾਡੀਆਂ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਦੇ ਕੋਈ ਇਸ ਗੱਲ ਪ੍ਰਤੀ ਗੰਭੀਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਭੁਗਤ ਸਵਾਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ 'ਤੇ ਕਿਉਂ ਸੱਦਦੇ ਹਾਂ ?

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਮੰਦੇ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਕਹਿਣਾ ਛੱਡ ਨੀਵੀਂ ਪਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਏ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਚਾਂਦੀ ਬਣ ਗਈ, ਜਿਹੜੇ ਆਖਦੇ ਨੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਪਾਰ ਦਾ ਧੁਰਾ ੧੬ ਤੋਂ ੨੧ ਸਾਲ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਏ । ਜ਼ਰਾ ਅੱਜ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਵੱਲ ਝਾਤ ਮਾਰੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਕੁਝ ਲੱਭਦੈ ? ਸਾਡੀਆਂ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਹੀ ਸੋਚ ਰੱਖਦੇ ਨੇ ਲਿਖਣ-ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਕੋਹੀਆਂ ਟਿੱਚਰਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਕਿ 'ਸਾਨੂੰ ਕੀ' ਵਾਲੇ ਫਾਰਮੂਲੇ 'ਤੇ ਅੜੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ।

ਇਤਿਹਾਸ ਵੱਲ ਝਾਤ ਮਾਰ ਕੇ ਵੇਖੋ, "ਜਿਹੜੀ ਕੌਮ ਦੀ ਗ਼ੈਰਤ ਮਰ ਗਈ, ਉਸ 'ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਹੋਏ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਮਲਿਆਂ ਅੱਗੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਘਾਹ ਵਾਂਙ ਲਿਤਾੜਿਆ ਗਿਆ ।" ਬਿਲਕੁਲ ਇਵੇਂ ਅਖੌਤੀ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲੰਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਗ਼ੈਰਤ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਜਾਗਣ ਦੀ ਥਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਕੌਮਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਰਹੀ ਏ । ਅਸੀਂ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਤੇ ਜਦੋਂ ਅਣਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰਨਾਵੇਂ ਮਰ ਗਏ ਹੋਣ, ਉਦੋਂ ਲਾਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਨੱਚੇ ਜਾਂ ਟੱਪੇ ਕਿਹੜਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦੈ ?

ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਫਗਵਾੜੇ 'ਚ ਅਸਲੀਲ ਦੋਗਾਣਾ ਜੋੜੀ ਬੱਗਾ ਸਫ਼ਰੀ ਤੇ ਕਿਰਨਜੋਤੀ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਗ਼ੈਰਤ-ਮੰਦਾਂ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਕਈ

ਜਣਿਆਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਜੋੜੀ ਦੇ ਪੁਤਲੇ ਸਾੜੇ ਸਨ । ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਾਬਤ ਖਬਰ ਛਪੀ ਤਾਂ ਮਰੀ ਗ਼ੈਰਤ ਵਾਲੇ ਜਾਣ ਗਏ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਜੋੜੀ ਏ, ਜਿਹੜੀ ਤੱਤੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀ ਏ । ਸੋ ਕੈਸੇ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈ । ਜੀਹਨੂੰ ਸੋਧਣਾ ਸੀ, ਉਹਦੀ ਬੱਲੇ-ਬੱਲੇ ਕਰਾ ਛੱਡੀ ਤੇ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਅੱਜ ਤਕ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਉਸ ਜੋੜੀ ਦੇ ਦੋਗਾਣੇ ਚੁੱਭੇ ਨੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਆਖਣ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਕੀਤੀ ।

ਟੀ.ਵੀ. 'ਤੇ ਗੀਤ ਚੱਲਦੈ, 'ਸਾਹਮਣੇ ਚੁਬਾਰੇ ਵਾਲੀ ਬਾਰੀ' । ਇਸ ਗੀਤ ਨੂੰ ਆਹਮੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਘਰਾਂ ਵਾਲੇ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸੁਣਦੇ ਨੇ । ਇਕ ਸਮਝ ਰਿਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਬਾਰੀ ਬਾਰੇ ਏ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸਮਝਦੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਵਿਆਹੀ ਏ, ਸਾਨੂੰ ਕੀ...ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਆਹੁਣ ਵਾਲੀ ਏ, ਵਧੀਆ ਗੱਲ ਏ....।'

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਇਕ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਲੋੜੋਂ ਵੱਧ ਮੰਦਾ-ਚੰਗਾ ਬੋਲ ਬੈਠੇ ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਭੁਕਾਨੇ ਵਾਂਗ ਫੁਲਾਈ ਫਿਰਦੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, 'ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਕੁ ਨੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦੇ ਨੇ...ਉਹਨੇ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਮੁਕਤਾ ਉਭਾਰੀ ਗਈ ਸੀ...ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨੇ ਆਖਿਆ, ਜਦੋਂ ਬੰਦੇ 'ਤੇ ਜਵਾਨੀ ਆਉਂਦੀ ਏ, ਉਦੋਂ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦੀ, ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਧੀਆ ਲੱਗਦੀਆਂ ਨੇ, ਏਸ ਕਰਕੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗੀਤ ਹੀ ਗਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਗੋਲ-ਮੇਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ...।'

ਅਸੀਂ ਉਹਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਕਿੰਨੀ ਏ...?' ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤੈ ਕਿ ਕੁੜੀ ਸਿਰਫ ਮਾਸੂਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਭੈਣ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਏ...ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਵੱਲ ਵੀ ਵੇਖ, ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਲ ਝਾਕਣ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ ਆ...।'

ਏਨੇ ਨਾਲ ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਗਿਆ । ਪਰ ਉਹਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਚੋਂ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਕਿ ਮਾੜਾ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਲਾਕਾਰ ਭੇਤ ਪਾ ਚੁੱਕੇ ਨੇ ਕਿ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਲ ਵਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਲੋਕ ਬੇਵਕੂਫ ਨੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਰੀਆਂ ਜ਼ਮੀਰਾਂ ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਫਾਇਦਾ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦੈ, ਲੈ ਲਵੋ ।

ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ 'ਯੂ ਟਿਊਬ' 'ਤੇ ਗਾਣਾ ਪਾ ਲੱਚਰਪੁਣੇ ਦੀਆਂ ਸਿਖਰਾਂ ਛੋਹੀਆਂ, ਉਹਦੀ ਕਰਤੂਤ 'ਤੇ ਕਿੰਤੂ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਲੋਕਾਂ

ਗੀਤ ਥੱਲੇ ਕੁਮੈਂਟ ਦਿੱਤੇ, 'ਨਾਈਸ ਬ੍ਰਦਰ', 'ਵੈਰੀ ਗੁੱਡ', 'ਏਦਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਗਾਓ', 'ਸਵਾਦ ਆ ਗਿਆ' ।

ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਗੀਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਤਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੈ । ਉਹੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, 'ਮੈਂ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਵੀ ਯੰਗ ਜਨਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਵਾਂਗਾ...ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਿਓ ਮੈਂ ਹੋਰ ਨਵੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ...।' ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੇ ਕਰਾਏ ਵੱਲ ਝਾਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ ।

ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਨਾਨਾ ਆਖਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਈਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਗੱਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਛੋਟਾ ਸਾਂ । ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਨਾਨਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੋਲਾਂ ਆਨੇ ਸੱਚ ਲੱਗਦੀਆਂ ਨੇ । 'ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ' ਗੀਤ ਵਿੱਚੋਂ ਲਿਖਣ ਜਾਂ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਈਮਾਨ ਝਲਕਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਜਾਪਿਆ । 'ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਕੰਧ ਓਹਲੇ ਹੋਜਾ ਨਹੀਂ ਰੰਗੇ ਹੱਥੀਂ ਫੜੇ ਜਾਵਾਂਗੇ' ਗੀਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੀਨ-ਈਮਾਨ ਨਹੀਂ ਝਲਕਦਾ, 'ਗੋਦੀ ਚੱਕ ਲੈ ਜਿਗਰੀਆ ਯਾਰਾ ਵੇ ਨੱਚਦੀ ਦੇ ਪੈਰ ਥੱਕ ਗਏ' ਗੀਤ ਲਿਖਣ-ਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਗੋਦੀ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੁੰਦਾ ਏ ।

ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਇਕੋ ਗੱਲ 'ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਥੱਕਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗ਼ੈਰਤ-ਮੰਦ ਹਾਂ, ਮੁੱਛ ਖੜ੍ਹੀ ਰੱਖਣੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਵੱਲ ਮਾੜੀ ਅੱਖ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਛੱਡਾਂਗੇ ਨਹੀਂ । ਪਰ ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਗ਼ੈਰਤ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ? ਸਾਡੀ ਗ਼ੈਰਤ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਤਾਂ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤਕ ਸੁਣੀਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਕੀ ਸੱਪ ਸੁੰਘ ਗਿਆ? ਕਲਾਕਾਰ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦੈ, 'ਨੀਂਦ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਮੈਂ ਦੁੱਧ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਲਈ ਪਿਆਉਂਦੀ ਆਂ' ਤੇ ਅਸੀਂ ਕਿੰਤੂ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਡੀ.ਜੇ. 'ਤੇ ਵੱਜਦੇ ਏਸ ਗੀਤ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜ ਭੰਗੜੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ।

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਇਕ ਕਲਾਕਾਰ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਘੁੰਮਣ-ਘੁਮਾਉਣ ਬਹਾਨੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ ਵੱਲ ਫੇਰਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਰਾਇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਗੀਤ ਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਲੋਕ ਬੇਸੁਧੀ ਵਿੱਚ ਨੱਚਦੇ ਰਹੇ । ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਵੱਟਾ ਕਲਾਕਾਰ ਵੱਲ ਗਿਆ । ਕਲਾਕਾਰ ਤਾਂ ਬਚ ਗਿਆ, ਪਰ ਢੋਲਕੀ ਵਾਲੇ ਦਾ ਮੱਥਾ ਫੁੱਲ ਗਿਆ । ਚਲੋ ਸੁੱਕਰ ਹੈ ਬੇ-ਗ਼ੈਰਤ ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਜਣੇ ਦੀ ਗ਼ੈਰਤ ਤਾਂ ਜਾਗੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗ਼ਾਇਕੀ ਸਾਡੀਆਂ ਭੈਣਾਂ

ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਦਾ ਢੰਗ ਸਿਖਾ ਰਹੀ ਏ ।

ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੇ ਨਵਾਂ ਫਾਰਮੂਲਾ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮਾੜੇ ਗੀਤ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਹਨੂੰ ਮਾੜਾ ਕਿਹਾ, ਉਹ ਹਿੱਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਫਾਰਮੂਲਾ ਅਪਣਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾੜਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਮਾੜਾ ਕਿਹਾ ਤੇ ਚੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦਿੱਤੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਰਦਾ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਈ ਨਵੇਂ ਖੁਲਾਸੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਨੇ ।

ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਕਲਾਕਾਰ ਅਜਿਹੇ ਨੇ, ਜਿਹੜੇ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਮੰਦੀ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਅਲੋਕਾਰੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ 'ਚ ਛੇਤੀ ਆਵਾਂਗੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਗੀਤ ਦੇ ਇਕ ਅੰਤਰੇ ਵਿੱਚ ਇਤਰਾਜ਼-ਯੋਗ ਗੱਲ ਆਰੰਭੀ ਸੀ ।

ਇਕ ਕਲਾਕਾਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਕਿਹਾ, 'ਸਾਡਾ ਪੂਰਾ ਗੀਤ ਸੁਣ ਕੇ ਦੇਖੋ, ਉਹਦੇ ਅਰਥ ਮੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬੀਵੀ ਨੂੰ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਗੱਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲਦੇ ਨੇ...।' ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵੀਹ ਸੈਕਿੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰੋਮੋ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਖਿੜ ਗਿਆ ।

ਸਰੋਤਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਸਿਆਣਪ ਝਾੜਦਾ ਕਹਿੰਦੈ ਕਿ ਅਮਰ ਸਿਓਂ ਚਮਕੀਲੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦੋ ਅਰਥੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਜਦੋਂ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਨੇ ਕੁੜੀਆਂ-ਚਿੜੀਆਂ ਨਿਲਾਮੀ 'ਤੇ ਲਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਨੇ, ਜਦੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਮੌਜ-ਮਸਤੀ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹੈ, ਜਦੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦੈ, 'ਬਸ ਦੋ ਹੀ ਸ਼ੌਕ ਨੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਇਕ ਗੱਡੀਆਂ ਦਾ, ਦੂਜਾ ਨੱਢੀਆਂ ਦਾ...।'।

ਲਿਖਣ-ਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਤਾਂ ਕਲੰਕਿਤ ਹੋ ਹੀ ਚੁੱਕੀ ਏ, ਪਰ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਕੈਂਸਰ ਹੋ ਚੁੱਕੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੱਲੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਈ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਮਾੜਾ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਬਾਕੀ ਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਨ ਹੋਣਗੇ । ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਦਾ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ, ਕਿਹੜੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਰਾਖੇ ਬਣੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ, ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਗੰਧਾਂ ਘੋਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ?' ਜੇ ਅਸੀਂ ਮਾੜੇ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਣਾ ਇਕ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ ।

ਮੋਬਾਇਲ : 98141-78883

(ਰੋ: ਪੰ: ਟ੍ਰਿ: 14-5-2011 'ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਾਹ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸੁਹਿਰਦ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ

-ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਟਹਿਣਾ

ਗਾਹੇ-ਬਗਾਹੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਕਲਾਕਾਰ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, 'ਸਾਡਾ ਗਾਣਾ ਆਇਐ...ਸੁਣ ਕੇ ਦੱਸਣਾ' ਤਾਂ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰ ਸੋਚਣ ਲੱਗਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 'ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਤਾਂ ਝੱਲ ਹੀ ਖਿਲਾਰਿਆ ਹੋਣੈ।' ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, 'ਮਾਹੌਲ ਮੁਤਾਬਕ ਗਾਇਐ, ਕਮਰਸ਼ੀਅਲ ਸੋਚ ਵਾਲਾ' ਤਾਂ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਾਣੇ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਕੀ-ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੋਣੈ। ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਹੁੰਦਾ ਵੀ ਸੋਚ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਹੈ। ਗਾਣੇ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸ਼ਬਦ ਚੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ, ਸੁਰ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਅੱਲਕ ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ ਢਾਣੀ 'ਚ ਬੈਠਿਆਂ ਸੁਗਲ ਕਰਦਿਆਂ, ਜੋ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਆਇਆ, ਯੱਭਲੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ, ਬਿਲਕੁੱਲ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਗਾਣਾ ਹੁੰਦੈ। ਪਿਛਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਤਾਂ ਹੱਦ ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਕਲਾਕਾਰ ਕਹਿੰਦਾ, 'ਮੈਂ ਕੁਝ ਵੱਖਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੈ, ਹਟਵਾਂ ਜਿਹਾ, ਤੇ ਜਦੋਂ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਬੋਲ ਸਨ, 'ਹੋਰ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਾ, ਬਸ ਇੱਕ ਵੀਰਾ-ਵੀਰਾ ਕਹਿਣਾ ਮੈਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇ...।'।

ਇਸ ਸਿਰਫਿਰੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ, ਸਮਾਜਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਣ, ਨੈਤਿਕਤਾ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਉਣ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਸਰਮਾਇਆ ਸਮਝਣ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਚਲੰਤ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦੇ ਵਿਰਲੇ-ਟਾਂਵੇ ਗੀਤ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਸੱਚ ਜਾਣਿਓ ਮੇਰਾ ਅੰਦਰ ਕੁਰਲਾ ਉੱਠਦਾ ਹੈ। ਗਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਚਿਤਾ ਬਲਦੀ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਔਲਾਦ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਆਪਣੀਆਂ ਸੱਧਰਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਔਲਾਦ ਦੀਆਂ ਸੱਧਰਾਂ ਪੂਰਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਵੱਲ ਝਾਕਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਥਰੂ ਵਗ ਤੁਰਦੇ ਨੇ। ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚਾਲਿਓ ਉੱਠ ਮੈਂ ਉਰੇ-ਪਰ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਚਿਰ ਬਾਪੂ ਦੇ ਸਾਥ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਟਕੋਰੇ ਭਰਦਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਏਗੀ, ਇਹ ਸੋਚ ਸਭ ਕੁਝ ਅੰਦਰੇ ਪੀ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਵੀ 'ਉਹ ਮੌਜਾਂ ਭੁੱਲਣੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਬਾਪ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕਰੀਆਂ' ਗੀਤ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਗੀਤ ਦੇ ਨਾਇਕ ਵਰਗਾ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਗਰੀਬੀ 'ਚ

ਕੱਟੇ ਉਹ ਦਿਨ, ਬਾਪ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ, ਇਲਾਜ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ, ਕਾਲਾ ਪੈਂਦਾ ਚਿਹਰਾ, ਆਖਰੀ ਬੋਲ ਅਤੇ ਲੰਮੇ ਹੌਕੇ ਮਗਰੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਮੀਟੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੂਹਰੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਚੀਕਾਂ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗੂੰਜਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ, ਬਲਦੀ ਚਿਤਾ ਮੇਰੇ ਮੂਹਰੇ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੱਖਾਂ-ਕਰੋੜਾਂ ਪੁੱਤਾਂ-ਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿਹੂਣੇ ਨੇ।

ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜਹਾਨ 'ਤੇ ਸਦਾ ਕਿਸੇ ਬੈਠੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ, ਪਰ ਖੂਨ ਦੀ ਖਿੱਚ ਤੜਫਾਉਂਦੀ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ, ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਮੋਹ ਖਿੱਚਦਾ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ। ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਦੁਆਵਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗਾਣੇ ਲਿਖਣ, ਗਾਉਣ, ਫਿਲਮਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ, ਜਿਹੜੇ ਹਰ ਮਨ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇੱਕ ਗਾਇਕ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ। ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਸੱਭਿਅਕ ਗੀਤ ਵੀ ਗਾਏ ਅਤੇ ਕਈ ਤੱਤੇ ਵੀ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਜਦੋਂ ਚੰਗਾ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਹੁੱਬ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਸਾਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚੋਂ ਹੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਗਾਉਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਮਾੜਾ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਉਦੋਂ ਕਿਸ ਦੀ ਸੇਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਉਦੋਂ ਕਿਸਨੂੰ ਮਾਰਗ-ਦਰਸ਼ਕ ਮੰਨ ਬੈਠਦੇ ਹੋ?' ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, 'ਚੰਗਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਧ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਜਦੋਂ-ਜਦੋਂ ਵੀ ਚੰਗਾ ਗਾਇਆ, ਸਿਵਾਏ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਫੀ ਸਦੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦੇ, ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਗੀਤ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਖਰਚ ਵੀ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਜਦੋਂ-ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮਾੜਾ ਗਾਇਆ, ਪੰਜ-ਸੱਤ ਫੀ ਸਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ, ਬਾਕੀਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਪਾਲਣ ਲਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਿੱਤੇ, ਮੇਰੀ ਰੋਟੀ ਤੁਰੀ, ਪੈਸੇ ਆਏ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਦੱਸੋ ਮੈਂ ਚੰਗਾ ਕਰਦਾ-ਕਰਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਭੁੱਖਾ ਮਾਰ ਲਵਾਂ। ਕੀ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਮੇਰੀ ਹੀ ਡਿਊਟੀ ਹੈ ਕਿ ਚੰਗਾ ਸੋਚਾਂ, ਸਮਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਹੀਂ। ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਚੰਗੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਰੋਟੀ ਦੇ ਰਿਹੈ...?'

ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਕਿੰਨੀ ਹੀ ਦੇਰ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗ਼ਲਤ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਦਰਦ ਆਪਣੀ ਥਾਏਂ ਸਹੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੰਗਾ ਹੀ ਗਾਇਐ।

ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਮਾੜਾ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਜਿੰਨੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ੀ ਮਾੜੇ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਰੋਤੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਨਿੰਦਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ

ਠੱਲ੍ਹ ਪਵੇਗੀ ਕਿਵੇਂ? ਕੀ ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਬੱਸਾਂ ਵਿੱਚ ਗੰਦੇ ਗਾਣੇ ਵੱਜਦੇ ਨੇ, ਪਰ ਬਵੰਜਾ ਸੀਟਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਵਾਰੀ ਵੀ ਉੱਠ ਕੇ ਇਸ ਸਭ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਬੱਸ 'ਚੋਂ ਉਤਰਨ ਸਾਰ ਸਾਰੇ ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਕਰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਗੰਦ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਬੋਲਣਾ ਹੁੰਦੈ, ਉਦੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ।

ਜਦੋਂ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਡੀ.ਜੇ. ਵਿੱਚ ਗੰਦ ਘੋਲਦੇ ਗਾਣੇ ਕੰਨ ਪਾੜਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਜਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਨਾ ਮੇਲ-ਗੇਲ ਵਿੱਚੋਂ, ਨਾ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਨਿੱਤਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਸਭ ਦੀ ਥਾਂ ਚੰਗੇ ਗਾਣੇ ਵਜਾਉਣ ਲਈ ਕਹੇ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਡੀ.ਜੇ. ਵਾਲਾ ਤੁਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਛਿੜਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ।

ਸਮਾਜ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਣਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਬੋਲਾਂਗੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ? ਸੋ, ਵੱਡੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਸਹੀ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਸਿੱਖੀਏ। ਜੇ ਇਕ ਜਣਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਏਗਾ ਤਾਂ ਚਾਰ ਜਣੇ ਉਸ ਮਗਰ ਹੋਰ ਬੋਲਣਗੇ। ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਫ਼ਿਤਰਤ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੋਲੇਗਾ ਤਾਂ ਪਿੱਛੇ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰ ਦਿਆਂਗੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਚੰਗੇ ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪਾਲਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਉਮੀਦਾਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਨੀਤੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ, ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨੱਥ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਯੋਜਨਾ ਘੜੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਤਕ ਹੋਇਆ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਆਈਆਂ ਕਿ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਗਾਣਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਇਸ ਸਭ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਜੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਨੇੜਿਓਂ ਜੁੜੇ ਲੋਕ ਲਏ ਜਾਣ। ਉਹ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋਏ ਗੀਤਾਂ, ਫਿਲਮਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਆਡੀਓ, ਵੀਡੀਓ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਸੌਂਪ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਕਲਾਕਾਰ ਗ਼ਲਤ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਤਾੜਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਮਾੜੇ ਗਾਣਿਆਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਕ-ਦੋ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ

ਸਖਤੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਗਾਰੰਟੀ ਹੈ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਚੰਗਾ ਗਾਉਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾਉਣਗੇ।

ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਆਂਢੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਇਕ ਵਾਰ ਕੁਲਦੀਪ ਮਾਣਕ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਦੇਖਣ ਗਏ। ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਅਖਾੜਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਲੋਕ ਵਾਪਸ ਮੁੜੇ ਆਉਣ। ਅਸੀਂ ਮਾਣਕ ਨੂੰ ਕਦੇ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬਸ ਸੁਣਿਆ ਹੀ ਸੀ।

ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਆਉਂਦੇ ਇੱਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, ‘ਬਾਈ ਮਾਣਕ ਦੇਖ ਕੇ ਆਏ ਓ, ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਉਹ’। ਬੰਦਾ ਅੱਗੋਂ ਕਹਿੰਦਾ, ‘ਮੈਂ ਮਾਣਕ ਹੀ ਹਾਂ, ਦੇਖ ਲਓ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ’। ਇਹ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੁਣਾਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਦੋਂ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅਸਲ ਚੜ੍ਹਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਕਲਾਕਾਰ ਲੋਕ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਮਹਿਰਮ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਲਾਕਾਰ ਆਪਣਾ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।

ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਕਲਾਕਾਰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਇੱਟ ਪੁੱਟਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਕ-ਇਕ ਇੱਟ ’ਤੇ ਕਈ-ਕਈ ਕਲਾਕਾਰ ਬੈਠੇ ਨੇ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਲਾਕਾਰ ਪੁਰਾਣਿਆਂ ਵਰਗਾ ਨਿਮਰ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ, ਕੋਈ ਇੰਝ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਹੀ ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਅੱਪੜਿਆ ਹਾਂ। ਕਲਾਕਾਰ ਲੀਡਰਾਂ ਵਰਗੇ ਬਣ ਗਏ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਲੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਘੇਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਕਸਰ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕਿਹੜਾ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੈ, ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ-ਇਕ ਕੀਮਤੀ ਵੋਟ ਪਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕਿਹੜਾ ਖਤਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ’ਚ ਪਹਿਚਾਣ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਮਣਮੂਹੀਂ ਪੈਸਾ ਖਰਚਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਪਛਾਣਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬਾਊਂਸਰਾਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਰੱਖਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸੰਪਰਕ : 98141-78883

37, ਪ੍ਰੀਤ ਇਨਕਲੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਰੋਡ, ਜਲੰਧਰ ।
(ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਜੀਤ 10-06-2015 ’ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

LL

ਖਤਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ

—ਬਲਰਾਜ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੂਕ ਨਿਕਲੀ ਹੈ:

ਉਹ ਮੋਹਲਾ ਉਹ ਉੱਖਲੀ, ਉਹ ਚੱਕੀ ਉਹ ਦਾਣੇ।
ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ ਭਾਜੀ ਪਤਾਸੇ, ਮਖਾਣੇ।
ਆਟੇ ਨਾ ਰਹੇ, ਪਰਾਤਾਂ ਨਾ ਰਹੀਆਂ।
ਉਹ ਡੋਲੀ, ਉਹ ਤੰਬੂ ਕਨਾਤਾਂ ਨਾ ਰਹੀਆਂ।
ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਰਹੀਆਂ, ਉਹ ਬਾਤਾਂ ਨਾ ਰਹੀਆਂ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁਣ ਸਿਰਫ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਜਾਂ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਕੁੜਤਾ ਅਤੇ ਪੂੰਹਵਾਂ ਚਾਦਰਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਜੇ ਅੱਜ ਵੀ ਕੋਈ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਦੀ ਲੰਘ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਖੁਰਾਕਾਂ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਪਹਿਰਾਵੇ, ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮਕਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵੀ ਹੁਣ ਪੂਰਬੀਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਲਿਬਾਸ ਤੇ ਖੁਰਾਕ ਵੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇੱਕ ਫੀਸਦੀ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੁਣ ਚਾਟੀ ਵਿੱਚ ਮਧਾਣੀ ਨਹੀਂ ਖੜਕਦੀ। ਘਰ ਦੇ ਦਹੀਂ ਲੱਸੀ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਦ ਭੁੱਲਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡੋ, ਕੋਈ ਪੇਂਡੂ ਬੱਚਾ ਵੀ ਲੱਸੀ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ। ਕੁੱਜੇ ਵਿੱਚ ਰਿੱਝਦਾ ਸਾਗ, ਦਾਣੇ ਭੁੰਨਣ ਵਾਲੀ ਭੱਠੀ, ਕਮਾਦ ਪੀੜਨ ਵਾਲਾ ਵੇਲਣਾ, ਗੁੜ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕੜਾਹੇ ਦਾ ਨਾਮੋ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕਮਾਦ ਤੋਂ ਬਿਹਾਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਗੁੜ-ਸ਼ੱਕਰ ਬਣਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਵੇਚ ਕੇ ਲੱਖਾਂ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਿਘਾਰ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਸਤਾਂ ਲੋਪ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਸਾਡੇ ਵੇਲੇ ਬੰਟਿਆਂ (ਕੱਚ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ) ਦੇ ਝੋਲੇ ਭਰੀ ਫਿਰੀਦੇ ਸੀ। ਹੁਣ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੁੱਲੀ ਡੰਡਾ, ਬੰਟੇ, ਲਿਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫੱਟੀਆਂ, ਲਾਟੂ, ਲੁਕਣ-ਮੀਟੀ, ਬਾਂਦਰ-ਕਿੱਲਾ, ਸਟਾਪੂ, ਪਿੱਠੂ-ਗਰਮ, ਛੂਹਣ-ਛਪਾਈ, ਬੰਟੇ ਖੇਡਣ ਵਾਲੀ ਖੁੱਤੀ ਤੇ ਗੁੱਲੀ-ਡੰਡਾ

ਖੇਡਣ ਵਾਲੀ ਰਾਬ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਲੱਗਦੀਆਂ ਤੀਆਂ ਹੁਣ ਸਿਰਫ਼ ਗਾਣਿਆਂ ਜਾਂ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪਿੱਪਲ ਬੋਹੜ ਬੱਲੇ ਸੱਥ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸੀਮਿੰਟ ਦੇ ਪੰਚਾਇਤ ਘਰਾਂ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਤਾਂਗਾ ਕਿਤੇ ਵਿਰਲਾ ਟਾਂਵਾ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂਗਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਂਗਾ ਸਟੈਂਡ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਣ ਵਾਲੀ ਮਲਾਈ ਬਰਫ਼ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਕੁਲਫ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਆਈਸ-ਕ੍ਰੀਮ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਮਲਾਈ ਬਰਫ਼ ਵਾਲਾ ਪਤਲੀ ਜਿਹੀ ਕਾਤਰ ਲਾਹ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਅਮੁਲ ਦੀ ਪਿਸਤਾ ਕੁਲਫ਼ੀ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਜ਼ਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ।

ਹੁਣ ਕੋਈ ਕਿਸਾਨ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਲਈ ਬਲਦ ਜਾਂ ਊਠ ਨਹੀਂ ਪਾਲਦਾ। ਖੇਤੀ ਦੇ ਕਈ ਸੰਦ ਜਿਵੇਂ ਗੱਡੇ, ਹੱਲ, ਪੰਜਾਲੀਆਂ, ਅਰਲੀ, ਹੱਥ ਤੇ ਡੰਗਰਾਂ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਟੋਕੇ, ਵੇਲਣੇ, ਵੱਟਾਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜਿੰਦਰੇ, ਤੂੜੀ ਦੇ ਮੂਸਲ, ਫਲ੍ਹੇ, ਤੱਕੜੀਆਂ, ਪੁਰਾਣੇ ਵੱਟੇ ਆਦਿ ਸਭ ਹੁਣ ਅਜਾਇਬ ਘਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਨ ਹੱਥ ਵਾਲੀਆਂ ਚੱਕੀਆਂ, ਮਧਾਣੀਆਂ, ਸੇਵੀਆਂ ਵੱਟਣ ਵਾਲੀ ਬਿੱਲੀ, ਕਾੜੂਨੀ, ਚਾਟੀ, ਚੱਕਵੇਂ ਚੁੱਲ੍ਹੇ, ਨਾਲੇ ਅਤੇ ਖੇਸ ਬੁਣਨ ਵਾਲੀ ਖੱਡੀ, ਕਿੱਲੀਆਂ, ਚਰਖੇ, ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ ਤੇਲ ਦੇ ਦੀਵੇ, ਗੁੜ ਦੀ ਚਾਹ, ਆਟੇ ਦੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ, ਘਰਾਂ ਦਾ ਗੁੜ-ਸੱਕਰ ਆਦਿ ਵੀ ਗਾਇਬ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਕੁੜੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਤ੍ਰਿੰਵਣਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸੂਤ ਨਹੀਂ ਕੱਤਦੀਆਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਜਾਗ ਲਾ ਕੇ ਮੱਖਣ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੱਸੀ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਮਲਾਈ ਲਾਹ ਕੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਮਧਾਣੀ ਨਾਲ ਚਿੜਕ ਲੈਣ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਮੱਖਣ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਲੱਸੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਪਿੱਤਲ-ਕਾਂਸੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸਟੀਲ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਹੁਣ ਭਾਂਡੇ ਕਲੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹੋਕੇ ਵੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਆਧੁਨਿਕ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਹੁਣ ਘੁੰਡ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦੀਆਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਲੜਕੀ ਵਿਦਾਈ ਵੇਲੇ ਰੋਂਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਲਈ ਬੋਰੀ ਵਾਲੇ ਬਸਤੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਲਈ ਬੋਰੀ ਜਾਂ ਇੱਟ ਨਾਲ ਸਾਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਬਸਤਾ ਚਿੱਟੀ ਖਾਦ ਦੀ ਬੋਰੀ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਸਾਰੀ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਟੌਹਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਗੰਨੇ ਹੁਣ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਚੂਪਦਾ, ਕਮਾਦ ਬੀ ਹੈ ਨੂੰ। ਜੱਟ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾ ਕੇ ਬੜੇ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਗੰਨੇ ਦਾ 'ਜੂਸ' ਪੀਂਦੇ ਹਨ।

ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਮੋਹ ਪਿਆਰ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਫੂਕਣ ਦੀ ਦੌੜ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਜੰਵ ੨-੩ ਦਿਨ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਜਿੰਨੇ ਦਿਨ ਕੋਈ ਜੰਵ ਰੱਖਦਾ ਸੀ, ਓਨੀ ਹੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਬੱਲੇ-ਬੱਲੇ ਹੁੰਦੀ। ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬਰਾਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਈ-ਲਾਗੀ ਸਾਰਾ ਖਾਣਾ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਨਾ ਮੈਰਿਜ ਪੈਲਸਾਂ ਦਾ ਖਰਚਾ ਤੇ ਨਾ ਕੈਟਰਿੰਗ ਦਾ। ਜਾਂਵੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਮਿਠਿਆਈਆਂ, ਮਿੱਠੇ-ਨਮਕੀਨ ਚੌਲ, ਮੁਰਗਾ-ਬੱਕਰਾ ਅਤੇ ਘੋੜੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਵਧੀਆ ਦਾਣਾ ਵਰਤਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਰੀਕੇ ਬਰਾਦਰੀ ਵਾਲੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਘੋੜੀ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਬੋਝ ਨਾ ਪਵੇ। ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਲਾਗੀ ਸਵੇਰੇ ਨਾਨਕਾ ਮੇਲ ਨੂੰ ਮੰਜੀਆਂ 'ਤੇ ਪਿੱਤਲ ਦਾ ਡੱਕਵਾਂ ਚਾਹ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਤੇ ਨਾਲ ਮਿੱਠੀ ਬੂੰਦੀ ਅਤੇ ਮੱਠੀਆਂ ਦੇ ਥਾਲ ਵਰਤਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਬਰਾਤੀ ਤਰਲੇ ਕੱਢ ਕੇ ਵਾਪਸ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰ ਲੈਣ ਦਿਓ। ਲੜਕੇ ਦਾ ਛੁਹਾਰਾ ਪਾਉਣ ਵੇਲੇ ਚਾਬੀ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਰਸਮ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਪ-ਪ ਰੁਪਏ ਤੇ ਪ-ਪ ਲੱਛੂ ਦੇ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਚਾਬੀ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਰਚਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਨੇ ਚਾਬੀ ਖੂਹ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢੀ ਹੈ। ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਮਕਾਨ, ਸਿਰਕੀ ਅਤੇ ਕਾਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਹੁਣ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ। ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਮੋਟਰਾਂ ਕਾਰਨ ਖੂਹਾਂ ਦਾ ਵਜੂਦ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਖੂਹ ਹੈ ਵੀ ਤਾਂ ਕੂੜਾ ਸੁੱਟਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਡੰਗਰ ਚਾਰਨ ਲਈ ਚਰਾਂਦਾਂ ਅਤੇ ਰੋੜਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਹਰੀ-ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਕਾਰਨ ਉਹ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਾਰੀ ਸਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘੜੀ ਵਾਲਾ ਰਾਖਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਹਾੜੀ-ਸਾਉਣੀ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਥੋੜ੍ਹੇ-ਥੋੜ੍ਹੇ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹੀ ਹਰੇਕ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਾਰੀ ਦਾ ਸਹੀ ਸਮਾਂ ਦੱਸਦਾ ਸੀ।

ਮੈਸੇਜ ਅਤੇ ਈਮੇਲਾਂ ਕਾਰਨ ਹੁਣ ਕੋਈ ਚਿੱਠੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬਸਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਲਮ-ਦਵਾਤ, ਫੱਟੀ, ਕੈਦਾ, ਪਹਾੜੇ ਅਤੇ ਸਲੇਟਾਂ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਲੀਰਾਂ ਨਾਲ ਬਣਾਈਆਂ ਗੁੱਡੀਆਂ-ਪਟੋਲੇ ਤੇ ਖਿੱਚੋ-ਖੁੰਡੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਚੀਨੀ ਮਾਲ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਚੱਕੀਆਂ ਨੇ ਖਰਾਸ ਅਤੇ ਘਰਾਟ ਖਾ ਲਏ। ਘਰਾਟਾਂ, ਖਰਾਸਾਂ ਦਾ ਆਟਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ

ਪੀਸਿਆ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਗੁਣਕਾਰੀ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਪੁਰਾਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਜਿਵੇਂ ਫੰਡੇ, ਝੰਡ ਕਰਨੀ, ਇਕੋਤਰ ਸੌ, ਬੂਥਾ, ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਥੜੀ, ਧੌਲ, ਹੂਰਾ, ਛਾਹ-ਵੇਲਾ, ਲੋਢਾ-ਵੇਲਾ, ਮਤਾਸਾ, ਮਤੁੰਗਾ, ਮਛੋਹਰ, ਲਾਪਰਨਾ, ਤੜਾਗੀ ਆਦਿ ਤਾਂ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਏਲੀਅਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਪਾਣੀ ਗੰਦਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਕੋਈ ਵੀ ਟੋਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਹਾਉਣ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਹੁਣ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੰਜੇ ਬਿਸਤਰੇ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਪੱਕੀ ਰੰਗਣ ਵਾਲੇ ਲਲਾਰੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਣਿਆਂ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਿਰਦਾਰ ਛੜੇ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਪੱਕੀਆਂ ਫਰਸ਼ਾਂ ਕਾਰਨ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੋਹੇ-ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਪੋਚਾ ਫੇਰਨਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸੁਆਣੀ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਕਾਂ-ਚਿੜੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਸਾਂਝ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦਾ ਮੁੱਢ ੧੯੭੦ਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਬੱਝਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠ ਕੇ ਰਾਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਿਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਘੜੀ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ੬ ਵੱਜਣ ਤੇ ਜਲੰਧਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇ। ਹੁਣ ਇਹ ਜ਼ਮਾਨਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਕਮਰੇ ਉਨੇ ਟੀ. ਵੀ. ਤੇ ਉਹ ਵੀ ੨੪ ਘੰਟੇ ਚੱਲਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਲੋਕ ਅੱਠ ਵਜੇ ਤਕ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤਕ ਟੀ. ਵੀ. ਨੂੰ ਚਿੰਬੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਕਈ-ਕਈ ਦਿਨ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਫਿਰ, ਰਹੀ ਸਹੀ ਕਸਰ ਹੁਣ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਤੇ ਮੋਬਾਈਲ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ—ਕੀ ਬੁੱਢੇ, ਕੀ ਬੱਚੇ ਤੇ ਕੀ ਜਵਾਨ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸਕਰੀਨ 'ਤੇ ਉਂਗਲਾਂ ਮਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਫੋਨ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੋਬਾਈਲ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲ ਇੱਕ ਹੀ ਟੈਲੀਫੋਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਘਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਖਾਸ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਸਜਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਆਏ ਗਏ ਨੂੰ ਸਾੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਗਲੀ ਮੁਹੱਲੇ ਵਾਲੇ ਵੀ ਟੈਲੀਫੋਨ ਵਾਲੇ ਗੁਆਂਢੀ ਦਾ ਨੰਬਰ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਛੱਡਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕਾਲ ਆਉਣੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚਾਅ ਨਾਲ ਦੌੜ

ਕੇ ਬੁਲਾ ਕੇ ਲਿਆਉਣਾ।

ਤਰੱਕੀ ਹਰ ਸਮਾਜ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਦਮ ਮਿਲਾ ਕੇ ਚੱਲਣਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ-ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਵੱਸ ਰਹੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਵੀ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਪਿਛਲਾ ਪਿੰਡ ਜ਼ਰੂਰ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ। ਸਿਆਣੇ ਸਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਦਰੱਖਤ ਆਪਣੀ ਜੜ੍ਹ ਤੋਂ ਉੱਖੜ ਕੇ ਵਧ ਫੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਪੰਛੀ ਟੁੱਟੇ ਖੰਭਾਂ ਨਾਲ ਪਰਵਾਜ਼ ਭਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਣਾ ਸਾਡੀ ਸਭ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ।

(ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ 12-3-2016 'ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

LL

ਸਾਂਝੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਸੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ

-ਡਾ: ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ

‘ਉਸ ਸਦੀਵੀ ਸੱਚ ਦੀ ਅਵਾਜ਼, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵੇਦਨਾ ਦੀ ਨਿਰਮਲਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਨੇ ਸਿੰਗਾਰਿਆ ਹੋਵੇ, ਅੱਗੇ ਸਾਗਰਾਂ ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਰੋਕਾਂ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਣਗੀਆਂ।’ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਡਾ: ਰਾਧਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਦੇ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸਮੋਈ ਲਾਸਾਨੀ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਤੋਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਨ। ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਦੇ ਤਫਰਕਿਆਂ, ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚਕਾਰ ਭੇਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ, ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸਰਬਸਾਂਝੀ ਵਿਰਾਸਤ ਹੈ—ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ। ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ ਅਦੁੱਤੀ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ—ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਤੇ ਸੰਪਾਦਨ ਬਾਰੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਤੌਰ ’ਤੇ ਸਾਂਝੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਕ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਤੇ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਕੇ ਇਹੋ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਨਾਲ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਮਹਾਨ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਵਾਰਸ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕ ਥਾਂ ’ਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਗੱਦੀ ’ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੜੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਪੰਥ ਲਈ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਕਰਕੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਯਹ ਮਨ ਉਪਜੀ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਜਗ ਪੰਥ ।

ਤਿਹ ਕਾਰਨ ਕੀਜੈ ਅਬ ਗ੍ਰੰਥ ।

ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਬਾਣੀ ਸਿਰਜਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਭਰਪੂਰ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਰਜ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹਵਾਲੇ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਹਰ ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਵਾਰਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸੌਂਪਦਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੁੱਚੀ ਬਾਣੀ ਇਕੱਤਰ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਪੰਚਮ-ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਫਿਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਮੁਕਾ ਕੇ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨ ’ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਤਕਰੀਬਨ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਤੇ ਸੰਪਾਦਨ ਦਾ ਇਹ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ੧੬੦੪ ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬੀੜ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਬੜੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਉਦੋਂ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਇਕ ਨਵੀਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕੱਟੜ ਇਸਲਾਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹਿੰਦੂ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਆਪਣੀ ਪਕੜ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੇ ਵਧੀਕੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਹਿਮ ਤੇ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ। ਹੁਕਮਰਾਨ ਤਬਕਾ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਨਾਂਅ ’ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹਨਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਰਗ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਵੰਡ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਸਰਦਾਰੀ ਪੱਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਨਵੇਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮੋਢੀ ਸਨ। ਗੱਲ ਵੇਈਂ ਨਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ‘ਨਾ ਕੋ ਹਿੰਦੂ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ’ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ

ਉਸਦਾ ਅੰਜਾਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਸੀ । ਗੁਰੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਇਹ ਨਵਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ 'ਸਾਂਝਾ' ਸੀ । ਇਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਮਨੁੱਖੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਬਰਾਬਰੀ ਉੱਪਰ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ । ਸਵੈ-ਮਾਣ ਤੇ ਸਹਿਹੋਂਦ ਇਸ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਖਾਸੀਅਤਾਂ ਸਨ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਆਪਸੀ ਸਦਭਾਵ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸਮਝ, ਇਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਗੁਣ ਸੀ—ਤੇ ਬਹੁਲਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਇਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਸ ਨਵੇਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਤੇ ਸੰਪਾਦਨ ਰਾਹੀਂ, ਇਸ ਸਾਂਝੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਇਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਬਾਣੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਵਿਤਕਰਾ ਧਰਮ, ਜਾਤੀ, ਲਿੰਗ, ਰੰਗ-ਭੇਦ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੋਵੇ । ਉਹ ਭਾਈਚਾਰਿਕ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲੀ ਬਣਤਰ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਦਾਰਚਿੱਤ ਅਤੇ ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਇਕ ਕੁਟੰਬ ਵਜੋਂ ਤਸੱਵਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ 'ਏਕੁ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਿਕ' ਤੂ ਮੇਰਾ ਗੁਰ ਹਾਈ ॥ (ਅੰਗ ੬੧੧) ਅਤੇ 'ਏਕ ਨੂਰ ਤੇ ਸਭੁ ਜਗੁ ਉਪਜਿਆ ਕਉਨ ਭਲੇ ਕੇ ਮੰਦੇ ॥' (ਅੰਗ ੧੩੪੯) ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇਕਸਾਰ ਸਮੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਚ-ਨੀਚ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ: 'ਜਾਣਹੁ ਜੋਤਿ ਨ ਪੂਛਹੁ ਜਾਤੀ ਆਗੈ ਜਾਤਿ ਨ ਹੇ ॥' (ਅੰਗ ੩੪੯) ਧਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਭੇਦ ਵਰਤਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਨਿਮਰ ਭਾਵ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ—ਨਾਨਕ ਵਿਚਾਰਾ ਕੀ ਆਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਉਸ ਇੱਕ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਿਰ ਤਾਂ ਹਰ ਉਸ ਧਰਮੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤੋਂ ਸਲਾਹ ਵਿੱਚ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਕਿਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਕਿਸ ਨਾਮ ਨਾਲ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ । ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।

ਨਾਨਕੁ ਵੇਚਾਰਾ ਕਿਹਾ ਕਹੈ ॥ ਸਭੁ ਲੋਕੁ ਸਲਾਹੇ ਏਕਸੈ ॥
ਸਿਰੁ ਨਾਨਕੁ ਲੋਕਾ ਪਾਵ ਹੈ ॥ ਬਲਿਹਾਰੀ ਜਾਉ ਜੇਤੇ ਤੇਰੇ ਨਾਵ ਹੈ ॥

(ਅੰਗ ੧੧੬੮)

ਦਰਅਸਲ, ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਨੂੰ ਬੜੇ ਵਸੀਹ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਬਾਣੀ ਦਾ ਧਰਮ, ਇਕ ਰੂਹਾਨੀ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਜਜ਼ਬਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਆਚਾਰ ਦੀ ਸੱਚਤਾ ਤੇ ਸੁੱਚਤਾ 'ਤੇ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਸ ਬਚਨ 'ਸਚਹੁ ਓਰੈ ਸਭੁ ਕੇ ਉਪਰਿ ਸਚੁ ਆਚਾਰੁ॥' ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਆਇਆ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਵੀ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਹੀ, ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮ ਹੈ:

ਸਰਬ ਧਰਮ ਮਹਿ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮੁ ॥

ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮੁ ॥ (ਅੰਗ ੨੬੬)

ਫਿਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਧਰਮ, ਦੂਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਤੇ ਰਹਿਮ ਦਿਲੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸਬਰ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਉੱਪਰ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਰੂਪੀ ਬਲਦ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਦਇਆ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਿਆਦਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸੰਤੋਖ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ—

ਧੌਲੁ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਕਾ ਪੁਤੁ ॥

ਸੰਤੋਖੁ ਥਾਪਿ ਰਖਿਆ ਜਿਨਿ ਸੂਤਿ ॥ (ਅੰਗ ੩)

ਰਤਾ ਗੁਰੁ ਨਾਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰੀ, ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਣੀ ਨੇ ਇਹ ਨਾਯਾਬ ਫਾਰਮੂਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਉਤਾਰ ਲਵੇ—'ਹਮ ਨਹੀ ਚੰਗੇ ਬੁਰਾ ਨਹੀ ਕੋਇ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਤਾਰੇ ਸੋਇ ॥' ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਰੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੇ ਤੁਫਰਕੇ ਮਿਟ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਐਸੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ—'ਨਾ ਕੇ ਮੇਰਾ ਦੁਸਮਨੁ ਰਹਿਆ ਨਾ ਹਮ ਕਿਸ ਕੇ ਬੈਰਾਈ ॥' (ਅੰਗ ੬੭੧) ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪਰਵਾਹ ਉਸ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਆਖਰ ਵਿੱਚ, ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ । ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਐਸੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਅਤੇ

ਤਹਿਜੀਬਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਮਾਰੋਲ ਵਿੱਚ ਸਹਿਹੋਂਦ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਸਿੱਖਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਕੀਦਿਆਂ, ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਹੋਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪਿਰਤ ਪਰਿਪੱਕ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਸਿੱਖਣ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾਉਣੀ ਪਵੇਗੀ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਵਾਦ ਸਿਰਜਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਸੰਵਾਦ ਦੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਵਾਦ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਮੇਰੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੁਭਾਅ ਸਾਂਝ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਦਭਾਵਨਾ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਪਸਾਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ-ਭੁੱਲ੍ਹੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਲਈ, ਵੰਡ ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਬਾਣੀ ਦੇ ਚਿੰਤਨ 'ਚ ਇਕੋ ਸਾਂਝੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਝਦਾ ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

(ਅਜੀਤ 14-09-2015 'ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

LL

ਰਸਾਤਲ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤਕਾਰੀ ਤੇ ਗਾਇਕੀ

-ਅਮਨਪ੍ਰੀਤ ਪਰਮ ਸਹੋਤਾ

ਤੜਕਸਾਰ ਠੰਢੀ-ਠੰਢੀ ਪੌਣ ਦੇ ਰੁਮਕਣ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਰੂਹ ਨੂੰ ਸਰਸਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਜਗਨਨਾਥ ਪੁਰੀ ਵਿਖੇ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰੀ ਆਰਤੀ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤ ਦੁਆਰਾ ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਸਿਜਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਾਂਗ ਰਾਤ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਪਹਿਰ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਵੀ ਉਸ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੀਤ ਸੰਗੀਤ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਹੀ ਮਾਨਵ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦ ਉਹ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਦਰਾਂ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਬਣਿਆ। ਥੱਕੇ ਹਾਰੇ ਸਰੀਰ ਜਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਮੌਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਰੂਰ ਦੇਣ ਦੀ ਇਕ ਜੁਗਤ ਸੀ ਇਹ। ਉਦੇਸ਼ ਬਦਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਸਕੂਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸੰਗੀਤ ਵੀ ਚੀਕ ਚਹਾੜਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਜਦ ਘੁਮਿਆਰ ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਚੱਕ 'ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਹੱਥ ਬਾਹਰੋਂ ਤੇ ਇਕ ਹੱਥ ਅੰਦਰੋਂ ਆਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਨਵੀਂ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਰ ਗਰਮੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਘੜੇ ਸੀਤਲ ਜਲ ਨੂੰ ਠੰਢਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਰੱਬ ਦੇ ਨਵੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਆਕਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਹੀ ਨਕਲ ਹੈ। ਮਨ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਉਤਾਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਮਨ ਦੀ ਲੀਨਤਾ ਤੇ ਇਕਾਗਰਤਾ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਪੜ੍ਹਨ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸੀਨੇ ਠੰਢ ਪਾਵੇ। ਕੀਤੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦੇ ਸੁਹਜ ਸਲੀਕੇ ਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮਲਾਲਾ ਯੂਸਫ਼ਜ਼ਈ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਨੋਬਲ ਇਨਾਮ ਜੇਤੂ, ਨੇ ਮਹਿਸੂਸਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਇਕ ਬੱਚਾ, ਇਕ ਅਧਿਆਪਕ, ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਤੇ ਇਕ ਕਲਮ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।' ਬੜਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਬੱਚੀ ਨੇ ਕਲਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਲਿਆ। ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵੱਡਾ ਬੰਦਾ ਹੀ ਵੱਡਾ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਦੀ ਮਿੱਥ ਵੀ ਕੱਖੋਂ ਹੌਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਹਿੱਕ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਹਲ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਹਰੀਆਂ ਕਚੂਰ ਫ਼ਸਲਾਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਕਲਮ ਕੋਰੇ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਹਰਫ਼ਾਂ ਨੂੰ

ਆਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪੂਰੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸੋਧ ਦੇਣ ਦਾ ਰੋਡ ਮੈਪ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਸਰਤੇ ਕਿ ਕਲਮ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਉੱਚੀ, ਸੁੱਚੀ ਤੇ ਤਰਕ ਭਰਪੂਰ ਸੋਚ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕਲਮ ਨੇ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੱਬ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਜ਼ਾਲਮ ਦਿਲ ਵੀ ਮੋਮ ਵਾਂਗ ਢਲ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਧਰਮ ਦੀ ਹਾਨੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਤੇ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕਿਰਪਾਨ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਨੈਤਿਕ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਵਿੱਚੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਕਲਮ ਰਾਹੀਂ ਸਫ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਉੱਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਫਲਸਫ਼ੇ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ। ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤਕ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗਾਥਾ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਅੱਡੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਸਿਖਰ ਸਮੇਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਹੀ ਉੱਠੀ। ਅੱਜ ਦੇ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਗਾਇਕ ਤੇ ਗੀਤਕਾਰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਜੰਗ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਉਕਸਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਨੂੰ ਉਕਸਾਹਟ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸਾਨ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਰੂਹ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਰੂਹ ਨੂੰ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਤਕ ਫਲਣੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਸੂਲ ਹਮਜ਼ਾਤੋਵ ਗਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਲੜ ਰਹੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੀ ਵੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਣਗੀਆਂ। ਪਰ ਜੇ ਗਾਣੇ ਸਿਰਫ਼ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਹੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨ, ਫਿਰ ਤਾਂ ਰੱਬ ਹੀ ਰਾਖਾ। ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੀ ਅਜ਼ੀਮ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਗੁਆਇਆ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਵੀ ਹਥਿਆਰ ਦੀ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ਭਰਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿਸਤੌਲਾਂ ਤੇ ਬੰਬਾਂ ਨਾਲ ਕਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਨਹੀਂ ਲਿਆਏ ਜਾਂਦੇ, ਸਗੋਂ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਣ 'ਤੇ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਖਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਫੜੇ ਹਥਿਆਰ ਉੱਥੋਂ ਦੋ ਬਾਸ਼ਿੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਘੱਲੂਘਾਰਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਬੁਰਸ਼ਿਆਂ ਹੱਥ ਆਏ ਉਹੀ ਹਥਿਆਰ ਆਤਮਾਵਾਂ 'ਤੇ ਡੂੰਘੀਆਂ ਝਰੀਟਾਂ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੀਸ ਤਾ-ਉਮਰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਦਲੇ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਹੋਕਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਾਨਵਤਾ ਦਾ ਕੋਈ

ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਿਆਰ ਜੋ ਜੀਵਨ ਦੀ ਊਰਜਾ ਹੈ, ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬੁਣਨ ਵਾਲੀ ਤੰਦ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕੁੜੀ-ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੀ ਮੁੱਖ ਮੁੱਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਵੀ ਉਹ ਜੋ ਉਕਸਾਹਟ ਦੀ ਸਿਖਰ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਉਲਟ ਲਿੰਗ ਪ੍ਰਤੀ ਭਤਕਾਊ ਪਿਆਰ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਾਕੂਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦਾ ਦੋ ਦੂਣੀ ਪੰਜ ਦਾ ਪਹਾੜਾ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ ਵਰਗੀਆਂ ਪਵਿੱਤਰ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਸ਼ਕੀ ਦੇ ਅੱਡੇ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਟਿੱਲ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਭਵਿੱਖ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਮੁਹਾਰਨੀ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿਰਫ਼ ਅੱਖ-ਮਟੱਕੇ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਉਸਾਰੂ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਭਟਕ ਕੇ ਜਿਉਣ ਮਰਨ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਲੈਣ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ਰੂਫ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਕਤੀ ਪਿਆਰ ਦੇ ਜਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਸਾਲਾਂ-ਬੱਧੀ ਪਿਆਰ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਆਸਾਂ ਦੀ ਬਲੀ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਲੜੀ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਉਲਝਣ ਵਧਦੀ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹੀ ਪਿਆਰ ਕਿਤੇ ਖੰਭ ਲੱਗਾ ਕੇ ਉੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—ਤੇ ਉਦੋਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਪਿਆਰ ਯਾਦ ਆਉਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੇ ਗਾਇਕ ਭਤਕੀਲੀ ਦਿੱਖ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਲੱਖਣ ਦਿਖਾ ਕੇ ਅਮਰ ਹੋਣਾ ਲੋਚਦੇ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਛਾਅ ਜਾਣ ਲਈ ਸਿਆਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਤੇ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੀ ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਯਾਦ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗਾਇਕੀ ਵਿੱਚ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਦਮ ਮਾਇਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪਹਿਰਾਵੇ ਤੇ ਅਦਾਵਾਂ ਵੱਲ ਝੁਕਾਅ ਵਧਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਸੁਚੱਜੇ ਹਰਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲੈਅ ਵਿੱਚ ਪਰੋ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਰਸਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਦੇ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਉਤੇਜਨਾ ਗਰਮ ਖੂਨ ਨੂੰ ਵੀ ਉਬਾਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉੱਡਦੀ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਉਸ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਵੱਲ ਧਕੇਲਦੀ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਕਦੇ ਹਰਿਆਲੀ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਦੁਨੀਆਂ ਗੋਲ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਸਮਾਜਿਕ ਬੰਧਨ ਨਾਲ ਪਰਤ ਦਰ ਪਰਤ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਵੇਂ ਹੀ ਸਾਇੰਸ ਜਿਵੇਂ ਭੋਜਨ ਲੜੀ ਨੂੰ

ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਦੂਸਰੇ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ ਤੇ ਇੱਥੇ ਮਹੀਨ ਸੰਪਰਕ ਟੁੱਟਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰਾ ਤਵਾਜ਼ਨ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦਿਸ਼ਾਹੀਣ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੇ ਲਾਡਲਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਦਾਰੂ ਦੀ ਬੋਤਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀ ਦਾ ਦਾਰੂ ਬਣਨਗੇ ? ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਟੋਟਾ, ਪੁਰਜਾ ਕਹਿ ਕੇ ਚਟਕਾਰੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ, ਕੰਧ ਜੁੜਵੇਂ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ 'ਤੇ ਬੁਰੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਟੁੱਟ ਅੰਗ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸੰਬੰਧੀ ਤਾਂ ਸਾਇੰਸ ਅਜੇ ਵੀ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ ।

ਜੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਹੀ ਯਤਨ ਹੈ ਤਾਂ ਮਸਲਾ ਪਿਆਰ ਜੁੜਨ, ਟੁੱਟਣ ਜਾਂ ਲੜਾਈਆਂ ਲੜਨ ਦਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗਰੀਬੀ, ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਮੰਦਹਾਲੀ ਆਦਿ ਮੁੱਢੇ ਜ਼ਰੂਰਤਮੰਦ ਦੀ ਗਲੇ ਦੀ ਹੱਡੀ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਕੁਰੇਦ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਸਰਕਾਰਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਦਿਮਾਗ ਨਾਲ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਗੀਤਕਾਰ ਤੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਗਾਇਕ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਮਿਸ਼ਨ ਬਣਾ ਕੇ ਚੱਲ ਪੈਣ ਤਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਜੋ ਸੁਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏਗਾ, ਉਹ ਐਸੀ ਝਰਨਾਹਟ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਕੀਲਦੀ ਹੋਈ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਅੱਜ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਨ ਬਹਿ ਜਾਈਏ, ਤਾਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗਾਣੇ ਗੂੰਜਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਣਗੇ । ਪਰ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਮਧੋਲਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਜ਼ਹਿਰ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦੇ ਗਾਣਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤਾਂ ਆਟੇ ਵਿੱਚ ਲੂਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ । ਸ਼ਾਇਦ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਜਿਵੇਂ ਸਰਪਟ ਦੌੜਦਾ ਹੋਇਆ ਘੋੜਾ ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਧਦਾ ਤੇ ਦਰੜਦਾ ਹੋਇਆ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਵੇਂ ਫੋਕੀ ਹੈਂਕੜ ਤੇ ਸ਼ੋਹਰਤ ਵੀ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਭਟਕਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦਿਸ਼ਾਹੀਣ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਹੋਸਟਲ ਵਾਲਾ ਕਮਰਾ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਲਈ ਮੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੱਚਾਈ ਵਿਸਰ ਗਈ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਖੰਭ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸੁਰੂਆਤੀ

ਸ਼ਰਾਬ ਹੀ ਅਗਲੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਲਈ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸੜਕਾਂ ਨੂੰ ਖੂਨ ਪੀਣੀਆਂ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਵੀ ਲਾਲ ਪਰੀ ਨੇ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ ।

ਖੇਡ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਗੋਂਦਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਲੋਹਾ ਮੰਨਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਅਜੋਕੀ ਗਾਇਕੀ ਤੇ ਗੀਤਕਾਰੀ ਦਾ ਜ਼ਬਰ ਦੇਖ ਕੇ ਦੰਦ ਕਰੀਚਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਸਮਾਜ 'ਤੇ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਬੁਰੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਚਿਤਰਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਮੰਦਾ ਲਿਖਣ ਤੇ ਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਕਾਤਲ ਤਕ ਗਰਦਾਨ ਦਿੱਤਾ । ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਤੇ ਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਗੱਭਰੂਆਂ ਤੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਜੱਗ ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੌਮਾਂ ਹੀ ਜਿਊਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਬਦਲੇ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ ਬਦਲਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ । ਗਾਇਕਾਂ ਤੇ ਗੀਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ, ਜੱਟ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦੇਣ ਨਾਲੋਂ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੰਮ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪਿਰਤ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਵੱਲ ਉਲਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੇਤੁਕੀ ਲਫਜ਼ੀ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦੇਣਾ ਉਸਨੂੰ ਕੋਠੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਪੌੜੀ ਖਿੱਚਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ । ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਦੋਂ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਖੋਲ੍ਹਣੀਆਂ ਪੈ ਜਾਣ ਤਾਂ ਨਾਨੀ ਚੇਤੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵਰਗੇ ਕਸਬ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਨਵੇਂ ਰਾਹ ਤਲਾਸ਼ੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣੇ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮਦਦਗਾਰ ਬਣਨ ।

-ਪ੍ਰੀਤਮ ਹਾਊਸ, ਗਲੀ ਸ਼ਿਵ ਸਿੰਘ,

ਗੜ੍ਹਦੀਵਾਲਾ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ)

ਮੋਬਾਇਲ : 94171-24201

(ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਜੀਤ 20-08-2017 'ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

LL

ਜੀਵਨ ਲੱਜਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਗਲ ਰਹੀ ਦਿਸ਼ਾਹੀਣ ਆਧੁਨਿਕਤਾ

-ਬਲਜਿੰਦਰ 'ਜੋੜਕੀਆਂ'

ਪਹਿਲਾਂ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਦਿਨ ਦੇ ਛਿਪਾ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਕੋਠੇ 'ਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ। ਕੋਠਾ ਮੰਜਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਲੋਟਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤੇ ਲੋਟ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਗਿਲਾਸ ਮੂਧਾ ਮਾਰਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਗਹਿਮਾ-ਗਹਿਮੀ ਵਾਲਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਗੁਰੂਘਰ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਤੋਂ ਪਾਠੀ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨਿਊਜ਼ ਚੈਨਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਢਾਂਗੀ ਰੱਖੀ ਨੱਤੀਆਂ ਵਾਲਾ ਨੇਕ ਤਾਇਆ ਇੱਜੜ ਲੈ ਪਿੰਡ ਵੜਦਾ ਤੇ ਭੇਡਾਂ-ਬੱਕਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਟੁਅਰਰਰ ਟੁਅਰਰਰ ਬੋਲਦਾ ਤੇ ਟੱਲਾਂ ਦੀ ਟੁਣਕਾਰ 'ਤੇ ਉੱਡਦੀ ਧੂੜ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਹੀ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੁੰਦਾ। ਗ਼ਰੀਬ ਤਬਕੇ ਵੱਲੋਂ ਛਤਾਅ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹ ਜੇਠ-ਹਾੜ੍ਹ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਦੂਰ ਕਿਤੇ ਜੁੜਵੇਂ ਮੰਜਿਆਂ 'ਤੇ ਟੰਗੇ ਸਪੀਕਰ 'ਚੋਂ ਸੁਰਿੰਦਰ ਛਿੰਦੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੰਨੀ ਪੈਂਦੀ—

“ਕਾਲੇ ਪਾਣੀਉਂ ਮੌੜ ਨੂੰ ਖ਼ਤ ਕਿਸ ਨੇ ਪਾਇਆ,
ਬਦਲਾ ਲੈ ਲਈਂ ਜਿਉਣਿਆਂ ਜੇ ਮਾਂ ਦਾ ਜਾਇਆ।”

ਉਦੋਂ ਬਾਪੂ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਲੱਤਾਂ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਝੂਟੇ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਆਕਾਸ਼ 'ਚੋਂ ਚੋਰ ਸਿਪਾਹੀ, ਛੜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਹ, ਧਰੂ ਤਾਰਾ ਆਦਿ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਉਣੇ, ਸਭ ਕੁਝ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਮਨਮੋਹਕ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਟਿਕੀ ਰਾਤ ਦੂਰ ਖੇਤਾਂ 'ਚੋਂ ਰੱਬ ਵੰਨੀ ਮੂੰਹ ਚੱਕ ਰੋਂਦੇ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਾਰੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਮਾਤਮੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਵਿਹੜੇ ਵਾਲੀ ਖੜ੍ਹ-ਸੁੱਕ ਕਿੱਕਰ ਤੋਂ ਕੋਚਰੀਆਂ ਦੀ ਕਿਚ-ਕਿਚ ਵੀ ਅਸੁੱਭ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀਆਂ, ਰੁੱਖਾਂ, ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਅਨੋਖਾ ਤਾਲਮੇਲ ਸੀ ਜੋ ਜੀਵਨ ਲਈ ਜੀ.ਪੀ. ਐੱਸ. ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਗੇ ਕੀ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਬੱਦਲ ਦਾ ਛਰਾਟਾ ਆਉਣ 'ਤੇ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜਾ ਪੈ ਜਾਣਾ। ਮੰਜੇ ਦੂਹਾਂ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਥੱਲੇ ਲਮਕਾ ਦੇਣੇ। ਜੇ ਮੀਂਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕੱਚੀਆਂ ਛੱਤਾਂ

ਨੇ ਚਿਉਣ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਵੀ ਨਾਲੋ-ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦਾ 'ਕੱਠ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਮੁਕੰਮਲ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸੀ ਜਿਸ 'ਚ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਖੱਦਰ ਵਰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸਕੇ ਸੰਬੰਧੀ ਲੱਗਦੇ। ਦੁੱਖ 'ਚ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੇ ਪਸੀਜ਼ ਜਾਣਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ 'ਚ ਨੱਚਣ ਲੱਗ ਜਾਣਾ। ਇਹ ਸੀ ਅਸਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਜਦੋਂ ਦਿਲ ਜਾਂ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਨਾਮੋ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਤਾਏ ਭਗਵਾਨ ਕਾ ਟੁੱਟਿਆ ਜਾ ਘਰ ਹੁੰਦਾ। ਤਾਈ ਉਮਰੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੁਰ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਤਾਏ ਦੇ ਤਿੰਨੇ ਮੁੰਡੇ ਛੜੇ ਰਹਿ ਗਏ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਮਲੀ-ਭੰਗੀ, ਸ਼ਰਾਬੀ-ਕਬਾਬੀ ਉੱਥੇ 'ਕੱਠੇ ਹੋ ਚਿਲਮਾਂ ਦੇ ਸੂਟੇ ਖਿੱਚਦੇ। ਇਸ ਘਰ ਦੇ ਇਕ ਕੋਠੇ 'ਤੇ ਕੱਚੇ ਖੁੰਡੇ ਨਾਲ ਢਾਂਗੇ 'ਤੇ ਛੱਤਰੀ ਟੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਚੀਨੇ ਕਬੂਤਰ ਉੱਡਦੇ ਤੇ ਕਬੂਤਰਬਾਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਲੱਗਦੀਆਂ। ਪਿੰਡ 'ਚ ਕੋਈ ਬਾਜ਼ੀ ਜਾਂ ਖੇਡੇ ਵਾਲਾ ਆ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ 'ਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਲੋਕ ਮਖੌਲੋ-ਮਖੌਲੀ ਹੁੰਦੇ। 'ਕੱਠਾਂ-ਬੱਠਾਂ' 'ਚ ਕੋਈ ਗਾਲ੍ਹ-ਦੁੱਪੜ ਵੀ ਕੱਢ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ 'ਤੇ ਦੀਵੇ ਬਾਲ ਕੇ ਉਡੀਕਣਾ ਤੇ ਘਰ 'ਚ ਮਹਿਮਾਨ ਆਉਣ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਦਿਲ ਹੌਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ 'ਚ ਬਿਨਾਂ ਕੰਮ ਤੋਂ ਹੀ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਰਾਤਾਂ ਲਾ ਆਉਣੀਆਂ ਆਪਸੀ ਨਿੱਘੇ ਮੋਹ ਦਾ ਸੂਚਕ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਲਾਲ ਖੰਭਣੀ 'ਚ ਵਲੋਟੀ ਵਸਾਰ ਲਿੱਬੜੀ ਸਾਧਾਰਨ ਸ਼ਗਨਾਂ ਵਾਲੀ ਚਿੱਠੀ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਜੁਆਕਾਂ ਨੂੰ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ। ਉਦੋਂ ਬੰਦਾ ਅੱਜ ਵਾਂਙ ਬਰੈਂਡਾਂ ਦੇ ਸਟਿੱਕਰਾਂ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਘਰੇ ਦਰਜ਼ੀ ਬੁਲਾ ਇੱਕੋ ਥਾਣ 'ਚੋਂ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਸੂਟ ਸਿਵਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਸਤੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਬੰਦਾ ਅੱਜ ਵਾਂਙ ਬੋਰੀਅਤ ਤੋੜਨ ਲਈ ਮਹਿੰਗੇ ਸੀਸ਼ ਮਹਿਲਾਂ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮੱਕੀ 'ਤੇ ਪੌਪ ਕੌਰਨ ਦਾ ਸਟਿੱਕਰ ਦੇਖ ਡੇਢ ਸੌ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਤੇਜ਼-ਤਰਾਰ ਬਿਜਲਈ ਤਕਨੀਕਾਂ, ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਹੋੜ, ਸ਼ੋਹਰਤ ਦੀ ਭੁੱਖ, ਹਊਮੈਂ, ਗ਼ਰੀਬੀ-ਅਮੀਰੀ ਆਦਿ ਜਿਹੇ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਕਾਰਕ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ 'ਚ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰ ਗਏ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਸੁੱਖ-ਚੈਨ ਸਦਾ ਲਈ ਖੋਹ ਕੇ ਲੈ ਗਏ। ਘੱਟ ਬੋਲਣਾ, ਦੁੱਖ ਸਾਂਝਾ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਰਹੱਸਮਈ

ਬਣਨ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਨਾ, ਨੇੜੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਲੁਕਣਮੀਚੀ ਖੇਡਣਾ, ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਆਦਿ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਡੱਬਾ-ਬੰਦ ਉਤਪਾਦ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਮਾਰਟ ਫੋਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁੱਠੀ 'ਚ ਲਈ ਫਿਰਦਾ ਬੰਦਾ ਅੱਜ ਖੁਦ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਬੱਦਲਾਂ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਤਾਜ਼ੀ ਖੋਜ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਹਰ ਚੌਥਾ ਬੰਦਾ ਇਕੱਲਤਾ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲੈਣ ਲਈ ਬਣਾਉਣੀ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ 'ਚ ਕੈਮੀਕਲ ਨਸ਼ੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਉਸ ਅੰਦਰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਘਰ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਕਦੇ ਚਾਨਣੀ ਦੀਵਾਲੀ ਵੇਲੇ ਹੀ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪਲੂਮਣਾਂ 'ਤੇ ਲਟਕਦੇ ਬੰਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅਸਲੀ ਮਨੁੱਖ ਮਨਫੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਵੱਡੇ 'ਕੱਠਾਂ' ਦੇ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਅਕਸਰ ਅੰਦਰੋਂ ਖਾਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਭੀੜਾਂ 'ਚ ਡੌਰ-ਭੌਰ ਹੋਏ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਭੀੜ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਕਾਹਲ ਸਾਫ਼ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਕਰਕੇ ਤਣਾਅ ਤੇ ਅਪਰਾਧ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਪਰਕ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਅਜੋਕਾ ਮਨੁੱਖ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਨਲਾਈਨ ਸ਼ਾਪਿੰਗ ਕਰਦਾ ਏ.ਸੀ ਕਮਰੇ 'ਚੋਂ ਸਮਾਰਟ ਫੋਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਖਰੀਦਦਾਰੀ ਦੀਆਂ ਆਫ਼ਰਾਂ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਮਰਗ ਦੇ ਭੋਗ 'ਤੇ ਵੀ ਘੜੀ ਦੀਆਂ ਸੂਈਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਘਰੋਂ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਰਦਾਸ ਵੇਲੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਲੰਬੀ ਲਾਈਨ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਘਰੇ ਰੋਟੀ ਪਕਾ ਕੇ ਖਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਬਰਗਰ, ਪੀਜ਼ਾ, ਡੋਸਾ ਉਸ ਦੇ ਤਰਜੀਹੀ ਖਾਣੇ ਹਨ। ਬੰਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸਵਾਦ ਲੈਣ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਸਤੂਆਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਗਲ ਜਾਣ ਦੀ ਕਾਹਲ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੋਹ, ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਫੇਸਬੁੱਕ, ਵੱਟਸਐਪ ਆਦਿ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਏ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਤਿਰਿਉਤੀ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਖੁਸ਼ਕੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸਲ 'ਚ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡਾ ਜਨਮ ਪਿਆਰ, ਸਨੇਹ ਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੱਚਾ ਤੇ ਨਿਰਛਲ ਮੋਹ ਸਾਨੂੰ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਚੱਲਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ; ਪਰ ਅਸੀਂ ਇੰਨਾ ਵੀ ਅੱਗੇ ਨਾ ਲੰਘ ਜਾਈਏ ਜਿੱਥੋਂ ਵਾਪਸ ਮੋੜਨਾ ਹੀ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਬਿਰਧ-ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਸੰਤੁਲਿਤ ਜੀਵਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਆਓ, ਅੰਦਰ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ ਤੇ ਇਹ ਵੇਖੀਏ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕੀ ਹੈ, ਇਹ ਖੋਜ ਹੀ ਸਾਡੇ ਸਕੂਨ ਦਾ ਧੁਰਾ ਹੈ; ਬਾਕੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤਾਂ ਵਕਤੀ ਹਨ। ਭੂਤ, ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਸਾਡੀ ਸਹੀ ਸਮਝ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਸਲੀ ਰਸ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸੰਪਰਕ : 94630-24575

(ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੰ: ਟ੍ਰਿ: 13 ਅਗਸਤ 2016 'ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

LL

ਲੋਪ ਹੋ ਰਹੇ ਗੁੱਤਾਂ ਤੇ ਪਰਾਂਦੇ....

-ਗੋਪਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰੀ

ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਰੇਲਾ ਕੀ ਆਇਆ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਲੋਕ ਵਿਰਸਾ ਭੁੱਲਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਔਰਤ ਤੇ ਮਰਦ ਆਪਣੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਸ਼ਿਸਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਸਲੀਲਤਾ ਤੇ ਫੋਕੇ ਫੈਸ਼ਨ 'ਚ ਖੁੱਭਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਗੁੱਤਾਂ ਲਈ ਹਰੇ, ਕਾਲੇ, ਲਾਲ ਪਰਾਂਦਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਇਸ ਯੁੱਗ 'ਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਵਾਲ ਕਟਵਾ ਲਏ ਹਨ ਤੇ ਪਰਾਂਦੇ ਲਾਉਣ ਦਾ ਹਾਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਖੁਸ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਦੇ ਸਾਡੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੀ ਗੁੱਤ ਦੇ ਪਰਾਂਦੇ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਗੂੰਜਦੇ ਸਨ; ਜਿਵੇਂ:

ਕਾਲੀ ਤੇਰੀ ਗੁੱਤ ਤੇ ਪਰਾਂਦਾ ਤੇਰਾ ਲਾਲ ਨੀ,

ਰੂਪ ਦੀਏ ਰਾਣੀਏ ਪਰਾਂਦੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਨੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ 'ਚ ਨਾਰੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਲਈ ਪਰਾਂਦੇ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਝਲਕਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਪੁਰਾਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੇ ਦਬੋਚ ਲਿਆ ਹੈ।

ਔਰਤਾਂ ਵਾਲ ਕਟਵਾਣ ਸੈਲੂਨ ਜਾਂ ਬਿਊਟੀ ਪਾਰਲਰ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲੈ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਆਧੁਨਿਕ ਹੋਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ, ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਸੁਆਦ ਆਪਣੇ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ 'ਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੈ ਉਹ ਬਣਾਵਟੀ ਹਾਰ

ਸ਼ਿੰਗਾਰ 'ਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ।

ਹੁਣ ਪਰਾਂਦੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਪੰਦਾ ਵੀ ਮੰਦਾ ਪੈਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਵਾਲ ਕਟਵਾ ਕੇ ਜੀਨ ਜਾਂ ਟਾਪ ਪਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਰਾਂਦੇ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਗੁੱਤਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ।

ਸੋ, ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਗਿੱਟਿਆਂ ਤਕ ਪਰਾਂਦਾ ਹੁਸਨ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਦ ਲਗਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਪਰਾਂਦੇ ਟਰੱਕਾਂ ਦੇ ਮੋਹਰੇ ਜਾਂ ਪਿੱਛੇ ਲਟਕਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਕਾਲੇ ਪਰਾਂਦਿਆਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ 'ਚ ਟਰੱਕ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਜੇ ਟਰੱਕਾਂ ਵਾਲੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਬਜ਼ਾਰ 'ਚੋਂ ਪਰਾਂਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਵਾਲਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ 'ਚ ਵੀ ਪਰਾਂਦਿਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਖ਼ਾਸੀਅਤ ਹੈ। ਵਾਲਾਂ 'ਚ ਪਰਾਂਦਾ ਗੁੰਦਣ ਨਾਲ ਵਾਲ ਲੰਮੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਟੁੱਟਦੇ ਵੀ ਘੱਟ ਹਨ। ਜ਼ਿਕਰ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਬੁੱਢੀਆਂ ਕੰਜਕਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਪਰਾਂਦੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਮੀਢੀਆਂ ਗੁੰਦਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਕ ਤਾਂ ਵਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ 'ਚ ਇਜ਼ਾਫ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਵਾਲ ਵੀ ਲੰਮੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਪਰਾਂਦਾ ਵਾਲਾਂ 'ਚ ਲਟਕਦਾ ਤੇ ਹੁਲਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਬੜਾ ਹੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਪਰਾਂਦਾ ਲੋਪ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਦੇ ਇਹ ਨਾਰੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦਾ ਅਟੁੱਟ ਅੰਗ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੋਬਾਇਲ : 80549-01608

(ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਗਰਣ 07-01-2017 'ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਟਾਵੇਂ-ਟਾਵੇਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਘੁਮਿਆਰ ਭਾਂਡੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਤੇ ਆਵੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਉਂਕਿ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸਟੀਲ ਤੇ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਬਣੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ ।

ਇੰਞ ਬਣਦੇ ਹਨ ਕਾੜ੍ਹਨੀਆਂ, ਚਾਟੀਆਂ, ਘੜੇ ਤੇ ਮੱਟ

ਘੁਮਿਆਰ ਭਾਂਡੇ ਕਿਵੇਂ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਕਿਵੇਂ ਆਵੀ ਵਿੱਚ ਪਕਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਦੱਸਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਪਹਿਲਾਂ ਚੰਗੀ ਚੀਕਣੀ ਕਾਲੀ ਮਿੱਟੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਂ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿੱਥੋਂ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੁੰਦੀ,

ਉਸ ਨੂੰ ਗਧਿਆਂ 'ਤੇ ਢੇ ਕੇ ਭਾਂਡੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ । ਫੇਰ ਉਸ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਘਾਣੀ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਜਦ ਘਾਣੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਮੱਖਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਲਾਇਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਭਾਂਡੇ ਚੱਕ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਜਿਹੜਾ ਭਾਂਡਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਓਨੀ ਕੁ ਗੋਈ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਚੱਕ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਰੱਖੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਫੇਰ ਚੱਕ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਸੁਰਾਖ ਵਿੱਚ ਡੰਡਾ ਪਾ ਕੇ ਚੱਕ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਘੁਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਫੇਰ ਸੁਰਾਖ ਵਿੱਚੋਂ ਡੰਡੇ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਫਿਰ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥਾਂ

ਨਾਲ ਰੱਖੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਡੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਫੇਰ ਡੋਲੇ ਹੋਏ ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਇਕ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਕੱਟ ਕੇ ਚੱਕ ਤੋਂ ਲਾਹ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਸੁੱਕਣ ਲਈ ਰੱਖ ਦਿੰਦੇ ਸਨ । ਕਈ ਭਾਰੇ ਭਾਂਡੇ ਜਿਵੇਂ ਚਾਟੀਆਂ, ਕਾੜ੍ਹਨੀਆਂ, ਘੜੇ, ਮੱਟਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਘੜੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਬਣੀ ਦਰਨੀ ਫੜ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਹੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਬਣੀ ਥਾਪੀ ਨਾਲ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਕਈ ਭਾਂਡਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇ ਠਿੱਡਾਂ

ਤੇ ਚਮਕੀਲੇ/ਅਬਰਕ ਵੀ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ । ਕਈਆਂ ਦੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਨਾਲ ਲਾਈਨਾਂ ਵੀ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ । ਜਦ ਭਾਂਡੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਭਾਂਡਿਆਂ ਨੂੰ ਆਵੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਪਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ । ਭਾਂਡੇ ਪਕਾਉਣ ਲਈ ਪਾਥੀਆਂ, ਲੱਕੜਾਂ ਦਾ ਬੂਰਾ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਇਹ ਸੀ ਭਾਂਡੇ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ । ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਟਾਵੇਂ-ਟਾਵੇਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਘੁਮਿਆਰ ਭਾਂਡੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਵੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

(ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਗਰਣ 22-7-2017 'ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

LL

ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਬਦਲਦੀ ਤਸਵੀਰ

-ਇੰਦਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਜੀਵਨ ਵਿਧੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਪਹਿਰਾਵਾ, ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਉਹ ਸਮਾਜ ਹੀ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ, ਵਿਗਿਆਨ, ਭੂਤ, ਵਰਤਮਾਨ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਅੰਸ਼ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਖਰੇਵਾਂ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਤਸਵੀਰ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਨੂੰ ਸਵਾਰਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਭੂਗੋਲਿਕ ਹੱਦਾਂ ਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਾਡਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਦੀ ਉਹ ਵਿਧੀ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਇਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਢਾਲਦੀ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਚਾਰ, ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਪਸਾਰ ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਤੇ ਖਪਤ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਲਈ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਲੀਹਾਂ ਉੱਪਰ ਅਧਾਰਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵੱਸ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਾ ਹੀ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ; ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ, ਵਡੇਰੀ ਤੇ ਸੂਝ ਭਰੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹੋਵੇ—ਤੇ ਸਾਡਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਬਹੁਤ ਅਮੀਰ ਤੇ ਬੌਧਿਕਤਾ ਭਰਪੂਰ। ਜਦੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਰੁੱਖਾਂ ਤੇ ਗੁਫਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਕੱਟਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਘਰ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੰਤਾਪ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਭੋਗਿਆ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕ ਬੇਘਰੇ ਹੋਏ। ਪੰਜਾਬੀ

ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਕਦਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜੋ ਜਿਊਣ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਮਟਕ ਨਾਲ ਜਿਊਣ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਾਡਾ ਇਹੀ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸਾ ਸੰਕਟ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕਾਰਨ ਸਾਡਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਢਲਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨੌਜਵਾਨ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨਾ ਜਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਾਨਸਿਕ ਬੇਚੈਨੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਗਾਤਾਰ ਮਨੋਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਪੇਂਡੂ ਖੇਡ ਮੇਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉੱਥੇ ਅੱਜ ਮੇਲੇ ਲੱਚਰ ਗਾਇਕੀ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣ ਗਏ ਹਨ।

ਹੁਣ ਤਾਂ ਪੈਸੇ ਦੀ ਚਮਕ ਕਾਰਨ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਢਾਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਣੇ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ, ਮੇਲਿਆਂ, ਖੇਡਾਂ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਬਦਲ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਚੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਗਲਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਸੀ।

ਅੱਜ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਹੀ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਬੜੀ ਅਣਖ ਨਾਲ ਇਹ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਆਪਣਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਕੀਮਤੀ ਵਿਰਸਾ ਭੁੱਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਟੁੱਟਣਾ, ਸੱਥਾਂ ਦਾ ਖਤਮ ਹੋਣਾ, ਤ੍ਰਿੰਝਣਾਂ ਦੀ ਰੋਣਕ, ਰਿਸ਼ਤੇ-ਨਾਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਸਾਡਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਹੈ । ਨਵੀਂ ਤਕਨਾਲੋਜੀ, ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਾਧਨ, ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਵਸੀਲੇ, ਮੀਡੀਆ, ਕੰਪਿਊਟਰ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਵਰਗੇ ਸਾਧਨ ਸਮੁੱਚੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਗਲੋਬਲ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹਨ । ਵਕਤ ਅਤੇ ਥਾਂ ਦੀਆਂ ਦੂਰੀਆਂ ਖਤਮ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਤਾਕਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪਛੜੇ ਤੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਬਣਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ; ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਾਡਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਵਿਛੜਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਨਿੱਘਰਦੀ ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਡਾ ਘਰ-ਬਾਰ, ਰਿਸ਼ਤੇ-ਨਾਤੇ, ਮਨੁੱਖੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਇਹ ਸਭ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਦੇਣ ਹਨ । ਪਰ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਰਾਹੀਂ ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੇ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਹੈ ਉਹ ਸਾਡੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਸਾਡਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਗੰਧਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਤੇ ਵੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਬਦਲਣ ਦਾ ਅਸਰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇ-ਨਾਤਿਆਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਹੋ ਸਕੇ ।

ਮੋਬਾਇਲ : 98886-90280

(ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਗਰਣ 24-06-2017 'ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

ਸਾਵਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ

-ਸੁਖਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਸਾਲ ਦੇ ਦੇਸੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੇ ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਨੂੰ ਔਰਤਾਂ ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਨਵ-ਵਿਆਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੈ ਕਿ ਸਾਵਣ ਵੀਰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰੇ, ਭਾਦੋਂ ਚੰਦਰਾ ਵਿਛੋੜਾ ਪਾਏ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਔਰਤਾਂ ਸਾਵਣ ਮਹੀਨੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹਮਦਰਦ ਮੰਨਦੀਆਂ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਤੀਆਂ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸਟੇਜਾਂ ਅਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਰੇਡੀਓ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ; ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਮਹੱਤਵ ਅਣਗੌਲਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਅਜੋਕੇ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸਾਵਣ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਕਾਇਮ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਫੀਸਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਜੇ ਵੀ ਸਾਵਣ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਨਵ-ਵਿਆਹੀਆਂ ਪੇਕੇ ਘਰ ਰਹਿ ਕੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਕਿ ਤਰਕ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਨਵ-ਵਿਆਹੀ ਨੂੰ ਹ ਦਾ ਸੱਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨਾ ਲੱਗਣ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਜੋਂ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਔਰਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵਧੀਆ-ਵਧੀਆ ਪਕਵਾਨ, ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਖੀਰ, ਪੂੜੇ ਖਵਾਉਣ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਚਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਉਣ ਗਰਮੀ ਤੇ ਹੁੰਮੂਸ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹਰੇਕ ਦਾ ਜੀਅ ਤਲਿਆ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਖਾਣ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਪੇਕੇ ਜਾਣ ਦਾ ਚਾਅ, ਨੱਚਣਾ-ਟੱਪਣਾ, ਪੀਂਘਾਂ ਪਾਉਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਕਿ ਨੌਕਰੀ ਪੇਸ਼ਾ ਔਰਤਾਂ ਵੀ ਸਾਵਣ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦੀਆਂ ਹਨ । ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨਾਂ, ਦਫ਼ਤਰਾਂ, ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਉਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਮਨਾ ਹੀ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਮੂਲੀਅਤ ਵਧੇਰੇ ਕਰ ਕੇ ਰਸਮੀ ਜਿਹੀ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ

ਜਿੰਦਾ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ; ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸਾਡੀ ਦੁਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਹੱਸਣ, ਖੇਡਣ, ਨੱਚਣ, ਧਮਾਲਾਂ ਪਾਉਣ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੇ ਪਕਵਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ, ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡਾ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸਾ ਸਾਂਝਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣਿਆ ਰਹੇ ।

ਮੋਬਾਇਲ : 98728-40095

(ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਗਰਣ 22-07 -2017 'ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ !)

LL

ਵਿਰਾਸਤ ਤਲਾਅ, ਟੋਭੇ, ਢਾਬ, ਡਿੱਗੀਆਂ ਅਤੇ ਖੂਹ

-ਵਿਜੈ ਬੰਬੇਲੀ

ਨਦੀਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਵਾਂ ਪਿੰਡ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸ੍ਰੋਤ, ਜਿਹੜਾ ਸਾਲ ਭਰ ਕੰਮ ਦੇ ਸਕੇ, ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਪਿੰਡ ਦੀ ਮੋੜੀ ਗੱਡੀ ਜਾਂਦੀ । ਪੂਰਾ ਸਾਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਸੁਚਾਰੂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੱਲਦੇ ਰਹਿਣ, ਇਸ ਲਈ ਛੱਪੜ, ਡਿੱਗੀਆਂ ਅਤੇ ਖੂਹ ਆਦਿ ਪੁੱਟੇ ਜਾਂਦੇ । ਵੱਡੇ ਤਲਾਬਾਂ, ਵੱਡੇ ਟੋਭਿਆਂ, ਡੂੰਘੀਆਂ ਢਾਬਾਂ, ਮਜ਼ਬੂਤ ਡਿੱਗੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਮਣੇ ਵਾਲੇ ਖੂਹਾਂ ਦੇ ਖੰਡਰਾਤ ਅੱਜ ਵੀ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਦਿਸ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਕੁਝ ਸਾਂਭੇ ਹੋਏ ਵੀ ਹਨ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਐਵੇਂ ਨਾ-ਮਾਤਰ । ਅੱਜ ਵੀ ਸੈਂਕੜੇ ਤਲਾਅ-ਖੂਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਟਕਦੇ ਬੁੱਢਿਆਂ-ਠੇਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉਜਾੜਾਂ-ਗੁੰਮਨਾਮੀ 'ਚ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਵਾਰਸਾਂ' ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਖੋਹ-ਖਿੰਜ ਕੇ ਬੇਦਖਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਤਲਾਅ : ਇਹ ਆਮ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਮਤ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਆਕਾਰੀ ਡੂੰਘਾ ਟੋਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਭਰ ਜਾਵੇ । ਪੁਰਾਣੇ ਵੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਯੁਗਤ ਲੜਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕਮਾਉਣ ਲਈ । ਵਰਖੇਈ ਜਲ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਖਿੱਤੇ ਦੀ ਮਿਣਤੀ, ਢਲਾਣ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਕਿਸਮ ਵੇਖ ਕੇ ਟੋਏ ਦਾ ਥਾਂ ਅਤੇ ਆਕਾਰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਗਹਿਰ-ਗੰਭੀਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਅਤੇ ਗਿਣਤੀ-ਮਿਣਤੀ ਉਪਰੰਤ ਕਾਰਗਰ ਉਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਤਲਾਅ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਨਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਅਜਿਹੇ ਸੋਹਣੇ ਤਲਾਅ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ੧੧ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਆਏ ਯਾਤਰੀ ਅਲਬਰੂਨੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਅਲਹਿੰਦ' ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, 'ਜਦ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਹਿੰਦ ਦੇ ਤਲਾਅ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਅਜਿਹੇ ਤਲਾਅ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਤਾਂ ਦੂਰ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਵੰਗ ਨਾਲ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ।'

ਪਿੰਡ-ਸ਼ਹਿਰ ਤਾਂ ਘੁੱਗ ਵੱਸਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਿੱਥੇ ਹਨ ਤਲਾਅ ? ਹਾਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਆਸਥਾ ਤਹਿਤ ਕੁਝ ਤਲਾਅ ਸਾਂਭੇ ਪਏ ਹਨ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਧਾਰਮਿਕ

ਆਸਥਾ ਵਾਲੇ ਤਲਾਅ ਉੱਤੇ ਵੀ ਕਾਰ-ਸੇਵੀ ਬਾਬਿਆਂ ਨੇ ਉਹੀ ਪੱਥਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੇ ਟਾਇਲਟਾਂ, ਬਾਥਰੂਮਾਂ, ਰਸੋਈਆਂ 'ਚੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਹਰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤੀ ਇਮਾਰਤ ਉੱਤੇ ਟੰਗ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਜੀਵਨ-ਜਾਚ 'ਚ ਕਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਵੰਡਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਤਲਾਅ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ 'ਚ ਗੁੰਮ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ।

ਛੱਪੜ : ਛੱਪੜ (ਟੋਭਾ), ਤਲਾਅ ਦਾ ਨਿੱਕੜਾ ਪਰ ਅਣ-ਸੁਲਝਿਆ ਰੂਪ ਹੈ । ਛੱਪੜ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਛੱਪੜਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਵੀ ਉਸਾਰੀ ਅਤੇ ਲਿੱਪਣ-ਪੋਚਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ । ਛੱਪੜ ਪਿੰਡ ਦੀ ਧੜਕਣ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਲਾਗੇ ਅਕਸਰ ਸਾਂਝੇ ਸਥਾਨ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਵੇਣੀਆਂ ਵੀ, ਜਿੱਥੇ ਸੱਥ ਬਹਿੰਦੀ, ਚੁੰਵ-ਚਰਚਾ ਚੱਲਦੀ । ਛੱਪੜਾਂ ਦੁਆਲੇ ਸੰਘਣੇ ਦਰੱਖਤ ਹੁੰਦੇ । ਗਰਮੀਆਂ 'ਚ ਲੋਕ ਮੰਜੇ ਡਾਹੁੰਦੇ । ਪਾਲੀ ਆਪਣੇ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਦੇ । ਬਰਸਾਤੀ ਪਾਣੀ ਘੇਰ ਕੇ ਛੱਪੜ 'ਚ ਲਿਆਉਂਦੇ ਜਿਹੜਾ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ।

ਢਾਬ : ਢਾਬਾਂ, ਛੱਪੜਾਂ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਪਰ ਗਹਿਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ । ਲੰਬਾਈ-ਚੌੜਾਈ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾਲੋਂ ਕਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾ ਸੁੱਕੇ ਬੱਸ ਇਹੋ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੁੰਦਾ । ਢਾਬ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸਦਾ ਨਿਰਮਲ ਰਹੇ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੱਛੂ-ਮੱਛੀਆਂ ਛੱਡੇ ਜਾਂਦੇ, ਸਾਝਰੇ-ਆਥਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਟੇ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ । ਢਾਬ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਤਲਾਅ-ਵੱਡੇ ਛੱਪੜਾਂ ਵਾਂਗ ਰੋਜ਼ਮਰ੍ਹਾ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਗਹਿਮਾ-ਗਹਿਮੀ ਰਹਿੰਦੀ । ਤਰਖਾਣ, ਪਥਰੇ, ਘੁਮਿਆਰ, ਮੋਚੀ ਆਦਿ ਜਿਵੇਂ ਢਾਬ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦੇ । ਖੁਸ਼ੀ-ਗਮੀ ਦੀਆਂ ਸਭ ਰਸਮਾਂ ਮੌਕੇ ਮਿੱਟੀ ਕੱਢੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਜੋ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਗਹਿਰਾਈ ਵੀ ਵਧੇ ਅਤੇ ਪੁਰ-ਪਰਾਈ ਵੀ ਘਟੇ ਤਾਂ ਜੋ ਪਿੰਡ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੰਮਾ ਹੋ ਸਕੇ । ਛੱਭ (ਸਦਾ ਵਗਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਨੇੜਲੇ ਜਲ-ਕੁੰਡ) ਨੇੜਲੀਆਂ ਢਾਬਾਂ ਆਮ ਕਰਕੇ ਕੁਦਰਤੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ।

ਡਿੱਗੀ : ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਤਲ ਡੂੰਘਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਪਾਣੀ ਖਾਰਾ ਹੁੰਦਾ, ਖੂਹ ਪੁੱਟਣਾ ਮਹਿੰਗਾ ਹੋਵੇ, ਉੱਥੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਡਿੱਗੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ । ਮਾਲਵਾ ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਕਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਟੁੱਟੀਆਂ-ਫੁੱਟੀਆਂ ਡਿੱਗੀਆਂ ਦੇ 'ਅਸਥ' ਅੱਜ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ । ਡਿੱਗੀਆਂ ਕੱਚੀਆਂ-ਪੱਕੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ

ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ । ਡੰਗਰਾਂ ਲਈ ਵੱਖ ਅਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ ਵੱਖ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੱਧਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਹਿਰਾ ਹੋਵੇ, ਉੱਥੇ ਸਾਂਝੀ ਡਿੱਗੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ । ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੜੀ ਕਿਫਾਇਤ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਦੇਸੀ ਘਿਉ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ; ਡਿੱਗੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਸਰੋਤ ਹੁੰਦੇ—ਵਰਖਾ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨਦੋਜ ਪਾਣੀ ।

ਖੂਹ : ਖੂਹ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਨ, ਪੀਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸਿੰਚਾਈ ਵਾਲੇ । ਖੂਹਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਈਸਾ ਤੋਂ ਵੀ ਸੈਂਕੜੇ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਹੈ । ਖੂਹ ਦੀ ਪੁਟਾਈ ਸਮੇਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਦੱਸਦੇ ਅਜੇ ਪਾਣੀ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਦੂਰ ਹੈ । ਖੂਹ ਦਾ ਘੇਰਾ ਉੱਥੇ ਉੱਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ।

ਖੂਹ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੰਜੀਵਨੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਜਿਉਂ ਹੀ ਖੂਹ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਢੋਲ-ਨਗਾਰੇ ਵੱਜ ਉੱਠਦੇ । ਖੂਹਾਂ ਦੁਆਲੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀ ਝਿੜੀ ਉੱਗਮਦੀ, ਜਿੱਥੇ ਪਰਿੰਦੇ ਆਲ੍ਹਣਾ ਪਾਉਂਦੇ । ਇਹ ਦੌਰ ਉਹ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਅਤੇ ਸਰਬੱਤ ਦੀ ਸੁਰ ਭਾਰੂ ਸੀ । ਮੁਹੱਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖੂਹ ਹੀ ਧੜਕਦੀਆਂ ਲੋਕ-ਰੀਤਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਚਿੜੀ ਚੂਕਣ ਅਤੇ ਕੁੱਕੜ ਦੀ ਬਾਂਗ ਨਾਲ ਹੀ ਖੂਹਾਂ ਉੱਤੇ ਜਿੰਦਗੀ ਚਹਿਕ ਉੱਠਦੀ । ਬਜ਼ੁਰਗ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਖੂਹ ਗੋੜ ਕੇ ਜਾਂ ਡੋਲ ਖਿੱਚ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਡਿੱਗੀਆਂ ਅਤੇ ਖੂਰਲੀਆਂ ਭਰ ਦਿੰਦੇ ।

ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ : ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰੇ-ਭਰੇ ਖੇਤਰ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਹੀ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੋਮੇ ਸਹਿਜ-ਸਰਲ ਸਨ । ਦੂਰ-ਦੂਰ ਫੈਲੇ ਜੰਗਲ, ਪੰਜਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਉੱਪ-ਨਦੀਆਂ ਅਤੇ ਲਗਭਗ 17-18 ਹਜ਼ਾਰ ਤਲਾਬ-ਟੋਭੇ ਸਨ । ਅਫ਼ਸੋਸ ! ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਵੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੋਮਿਆਂ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਲ ਸੰਕਟ ਵੀ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੱਛੀ-ਬੋਰ ਹਾਫਲਿਆਂ (ਹੰਭ ਗਿਆ) ਵਾਂਗ ਡੂੰਘੀਆਂ ਤੱਗੀਆਂ ਵੀ ਬਾਹਰ ਉਲੱਦੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਸੋਚੇ ਕਿ ਪਤਾਲ ਤਕ ਪਾਣੀ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਢਾਈ ਲੱਖ ਵਰ੍ਹੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਆਪਾਂ ਟੋਭਿਆਂ, ਢਾਬਾਂ ਅਤੇ ਸਰੋਵਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਰੋਕਾਂਗੇ ।

ਮੋਬਾਈਲ: 94634-39075

ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੋਰ ਸੀ

-ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੰਮੂ

ਜਦੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ।
ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਕੋਲ ਬਹਿੰਦੇ ਸੀ ।
ਨਾ ਮਨ 'ਚ ਕੋਈ ਚੋਰ ਸੀ ।
ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੋ ਸੀ ।

ਪਿਆਰ 'ਚ ਪੀਂਘਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਸੀ ।
ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਗਲ ਲਾਉਂਦੇ ਸੀ ।
ਬਸ ਹਾਸਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਦੌਰ ਸੀ ।
ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਾ...

ਭਾਈਆਂ ਜਿਹਾ ਪਿਆਰ ਸੀ ।
ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ ।
ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਸਭ ਦਾ ਗੌਰ ਸੀ ।
ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਾ...

ਨਾ ਧਨ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਲੋੜ ਸੀ ।
ਨਾ ਘਰ 'ਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹ ਸੀ ।
ਪ੍ਰਾਹੁਣਾਚਾਰੀ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਸੀ ।
ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਾ...

ਨਾ ਝਗੜੇ ਨਾ ਝੇੜੇ ਸੀ ।
ਨਾ ਦਿਲਾਂ 'ਚ ਬਖੇੜੇ ਸੀ ।
ਖੁਸ਼ੀਆਂ 'ਚ ਮਨ ਲੋਰ ਸੀ ।
ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਾ...

ਦੁੱਖ ਵੀ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਜਰਦੇ ਸੀ ।
ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਮਰਦੇ ਸੀ ।
ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਦੀ ਪੱਕੀ ਡੋਰ ਸੀ ।
ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਾ...

ਆਟਾ ਚੀਨੀ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਸੀ ।
ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਖਾ ਆਉਂਦੇ ਸੀ ।
ਨਾ ਦਿਲ 'ਚ ਕਿਸੇ ਦੇ ਖੋਰ ਸੀ ।
ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਾ...

ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਸੀ ।
ਗੱਲ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਸੀ ।
ਗੱਲ-ਗੱਲ 'ਤੇ ਨੂੰ ਸੋਰ ਸੀ ।
ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਾ...

ਸੱਚ ਦਾ ਹਰ ਥਾਂ ਨੂਰ ਸੀ ।
ਇੱਕ ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਗਰੂਰ ਸੀ ।
ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਨੱਚਦਾ ਮੋਰ ਸੀ ।
ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਾ...

ਕੱਚੇ ਕੋਠਿਆਂ 'ਚ ਬਸੇਰਾ ਸੀ ।
ਸੁੱਖਾਂ 'ਚ ਚੜ੍ਹਦਾ ਸਵੇਰਾ ਸੀ ।
ਸਭ ਦੀ ਆਪਣੀ ਟੋਰ ਸੀ ।
ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੋਰ ਸੀ ।

ਸੰਪਰਕ : 094196-36562

LL

ਸੱਭਿਆਚਾਰ

ਅੱਜ ਕਿਉਂ ਮਿਲ ਜੁਲ ਕੇ ਬਹਿੰਦੇ ਨਹੀਂ,
ਕਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਨਹੀਂ,
ਸੱਚੇ ਦੀ ਸੁਣ ਕੇ ਸਹਿੰਦੇ ਨਹੀਂ,
ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਸੈਨੂੰ ਦਿੱਸਦਾ ਨਹੀਂ,
ਅੱਜ ਕਿੱਧਰ ਪਿਆਰ-ਦੁਲਾਰ ਗਿਆ ।
ਜੇ ਸਾਂਭ ਸਕੋ ਤਾਂ ਸਾਂਭ ਲਵੋ,
ਸਾਡੇ ਪੱਲਿਉਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਗਿਆ ।

ਅੱਜ ਰਿਸ਼ਤੇ-ਨਾਤੇ ਮੁੱਕ ਗਏ ਨੇ,
ਕਿਉਂ ਖੂਨ ਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁੱਕ ਗਏ ਨੇ,
ਸਭ ਪੈਸੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਝੁੱਕ ਗਏ ਨੇ,
ਜਿੱਧਰ ਵੀ ਵੇਖੋ ਜਣਾ-ਖਣਾ,
ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦ ਕਰ ਪਾਰ ਗਿਆ ।
ਜੇ ਸਾਂਭ ਸਕੋ ਤਾਂ ਸਾਂਭ ਲਵੋ,
ਸਾਡੇ ਪੱਲਿਉਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਗਿਆ ।

ਕਿਤੇ ਦੀਨ ਧਰਮ ਨਾ ਦਿੱਸਦਾ ਏ,
ਮਾੜਾ ਹੀ ਇੱਥੇ ਪਿੱਸਦਾ ਏ,
ਕਾਮੇ ਦਾ ਖੂਨ ਹੀ ਰਿੱਸਦਾ ਏ,
ਅੱਜ ਰਖਵਾਲਾ ਹੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ,
ਕਿਉਂ ਕਰਕੇ ਤਾਰੋ-ਤਾਰ ਗਿਆ ।
ਜੇ ਸਾਂਭ ਸਕੋ ਤਾਂ ਸਾਂਭ ਲਵੋ,
ਸਾਡੇ ਪੱਲਿਉਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਗਿਆ ।

ਅੱਜ ਨੀਅਤਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਖੋਟਾਂ ਨੇ,
ਆਪਣੇ ਹੀ ਮਾਰਦੇ ਚੋਟਾਂ ਨੇ,
ਸਭ ਨੂੰ ਭਰਮਾਇਆ ਨੋਟਾਂ ਨੇ,
ਅੱਜ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਕੋਈ ਰਹਿ ਗਿਆ ਏ,

ਜੋ ਕਰ ਸਭ ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਗਿਆ ।
ਜੇ ਸਾਂਭ ਸਕੋ ਤਾਂ ਸਾਂਭ ਲਵੋ,
ਸਾਡੇ ਪੱਲਿਉਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਗਿਆ ।

ਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗੇ ਭਾਂਡੇ ਨੇ,
ਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢੇ ਨੇ,
ਸਭ ਤੱਕਦੇ ਕੱਢ-ਕੱਢ ਆਂਡੇ ਨੇ,
ਨਾ ਬਚਪਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗਾ ਏ,
ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਰੁਲ ਸਤਿਕਾਰ ਗਿਆ ।
ਜੇ ਸਾਂਭ ਸਕੋ ਤਾਂ ਸਾਂਭ ਲਵੋ,
ਸਾਡੇ ਪੱਲਿਉਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਗਿਆ ।

ਆਪਣਿਆਂ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ,
ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਭਰਦੇ ਹਾਂ,
ਫੋਕੀ ਸ਼ਾਨ ਲਈ 'ਜੱਸਿਆ' ਮਰਦੇ ਹਾਂ,
ਪੈ ਰਹੇ ਵਿਤਕਰੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ,
ਬਾਪੂ ਹੀ ਨੋਟ ਡਕਾਰ ਗਿਆ ।
ਜੇ ਸਾਂਭ ਸਕੋ ਤਾਂ ਸਾਂਭ ਲਵੋ,
ਸਾਡੇ ਪੱਲਿਉਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਗਿਆ ।

ਜੈ ਸਿੰਘ 'ਜੱਸਾ'

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ (ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਬ੍ਰਾਂਚ),

ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

M: 99150-38294, 9781401142

LL

ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਕਾਰਜ

ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਦੁਰਕਾਰੇ/ਤ੍ਰਿਸਕਾਰੇ, ਅਪੰਗ, ਲੂਲੇ-ਲੰਗੜੇ, ਅਪਾਹਿਜਾਂ, ਅਨਾਥਾਂ ਅਤੇ ਲਾਵਾਰਸਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਨੀਂਹ ਮਹਾਨ ਕਰਮਯੋਗੀ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਨ 1947 ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਗਤ ਜੀ ਕੋਲ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੇਵਾਦਾਰ ਸੀ, ਨਾ ਕੋਈ ਰਹਿਣ ਲਈ ਉਚਿਤ ਇਮਾਰਤ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਜਾਂ ਦਵਾਈਆਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਲੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਾਂ ਪੈਸੇ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਸੀ। ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਇਸ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪੰਥ 'ਤੇ ਨਿਕਲੇ—ਲੋਕ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਗਏ ਕਾਰਵਾਂ ਬਣਦਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਡਾ: ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਅਣਥੱਕ ਮਿਹਨਤ, ਲਗਨ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਨਾ-ਕੇਵਲ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਲਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕ ਗੌਰਵਪੂਰਣ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਹੈ।

ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ...

ਨਿਵਾਸ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ :- 1764 ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣਾ ਘਰ।

ਇਲਾਜ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ :- *ਦਵਾਈਆਂ, *ਮੈਡੀਕਲ ਲੈਬਰਟਰੀ, *ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਥਿਏਟਰ, *ਮੁੜ ਵਸੇਬਾ ਕੇਂਦਰ, *ਐਂਬੂਲੈਂਸ, *ਮਸਨੂਈ ਅੰਗ ਕੇਂਦਰ, *ਫਿਜ਼ਿਓਥੈਰੈਪੀ ਸੈਂਟਰ, *ਡੈਂਟਲ ਕਲੀਨਿਕ, *ਅਲਟਰਾ ਸਾਊਂਡ ਸੈਂਟਰ, *ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਕਲੀਨਿਕ, *ਮੰਦ-ਬੁੱਧੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸੰਵੇਦੀ-ਕੇਂਦਰ, *ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਮੁੱਢਲਾ ਕੰਨ ਸੁਣਵਾਈ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਪੁਰਨਵਾਸ ਕੇਂਦਰ, *ਕੰਨਾਂ ਦੇ Cochlear Implant ਵਾਸਤੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਥਿਏਟਰ *ਆਪਣਾ ਘਰ, * ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ।

ਜਾਗਰੂਕਤਾ :- * ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ, * ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, * ਕਿਤਾਬਚੇ ਅਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ, * ਸੈਮੀਨਾਰ ਅਤੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪ।

ਵਾਤਾਵਰਨ :- *ਨਰਸਰੀ,*ਪਾਣੀ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਲਾਂਟ,*ਦਰੱਖਤ ਲਗਾਉਣਾ, *ਕੁਦਰਤੀ ਖੇਤੀ, *ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਮੁਹਿੰਮਾਂ।

ਮੁਫਤ ਵਿਦਿਅਕ ਸਹੂਲਤਾਂ:

- * ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਆਦਰਸ਼ ਸੀਨੀ. ਸੈਕੰ: ਸਕੂਲ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

- * ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸਕੂਲ ਆਫ਼ ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
- * ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਕਿੱਤਾ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
- * ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਆਦਰਸ਼ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਬੁੱਟਰ ਕਲਾਂ ਕਾਦੀਆਂ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ।
- * ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸਕੂਲ ਆਫ਼ ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, (ਪਲਸੋਰਾ) ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।
- * ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸਕੂਲ ਫਾਰ ਡੈੱਫ, ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
- * ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸਕੂਲ ਫਾਰ ਡੈੱਫ, ਕਟੌਰਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ।
- * ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸਕੂਲ ਫਾਰ ਡੈੱਫ, ਬੁੱਟਰਕਲਾਂ, ਕਾਦੀਆਂ।
- * ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸਕੂਲ ਫਾਰ ਡੈੱਫ, ਪੱਟੀ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ।

ਨਿਵਾਸ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ :

ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਦੀਆਂ 7 ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਬ੍ਰਾਂਚਾਂ ਵਿੱਚ *1764 ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਗ੍ਰਸਤ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸੁਚੱਜਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ।

ਅਗਸਤ 2017 ਤਕ ਸਮੂਹ ਬ੍ਰਾਂਚਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਰੋਗੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ :

ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ	-396	ਏਡਜ਼ ਵਾਲੇ	-18
ਅਧਰੰਗ/ ਪੋਲੀਏ ਵਾਲੇ	-159	ਮਿਰਗੀ ਵਾਲੇ	-208
ਮੰਦ-ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ	-378	ਕੈਂਸਰ ਵਾਲੇ	-01
ਗੁੰਗੇ ਬੋਲੇ	-157	ਸ਼ੂਗਰ ਵਾਲੇ	-80
ਬਜ਼ੁਰਗ	-146	ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	-100
ਜ਼ਖਮਾਂ ਵਾਲੇ	-34	ਛੱਡੇ ਗਏ ਬੱਚੇ	-07
ਟੀ.ਬੀ. ਵਾਲੇ	-17	ਠੀਕ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਰੋਗੀ	-22
ਨੇਤਰਹੀਣ	-41	ਕੁੱਲ ਜੋੜ	*1764

* ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਉਪਰੰਤ ਠੀਕ ਹੋਏ ਮਰੀਜ਼ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਬ੍ਰਾਂਚਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ :	ਰੋਗੀ
1. ਮੁੱਖ ਬ੍ਰਾਂਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਬੱਚਾ ਵਾਰਡ, ਮਾਤਾ ਮਹਿਤਾਬ ਕੌਰ ਵਾਰਡ, ਭਾਈ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਵਾਰਡ)	374
2. ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ	854
3. ਪੰਡੋਰੀ ਵੜੈਚ ਬ੍ਰਾਂਚ	82
4. ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਬ੍ਰਾਂਚ	93
5. ਜਲੰਧਰ ਬ੍ਰਾਂਚ	39
6. ਸੰਗਰੂਰ ਬ੍ਰਾਂਚ	228
7. ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ (ਪਲਸੋਰਾ) ਬ੍ਰਾਂਚ	94
ਕੁੱਲ ਮਰੀਜ਼	1764

ਇਲਾਜ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ :

(ੳ) ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਅਤੇ ਲੈਬਾਰਟਰੀ : ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਅਤੇ ਲੈਬਾਰਟਰੀ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਖਰਚ 90 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਹੈ ।

(ਅ) ਸਹਾਇਕ ਸਟਾਫ਼ : ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀਆਂ ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਟੈਕਨੀਕਲ ਸਟਾਫ਼ ਜਿਵੇਂ ਨਰਸਾਂ, ਫਾਰਮਾਸਿਸਟ, ਲੈਬਾਰਟਰੀ ਟੈਕਨੀਸ਼ਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

(ੲ) ਖੂਨ-ਦਾਨ ਕੈਂਪ : ਦੁਰਘਟਨਾ-ਗ਼ੁਸਤ ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਤੇ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਖੂਨ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਸਾਲ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਬਰਸੀ 'ਤੇ ਖੂਨ-ਦਾਨ ਕੈਂਪ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੰਨ 2017 ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਬਰਸੀ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਖੂਨ-ਦਾਨ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ 275 ਯੂਨਿਟ ਖੂਨ ਇਕੱਠਾ ਹੋਇਆ ।

(ਸ) ਐਂਬੂਲੈਂਸ:- ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਡਾਕਟਰੀ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ, ਐਂਬੂਲੈਂਸ ਸੜਕ ਹਾਦਸਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਤੱਤਪਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਥਾ ਦੀਆਂ ਐਂਬੂਲੈਂਸਾਂ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

(ਹ) ਬਣਾਵਟੀ ਅੰਗ ਕੇਂਦਰ : ਲੋੜਵੰਦ ਅੰਗਹੀਣਾਂ ਲਈ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿਖੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਇਕ ਬਣਾਵਟੀ ਅੰਗ

ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅੰਗਹੀਣਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਵਟੀ ਅੰਗ ਮੁਫ਼ਤ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਨਵੰਬਰ 2003 ਤੋਂ ਹੁਣ ਤਕ 8137 ਲੋੜਵੰਦ ਲਾਭ ਉਠਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ।

(ਕ) ਓਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਥਿਏਟਰ: ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਓਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿਖੇ ਅਤਿ ਆਧੁਨਿਕ ਓਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਥਿਏਟਰ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਹੈ ।

(ਖ) ਫਿਜ਼ਿਓਥਰੈਪੀ: ਸੰਨ 2005 ਤੋਂ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿੱਚ ਫਿਜ਼ਿਓਥਰੈਪੀ ਸੈਂਟਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਧੁਨਿਕ ਉਪਕਰਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ ਅਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਲੋੜਵੰਦ ਮੁਫ਼ਤ ਫ਼ਾਇਦਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਤਕਰੀਬਨ 80 ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(ਗ) ਅਲਟਰਾਸਾਊਂਡ ਸੈਂਟਰ :- ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸੁਵਿਧਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ।

(ਘ) ਮੁੱਢਲਾ ਕੰਨ ਸੁਣਵਾਈ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕੇਂਦਰ:- ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ Bera Test (ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸੁਣਨ ਦਾ ਟੈਸਟ) ਮੁਫ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਵਾਤਾਵਰਨ :

(ੳ) ਰੁੱਖ ਲਾਉਣੇ: ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਸੰਬੰਧੀ ਬੜੇ ਚਿੰਤਤ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ 'ਮਾਰੂਥਲ ਬਣਨ' ਤੇ 'ਭੂ-ਖੋਰ' ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਵੱਲ ਵੀ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਲ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਬਰਸੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਰੁੱਖ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਰੁੱਖ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ, ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ-ਘਾਟਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਨਤਕ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਆਪਣੀ ਨਰਸਰੀ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਲਗਪਗ 60 ਹਜ਼ਾਰ ਬੂਟੇ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫ਼ਤ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਮੁਫ਼ਤ ਵਿੱਦਿਅਕ ਸਹੂਲਤਾਂ :

(ੳ) ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਆਦਰਸ਼ ਸੀਨੀ: ਸੈਕੰ: ਸਕੂਲ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ: ਇਸ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਗ਼ਰੀਬ ਅਤੇ ਝੁੱਗੀ ਝੌਂਪੜੀ ਵਾਲੇ 728 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ

ਮੁਫਤ ਵਿੱਦਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਇਹ ਖਾਸ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀਣੇ ਨਾ ਸਮਝਣ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਸਕਣ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੇ ਵਰਦੀਆਂ ਮੁਫਤ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 92 ਬੱਚੇ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪਲੇ ਹਨ ।

(ਅ) ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਆਦਰਸ਼ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਬੁੱਟਰ ਕਲਾਂ (ਕਾਦੀਆਂ):

ਇਹ ਸਕੂਲ ਵੀ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ । ਇੱਥੇ ਯੋਗ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਤ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਲਗਪਗ 452 ਬੱਚੇ ਵਿੱਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

(ੲ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ :- ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦੇ 217 ਮੰਦ-ਬੁੱਧੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਬ੍ਰਾਂਚ ਵਿਖੇ 'ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸਕੂਲ ਆਫ਼ ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ' ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਸ) ਗੁੰਗੋ-ਬੋਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ : ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਗੁੰਗੋ-ਬੋਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਸਕੂਲ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਵਿਖੇ ਮਈ 2005 ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ 152 ਬੱਚੇ ਨਵੀਨ ਉਪਕਰਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

(ਹ) ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ :- ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ, (ਜਿਵੇਂ ਸਿਲਾਈ, ਕਢਾਈ, ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮ) ਟਰੇਂਡ ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਲਈ ਯੋਗ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ।

(ਕ) ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਕਿੱਤਾ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ : ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿਖੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਲਾਈ ਕਢਾਈ ਦਾ 6 ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਕੋਰਸ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸੁਵਿਧਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਲੱਗਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਗਰੀਬ ਵਰਗ ਦੇ ਬੱਚੇ/ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ।

(ਖ) ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਿੱਖਿਆ: ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਾਣੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਹੋਸਟਲ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ : ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਬ੍ਰਾਂਚ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਲਗਪਗ 176 ਲੜਕੇ-ਲੜਕੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਹੋਸਟਲ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਦੀ ਸੰਗਰੂਰ ਬ੍ਰਾਂਚ ਦੇ ਹੋਸਟਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੀਆਂ 7 ਲੜਕੀਆਂ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿੱਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ।

ਵਿਆਹ: ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਵਿੱਚ ਪਲੀਆਂ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੀਆਂ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਯੋਗ ਵਰ ਲੱਭ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਸਥੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਤਕ 40 ਲੜਕੀਆਂ ਤੇ 4 ਲੜਕਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਸਮਾਜ-ਕਲਿਆਣ ਸੰਬੰਧੀ ਕੰਮ : ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਵੱਲੋਂ ਸਮਾਜ ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵੱਲ ਵੀ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

(ੳ) ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ: ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦਾ ਖਾਸ ਯੋਗਦਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅਜਿਹਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ 'ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ' ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਸਦਾਚਾਰਕ ਤੇ ਸਿਹਤ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਛਾਪ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮੁਫਤ ਵੰਡਾਈ ਰਾਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਪ੍ਰੈਸ ਅਤੇ ਪਬਲੀਸਿਟੀ ਦਾ ਕੁੱਲ ਸਾਲਾਨਾ ਖਰਚ 1 ਕਰੋੜ 50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਹੈ ।

(ਅ) ਪੀੜਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ:- ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਹੜ੍ਹ, ਭੁਚਾਲ ਆਦਿ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਦੇਣ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸੰਨ 2008 ਵਿੱਚ ਜੁਲਾਈ ਤੋਂ ਅਗਸਤ ਮਹੀਨੇ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਲੰਧਰ ਤੇ ਕਪੂਰਥਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੀੜਤ 800 ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਨ, ਘਰੇਲੂ ਸਾਮਾਨ ਅਤੇ ਕੰਬਲ ਮੁਫਤ ਵੰਡੇ ਗਏ। ਸੰਨ 2010 ਵਿੱਚ, ਲਦਾਖ ਵਿੱਚ ਹੜ੍ਹ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਡਾ: ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ 2 ਟਰੱਕ ਰਸਦ, ਕੱਪੜੇ, ਰਜਾਈਆਂ ਅਤੇ ਕੰਬਲ, ਗਰਮ ਕੱਪੜੇ ਆਦਿ ਸਮਾਨ ਭੇਜੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ।

(ੲ) ਲਾਵਾਰਸ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ: ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਵੱਲੋਂ ਲਾਵਾਰਸ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਪੂਰੇ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(ਸ) ਬਿਰਧਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ: ਸੰਗਰੂਰ ਬ੍ਰਾਂਚ ਵਿੱਚ ਇਕ ਬਿਰਧ-ਘਰ ਮਾਰਚ 2002 ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਬਿਰਧ ਘਰ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿਖੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 92 ਬਿਰਧਾਂ ਦੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਯੋਗ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਹ) ਅਜਾਇਬ-ਘਰ ਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਫਿਲਮਾਂ: ਬਿਖਮ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ ਘਾਲਣਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਅਜਾਇਬ-ਘਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੁਝ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਫਿਲਮਾਂ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ (ੳ) 'ਇਕ ਮਿਸਾਲ', 'Pingalwara Presentation'

(ਅ) 'ਇਹ ਜਨਮ ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਲੇਖੇ'।

(ੲ) Pingalwara Home for Homeless

(ਸ) ਮਸ਼ਹੂਰ ਅਮਰੀਕੀ ਮੀਡੀਆ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਗੁਰਮੀਤ ਸੋਢੀ ਦੀ ਫਿਲਮ— 'Pingalwara — A selfless Home'

(ਹ) ਸ੍ਰ: ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਕਲਸੀ' ਤੇ ਸ੍ਰ: ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ 'ਹੰਸਪਾਲ' ਵੱਲੋਂ ਨਿਰਮਤ ਫਿਲਮ — 'A Selfless Life'

(ਕ) Pingalwara — Educational Endeavours

(ਖ) Natural Farming

(ਗ) ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ

(ਘ) ਰੁੱਖ

(ਙ) ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਫੀਚਰ ਫਿਲਮ 'ਇਹ ਜਨਮ ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਲੇਖੇ' 30 ਜਨਵਰੀ, 2015 ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਰਾਹੀਂ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਕੀਤੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਬਾਰੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਗਾਇਨ ਕੀਤੀ 'ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ' ਦੀ ਵੀਡੀਓ ਦੀ ਡੀ.ਵੀ.ਡੀ ਡਾ.ਓਮ ਗੌਰੀ ਦੱਤ ਸ਼ਰਮਾ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਲੰਧਰ ਦੂਰ-ਦਰਸ਼ਨ ਦਵਾਰਾ ਮਿਤੀ 9-7-2016 ਨੂੰ ਰਿਲੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸਮਾਰਕ :- ਪੂਜਨੀਕ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ

ਸਥਾਨ ਪਿੰਡ ਰਾਜੇਵਾਲ ਰੋਹਣੋਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ 'ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸਮਾਰਕ' ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਾਰਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਜੋ ਕਿ 4 ਜੂਨ, 2004 ਨੂੰ ਮਨਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ।

ਗਊਸ਼ਾਲਾ : ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿੱਚ ਇਕ ਗਊਸ਼ਾਲਾ ਭੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ 120 ਦੁਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਗਊਆਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਸਾਰੀ ਅਧੀਨ ਯੋਜਨਾਵਾਂ : ਸਾਲ 2013 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿੱਚ ਇਕ ਆਧੁਨਿਕ (ਮੰਦ-ਬੁੱਧੀ) ਸਪੈਸ਼ਲ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਕੂਲ ਬਣ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਖਰਚ ਸਾਢੇ ਛੇ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਸੇਧ ਮੁਤਾਬਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(I) ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੋਸਾਇਟੀ, ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਆਫ ਕੰਪਨੀਜ਼ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੰਬਰ 130 ਆਫ 1956-57 ਅਤੇ ਸੇਧ ਨੰਬਰ A-28/4540 ਮਿਤੀ 07-07-1998 ਦੁਆਰਾ ਰਜਿਸਟਰਡ ਹੈ।

(II) ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨੂੰ ਇਨਕਮ ਟੈਕਸ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 80-G ਅਨੁਸਾਰ ਇਨਕਮ ਟੈਕਸ-II ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੱਤਰ ਸੰਖਿਆ ਨੰਬਰ CIT-II/ASR/ITO(Tech.) 2011-12/4730 ਮਿਤੀ 11/12 January, 2012. ਅਧੀਨ ਟੈਕਸ ਦੀ ਛੋਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਦਾ PAN ਨੰਬਰ AAATA2237R ਹੈ।

ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਦੇ FCRA (Foreign Contribution Regulation Act.) ਨੰਬਰ 115210002 ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਡਾ: ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਮੁੱਖ ਸੇਵਕਾ,

ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੋਸਾਇਟੀ (ਰਜਿ:), ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਲਈ ਕਰਨਲ ਸ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਬਾਵਾ, (ਰਿਟਾ.)

ਮੁੱਖ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ 98145-35937

**Details of Banks For Sending Donation Through Online Cheque/Draft, Cheque & Bank Drafts may be sent in favour of :
All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar. PAN No. AATA2237R**

S. No.	Name of Account	A/C No.	Name of the Bank	IFS Code for Inland Remittance	Swift Code for Foreign Inland Remittance
1.	FOR FOREIGN CONTRIBUTORS All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	01562010002890	Oriental Bank of Commerce Sharifpura Amritsar	ORBC 0100156	ORBCINBBASR
2.	INLAND ACCOUNT No. All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	01562010003720	Oriental Bank of Commerce Sharifpura Amritsar	ORBC 0100156	.....
3.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	10978255668	State Bank of India Town Hall, Amritsar	SBIN0000609	SBINHBB274
4.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	630510100026147	Bank of India City Centre, Amritsar	BKID0006305	BKIDINBBASR
5.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	0018002100097336	Punjab National Bank Hall Bazar, Amritsar	PUNB0001800	PUNBINBBAHB
6.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	0066601012522	ICICI Bank Ltd., Lawrence Road, Amritsar.	ICIC0000066	ICICINBBFEX
7.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	01151000246510	HDFC Bank Ltd., Mail Road, ASR	HDFC0000115	HDFCINBB
8.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	00011000096048	Punjab & Sind Bank Hall Bazar, Amritsar	PSIB000A001	PSIBINBB017
9.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	685010100009799	Axis Bank Ltd. City Centre Amritsar.	UTIB0000685	AXISINBB179
10.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	13131000082013	HDFC Bnak Ltd. Ghanta Ghar Golden Temple, Asr	HDFC0001313	HDFCINBB
11.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	010101000015572	Bank of Baroda, Town Hall, Amritsar	BARBOAMRITS	BARBINBBAMR

ਦਾਨੀ ਸੱਜਣਾਂ ਲਈ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ
“ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ
ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ, ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦਾ ਪਾਠ
ਕਰਨ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾ ਕੇ ‘ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ’ ਦਾ
ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਦਾ ਬਲ ਬਖਸ਼ੇ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੋਲਕ ਦਾ
ਦਸਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਦਸਵੰਧ ਕੱਢਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾਵੇ ।
ਸਾਂਸ-ਸਾਂਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਆਦਤ
ਪਾਵੇ । ”

—ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸੰਸਥਾਪਕ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ